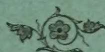

КРАЉ СТЕФАН ДРАГУТИН

ИСТОРИСКА РАСПРАВА

Мото: ...„*Nam divitiarum et formae gloria fluxa atque fragilis est; virtus clara aeternaque habetur*“....

Salust. Coni. Cat. c. I.

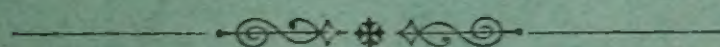

НАПИСАЛИ

К. Н. КОСТИЋ и **Ф. АР. СТАНОЈЕВИЋ**

(Рад награђен са 400 динара, првом видовданском наградом, општине београдске)

БЕОГРАД

Штампарија Д. Димитријевића, Иван-Бегова ул. бр. 1.

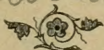
1899

...ваме и искреном Пријатељу, високопоштованом
...дину Луб. Мил. Лешјанину, мајору и Ађутанту
...вог Величанства Краља и Господара.
...дов-дан 1899 г.
...рад.

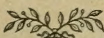
Понизни,
Ф. Ар. Станојевић, свр... правник.

КРАЉ СТЕФАН ДРАГУТИН

ИСТОРИСКА РАСПРАВА

Мото: ...„*Nam divitiarum et formae gloria fluxa atque fragilis est; virtus clara aeternaque habetur*“....
Salust. Coni. Cat. c. I.

НАПИСАЛИ

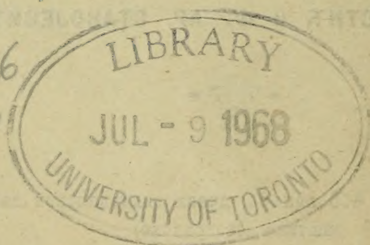
К. Н. КОСТИЋ и Ф. АР. СТАНОЈЕВИЋ

(Рад награђен са 400 динара, првом видовданском наградом, општине београдске)

БЕОГРАД
Штампарија Д. Димитријевића, Иван-Бегова ул. бр. 1.
1899

ИЗДАЊЕ БЕОГРАДСКЕ ОПШТИНЕ

Блаженим сенима српских витезова палих за ослобођење Новоослобођених Крајева нека оваj ђачки књижевни рад буде задушна свећа од синова оних, за чије су се ослобођење **они** борили и своју племениту крв пролили.

Писци.

Дело које читалац има пред собом написано је са онаквим одушевљењем и заинтересовањем, какво обично прати овакве ђачке књижевне радове. Тежило се да се проучи сва приступачна литература о краљу Драгутину. Што је, ипак, по нешто изостало, то се има приписати, поглавито, ограничености времена одређеног за рад постављене теме.

Главни је извор био спис АЕ. Данила: *Животи краљева и архијепископа српских*. Као и остала средњевековна житија, Данилове су биографије издашни панегирици, испреплетани цитатима из црквених дела, чудесима, молитвама. У Цароставнику се налази мало конкретнога и историских података. Да је АЕ. Данило ма и аналистички побележио све савремене историске догађаје, не би се данас о извесним историским догађајима стварале конјектуре.

Троношац је непоуздан, по каткад фабулозан, пун новијих интерполација. С тога је *Троношки Летопис* употребљен с потребном резервом. Изгледа да је јеромонах Јосиф Троношац био знатније интелиген-

ције, кад је он читао М. Орбинија, с којим он на свој начин полемише.

Срйски Летойиси својим лаконичким исказима не пружају каквих историских детаља. Они су више хронографске вредности; али ти њихови хронографски подаци нису увек поуздани. Међу млађим летописима има таквих, који су са свим непоуздани и конфузни. Такви су летописи: *Верковићев Летойис* (Starine XIII) и Родословїе сербскїй царей (Гл. XXI), релативно млад летопис, јер спомиње Бонфинија, и др.

Од не мање су користи били и латински споменици из Млетачке и Дубровачке Архиве, повеље, записи, белешке. — Консултован је и Ђ. Пахимер, један од бољих савремених извора.

Као врста извора послужиле су и народне умотворине. У познатој народној песми Милан-Бег и Драгутин-Бег вероватно да постоји нека народна реминисценција на свађу између краља Драгутина и краља Милутина. Народни је песник истакао као corpus litis женски каприс. Одлазак Бега Драгутина с благом из двора некуда у свет, можда је народна успомена на силазак с престола краља Драгутина и на одлазак са краљевским достојанством у Сремску Краљевину. — У календару Србобрану за 1895. г. (стр. 108—109) налази

се народна прича: *Српски краљ Драгутин у лову.*[1])

Ради исцрпности самога посла, употребљене су готово све историје Српског Народа.

У српској белетристици постоје две ствари о краљу Драгутину. Атанасије Николић, који је писао свашта: и романтичне приповетке и позоришне комаде, и лицејске математичке уџбенике и агрономске поуке, написао је у десетерцу: Драгутинъ краль србскiй. Жалостно позорiе у 5 дѣйства, Нови Садъ 1844. Драма је незнатне литерарне вредности. Властољубиви Драгутин помоћу Мађара пење се преко лешева на српски краљевски престо. Чудесном моћи једног волшебника српски краљ Драгутин долази до покајања и као велики покајник, исцрпен, умире на очеву гробу у Драчу. Краљица Катарина је одана љуба краљ Урош и краљица Јелена су нежни родитељи.

Dr. J. Суботић, имитирајући српски народни стих, написао је: Дабрацъ, приповѣсть изъ старине сремске. Будимъ 1844. У овој песничкој приповеци описује се романтичка љубав и женидба краљевића Владислава, унуком краља Уроша I. Јелица, дете љубави краља Уроша и Гојиславе, кћери приморског кнеза Владимира,

---

1) Види стр. 88.

удаје се за једног од Немањића и с њиме има кћер Владиславу, којом се жени краљевић Владислав. Песничка измишљања.

Овај наш рад по оцени Г. Божидара А. Прокића, професора Историје на Великој Школи и по препоруци Академскога Савета Велике Школе, као понајбољи од неколико поднетих великошколских радова добио је прву видовданску награду, коју сваке године даје славна Општина Града Београда. Писци сматрају за веома пријатну дужност да и на овом месту изразе своју дубоку захвалност родољубивој и дарежљивој Општини Града Београда, Г-ну професору Б. А. Прокићу и Академском Савету В. Школе.

К. Н. Костић и Ф. Ар. Станојевић

А.
ДРАГУТИН КАО ПРЕСТОНАСЛЕДНИК
(до 1276)

I

РОДИТЕЉИ КРАЉА ДРАГУТИНА.

Чији је син Драгутинов отац? — О имену његову. — Чија је кћи Драгутинова мати? — О имену њеном? — Побожност и хуманитарност Драгутинових родитеља.

У нашој је данашњој историској литератури одавно утврђено: Да је Урош I Велики био син Првовенчанога Краља и да је, пореметив већ поремећени природни ред наслеђа у династији Немањића, насилно дошао на српски краљевски престо. Али, српски историски споменици у томе, да је Урош I Велики син Првовенчанога Краља, не слажу се.

Архијепископ Данило II узима, да је Урош трећи син Првовенчанога Краља[1]). То исто потврђују и старији српски летописи („родослови“), па шта више и Руварчев Родослов, који и у ортографији и у релацијама показује неке знаке оригиналности и усамљености.[2])

---

[1]) Дан. Жив. стр. 4, 7.; Ив. Павл. Жит. 164.

[2]) Љ. Стој. Спом. III стр. 94, 105—108. — Шаф. Památ. Let. 51, 69.

Неки, пак, летописи, особито млађи, не слажу се са старијим летописима. Они краља Уроша називају *унуком* Првовенчаног Краља или *синовцем* синова Првовенчаног Краља („анеѱен“, „анепьсен“, = ἀνεψιός)[1]).

Изгледа, да је сва пометња ових летописа у томе, што они узимају да је Првовенчани Краљ имао сина *Стефана*, који би био отац Урошу Великоме. Да, пак, ти летописи са свим греше, поред поузданих старијих летописа и Данила, доказ је и то, што се Урош са̂м назива *сином* Првовенчаног Краља.[2])

Краљ је Урош назван у споменицима најразличитијим именима: *Великим Краљем, Првим Урошем, Храпавим Краљем, Стефаном, Белим Урошем, Драгославом, Страшним Краљем*, у једној прилици и

---

1) Љуб. Стој. Спом. III стр. 98, 100, 138, 150. — Шаф. Památ. Let. стр. 60. — Гласн. 53 стр. 36, 55. — Гласн. XI. стр. 146. — Star. XIII стр. 177, — Дан. Речн. I стр. 10. — Као прототип тих непоузданих споменика, послужио би Врхобрезнички Летопис (Млађи): Сь же Стефань, Прьвовѣнчаны Краль, сь своею соупроужницею, дьштерїю цара Алеѯїа роди .д. сыны, имь же имена соуть сїа: Радославь, Владиславь, Стефань, Предиславь.. Стефань, сынь Прьвовѣнчаномоу Кралю, роди сына и нарече име емоу Бѣла Оурошь.... Сь бысть прьви Оурошь, храпави краль....“ Љ. Стој. Спом. III стр. 100. — Гласн. LIII страна 36.

2) Дан. Жив. стр. 4, 7. — Ив. Павл Жит. стр. 164. — Љ. Стој. Спом. III стр. 8. — Дим. Аврам. Опис. древн. у Св. Гори, стр. 18, 19, 23, 24.

Aбavi-им Краљем. Пахимер га, пак, назива Oὐρεσις-ом.[1])

Чија је кћи била Јелена, Драгутинова мати, у том питању и споменици и историци нису једногласни. Данило вели, да је Јелена била богата, славна и царскога рода а франачке народности (Француськиња). Данилу се придружује Бранковић, називајући краљицу Јелену кћерју франачког краља. Троношац, Рајић и Видаковић узимају, да је она била кћи Балдуина II, последњег латинског цара у Цариграду. Неки, пак, летописи, особито млађи, називају је кћерју маџарског краља. Г.г. Ковачевић и Јовановић веле у својој историји да је Јелена била „од француске владалачке куће“. Г. Стојан Новаковић усваја Данилов исказ, да је краљица Јелена била: „оть племена царьска, оть рода же фроужьска“. Dr. Ник. Крстић и К. Мандровић веле да је рођака Балдуина II-ог. Мајков, да је „немачког рода“. Убавкић, да је „францускиња од царског рода и врло образована“. Милаковић да је кћи Балдуина II-ог. Пејачевић

---

1) Дан. Жив. стр. 7. — Павл. Жит. стр. 165, 166. — Шаф. Památ. Let. 51., List. стр. 60, 69. — Љ. Стој. Спом. III стр. 94, 98, 100, 105, 125, 130, 145, 150. — Гласн. LIII стр. 53. — Пахим. бон. изд. од 1835. г. lib. III cap. 6, стр. 350–352. — Рајић, Ист. II стр. 453 — Aбavi-им краљем назван је у Бранковића и Пејачевића („*Abavi seu hrapavi kral*“). Ср. Arkiv za jug. povj. knj. III стр. 11—12. — Гласн. LIII стр. 55 — Пејач. Hist. Serv. стр. 197. — Дан. Рјечн. III стр. 169, 170, 184, 378, 379, 428; I стр. 96.

и Бранковић је називају кћерју франачког краља („*Francorum regis filia*“) и т.д.[1])

Ствар, пак, о пореклу краљице Јелене овако регулише г. П. С. Срећковић:

Краљица је Јелена по оцу своме од франачке породице *de domo Chieriz*. Француском краљу Људевиту IX. била је сестра од тетке, а Балдуину II. нека рођакиња. Она је најпре, по Балдуинову настојавању, била намењена иконијском султану у харем, као залога мира и савеза између Балдуина и тог иконијског султана. А када, пак, никејски император Ватацније уништи тај савез, Балдуин ступи у преговоре са српским краљем Урошем и да му Јелену, своју рођакињу за жену.[2])

Јелена је носила титулу: „*Regina de Zetae, hoc est Mysiae Inferioris, in partibus Albaniae*“. У нашој је историји позната под именом „*Брњачка Краљица*“. Иначе је она називана: **Ѥлєна, Ѥлѣна, Ѥла, Ѥлача, Ѣлєна**, *Helena*, *Helena Francica* [3])

---

[1]) Дан. Жив. стр. 8, 58. — Павл. Жит стр. 165. — Гласник LIII стр. 55. Arkiv Кук. књ. III стр. 11. — Гласн V стр. 49. — Гласн LIII стр. 36—37. — Гласн. IV (XXI стр. 259. — Љуб. Стој. Спом. III стр. 100. — Шаф. Památ. Let. стр. 60. — Ковач. и Јован. Ист. стр. 93 изд. 1895—1896. Ст. Новак. Срби и Турци XIV. и XV в. стр. 62. — Крег. Истр. стр. 48. — К. Мандр. Илустр. ист. стр. 92. — Мајк. Ист стр. 29 — Убавк. Ист. стр. 109. — Милак. Ист. Црне Горе, стр. 21 — Рајић Ист. II стр. 478. — Видаков. Ист. I стр. 107. — 108 — Пејач. Hist. Serv. стр. 214, 216—217.

[2]) Срећк. Ист. II стр 132.

[3]) Срећк Ист. II стр. 132. Дан. Речи III стр. 517. Пејач. Hist. Serv. стр. 199.

Драгутинови родитељи својој побожности давали су „уобичајени средњевековни израз: у грађењу и обдаривању манастирâ, у наклоности наспрам цркве и свештенства. Краљ је Урош подигао манастир Сопоћане и Данило јако истиче његову побожност, преданост вери, богобојажљивост. Краљица је Јелена била врло лепа, побожна, потпомагала сиротињу и немаштину, „нините и убоге“, обдаривала цркве и манастире и њихове служитеље, (по Троношцу) подигла неке манастире. Данило о њој с великим одушевљењем говори и упоређује је, шта више, с Богоматером[1]). Нема сумње да ово силно Данилово одушевљење и хипербола у упоређењу не долази отуда, што је, можда, она била Данилу II наклоњена, потпомагала га и одликовала још ранијих година.

Краљ Урош са краљицом Јеленом имао је два сина: *Драгутина* и *Милутина*.[2])

---

[1]) Дан. Жив. стр. 5, 7, 60, 68, 69, 73, 75, 79, 87, 88. — Ив. Павл. Жит. стр. 164.

[2]) Орбини узима да је Урош I имао четири сина: *Драгутина*, *Предислава*, *Милутина* и *Стефана*. Jl Regno de gli Slavi, стр. 253. (То се исто узима и у коментарима Качићева Razgovora Ugodnoga Naroda Slovinskoga (Дубр. едиц. од 1861. год. стр. 50—52.).

II

Драгутиново рођење, детињство, васпитање. Последице Драгутинова васпитања. — Драгутиново достојанство. — Увођење Драгутина у јавне послове. — Драгутин на турниру једном. — Драгутиново име у потпису једног уговора мира. — О имену Драгутинову.

Урош I Велики у првом браку имао је једну кћер. У другом, пак, с Францускињом Јеленом био је пресрећан: Јелена му роди наследника, коме се, по речима архијепископа Данила II-ог, обрадоваше и родитељи и цела Српска Држава. И његови болећиви родитељи, који су му се тако јако обрадовали, дадоше му име Драгутин, име, у коме су спојили сву своју нежну родитељску љубав, своју наду, своје јаке религијозне осећаје.[1])

Према ондашњем начину васпитавања и савременом духу, Драгутин, о коме су се родитељи тако јако бринули, и није могао друкчије васпитање добити, до чисто религијозно. Поред његове мајке, чију просвећеност и хуманитарност тако јако истиче архијепископ Данило, учитељи су му били

[1]) Дан. Жив. стр. 11—12. — Павл. Жит. стр. 165—166.

калуђери. Велика родитељска љубав и попуштања, учинила су Драгутина човеком слабим, несамосталним и врло поводљивим страним саветима и утицајима; а религиjозно васпитање оставило је дубоки траг у његовој души: Он је благ, тих, побожан и, шта више, аскет, прави бигота. И то религиjозно васпитање, које је на себи носило потпуни песимистички карактер у духу Хришћанске Религије, главни је мотор, као што ће се то доцније видети, у неким његовим одлукама, корацима и раду његову.

Када је Драгутин дорастао, краљ му је Урош дао титулу *Млађи Краљ;* почео га уводити у државне послове; у свечаним приликама давао му место и уважење достојно једног краљевског престонаследника. Да је ово све доиста било. налазимо потврде у потпису уговора мира, који је 25. Јунија 1271. год. угарско-хрватски краљ Стефан V закључио са чешким краљем Отокарем II. У том се писменом уговору мира у потпису спомиње поред имена краља Уроша и име Драгутиново са атрибутом *junior rex Serviae*[1])

---

[1]) Сам потпис тог уговора мира илуструје међународне појмове ондашњих Арпадовића, који су се врло брижљиво потписивали: *Dei gracia Hungarie, Dalmaciae, Croaciae, Ramae, Serviae, Galiciae, Lodomeriae, Comaniae, Bulgariaeque reges* итд. итд.

У том се потпису, поред многог којечега, спомиње и: ...*Urosium regem Serviae et Stephanum filius eius, juniorem regem Serviae, generum nostrum.....*

Види и ср. Theiner Mon. Hung. I стр. 303. — J. B.

Још у једној свечаној прилици, на неколико година пре тога, налазимо Драгутина уз раме његова оца.

Угарски краљ Бела IV надао се, да ће спријатељење са Отокарем II бити залога Пожунског Мира. С тога он испроси за свог млађег сина Белу, хрватског бана, Кунигунду Бранденбуршку, нећакињу Отокара II. Светковина венчања са турниром, о чему се толико припремала оба двора и у напред разглашавало, била је 1264 г. 5 Окт. по новом на лепом месту, на утоку Фишаве у Дунав, три миље ниже од Беча. Међу сјајно одевеним витезовима и лепим и поноситим дамама уз краља Белу били су и Урош и његови синови Драгутин и Милутин.[1] Ту су Урошеви синови имали прилике да се упознају са западњачким витешким забавама, којих је било и у наше средњевековне властеле.[2] Ту су се, можда, западне даме чудиле кожуху и простом народном оделу Уроша I-ог; симпатисале мирном и сањалици Драгутину, а одушевљавале се дрским и поноситим Милутином.

Tkalčić: Mon. hist. lig. reg. civ. Zagr. etc. Vol. I Zagr. 1889. стр. 56, 108. Thein. Mon. Hung. I стр. 244, 295, 300 итд. — Кук. Ark. св. VII стр. 19—21. — Пејач. Hist. Serv. стр. 221—222. — Klaić Povj. Bosne стр. 86.

[1]) T. Smič. Povj. Hrv. I. стр. 358—359. Смичиклас врло лепо описује ту свечаност. — Sayous. Hist. des Hongrois I стр. 277, 284—285. —

[2]) Ст. Новак. Ст. Срп. Војска стр. 97—111.

На завршетку ове главе, мислимо, да је најприродније место проговорити штогод о имену краља Драгутина.

Данило Драгутина редовно назива краљем *Стефаном*, а на крштењу, вели архијепископ Данило, добио је име *Драгутин*. Неки га летописи називају и *Стефаном* и *Драгутином*, а неки или само *Драгутином* или само *Стефаном*.[1])

Ну, поред ових познатих назива, постоји још један назив интересантан али сасвим усамљен. Сеченички Летопис, на име, назива Драгутина *Другатином* и то два пута једно за другим.

......„Сь же Стефань сь кира Ѣленою роди в. сына: **Дроугатина** (sic!) и Милоутина, иже нареченихь: **Дроугатина** (!) Стефана крала и Милоутина Оуроша крала.[2])

Заинтересовани о овом чудноватом називу, ми смо ову публикацију г-на Љубомира Стојановића сравнили са публикацијом Павла Јосифа Шафарика. У Шафариковој публикацији, која се у нечему и у ортографији разликује од публикације г-на Љубомира Стојановића, нема те неправилности. Ми не можемо констатовати од куда долази ова диференција у називима.

---

[1]) Дан. Жив. стр. 11—12 и.т.д. — Ив Павл. Жит. 165—166 и т.д. — Љуб. Стој. Спом. III. стр. 94, 100, 103, 105, 125, 139, 150. — Шаф. Památ. Let. стр. 52.

[2]) Љ. Ст. Спом. III стр. 130. — Шаф. Pam. Let. стр. 69.

Могуће је, да је Шафарик увео неке ортографске корекције, које се њему свиделе, или је, пак, погрешка у самом летопосу.

Судећи по поузданим споменицима, може се са свим узети: *Да је Драгутин добио ово име на крштењу, као што и АЕ. Данило II каже, и да му је то име било више народно, а да му је име Стефан било више „званично“. Он се сам тако (Стефан) потписује.*[1])

---

[1]) Љуб. Стојан. Спом. III стр. 13. Спом. Кр. Ак. IV. стр. 10. — Дан. Речн. III стр. 170, 287, I стр. 303. — Пахимер га назива Στέφανος. Bon. Lib. III. cap. XXX. p. 273. — Папа Никола у својим писмима га назива само Стефаном. Thein. Monum Hung. I стр. 375 § DCV; стр. 377—378 § DCX. Пејач. Hist. Serv. стр. 205, 207, 208. — Arkiv. Kuk. knj. II стр. 10 г. 1291. — Бранковић га назива *Великим Стефаном(!)*: „*Dragutin ergo filius Regis Urapavi, factus est Rex*, magnus Stephanus dictus. Equitani ei sub arce urbeque Jelechem etc“. Arkiv. III. стр. 12. Гласн. LIII стр. 57.

III

ЖЕНИДБА КРАЉА ДРАГУТИНА

Које се године Драгутин оженио? — Чија је кћи била Катарина, Драгутинова жена? — О имену краљице Катарине. — Мотиви пријатељства и сродства краља Уроша I. са маџарским краљем Белом IV-им. — О одредбама и обавезама маџарског краља по „брачном уговору“. — Које би земље припале Србији по том „брачном уговору“ и да ли су припале за владе краља Уроша I?

Колико је нама познато нема споменикâ, који би посведочили, које је године била Драгутинова женидба. Данило, чији су хронолошки подаци са свим недовољни, о томе ништа не саопштава. Он, на име, вели да су га родитељи оженили, када је пунолетним постао.[1])

У оскудици споменика, који би изрично означили годину или пак само наговестили време Драгутинове женидбе, не може се прецизно одредити година Драгутинове женидбе. При свем том, може се ипак одредити горња и доња граница времена Драгутинове женидбе. У већ поменутом писменом уговору, који је године 1271. закључио маџарски краљ Стефан V са краљем Отока-

---

[1]) Дан. Жив. стр. 13. Павл. Жит. стр. 167—168.

рем II-им, у потпису помиње се Драгутин као млађи краљ и Стефанов *зет*. Претпостављајући, пак, да је сродство између Уроша и Беле засновано после рата између Беле и Отокара г. 1260, у ком ми рату Уроша видимо као савезника Белина, на основу те, дакле, претпоставке може се узети, да је Драгутинова женидба била после 1260 године. Дакле: Драгутин се оженио негде у времену између 1260—1271 год. Пејачевић узима да се Драгутин оженио 1269. г.; али он не саопштава на основу чега он ту годину утврђује као годину Драгутинове женидбе.[1])

Чија је кћи била Катарина Драгутинова жена, споменици и историчари неки не слажу се потпуно у исказима. Знатно је, пак, то што се у свима налази характеристична једногласност, да је Катарина била кћи мађарског краља. Данило вели, да су родитељи Драгутину узели „кћер од царског племена а мађарске народности". („дьштерь оть плємєнє царьска, ѥзыка жє оугрьскаго".) Врхобрезнички Летопис, Троношац и Бранковић узимају да је Катарина кћи мађарског краља Владислава IV-ог Куманца (*Chun László*, *Ladislaus Chunus*), кога Троношац назива „Крѹнласло" (место: Кунласло, Dr. Шаф.). Пејачевић, пак, готово полемишући са Бранковићем, на основу

---

[1]) Пејач. Hist. Serv. стр. 221—222

познатог писменог уговора од 1271 год., вели, *да је краљица Катарина била краљу Владиславу нѐ кћи, него сестра.* Катанчић узима да је Драгутин имао за жену Јелисавету, кћер мађарског краља Стефана V-ог. И Лукарије узима да је Драгутин био ожењен овом Јелисаветом (*Elisabetha*).[1])

Ну, чија је кћи краљица Катарина: non disputandum; јер је у данашњој српској историографији, на основу познатог писменог уговора мира од 1271. год. са свим утврђено: Да је Драгутин био ожењен унуком мађарског краља Беле IV-ог, а ћерком мађарског наследника престола, хрватског краља и за неко време штајерског војводе, доцније мађарског краља Стефана V-ог. Стефан је V. био ожењен Јелисаветом, ћерком несрећног куманског војводе Кутена, који би у инвазији Монгола под Бату-Каном од Мађара убијен, осумњичен издајством и уходством.[2])

Већина наших споменика никако Драгутинову жену не зову *Катарином*, него

---

[1]) Дан. Жив. стр. 13. — Павл. Жит. стр. 167 — 168. — Гласн. V стр. 49, 174. — Љ. Ст. Спом. III. стр. 100. Гласник LIII стр. 56. — Arkiv. III стр. 11—12. — Гласн. IV (XXI) стр. 239. — Пејач. Hist. Serv. стр. 217, 221—222. — Starine IX стр. 77. — Klaić. Povj. Bosne стр. 86—87. — Видак. Ист. I стр. 109. —

[2]) Срећк. Ист. II стр. 151—152. — Ковач. и Јован. Ист. стр. 93. ед. 95/96. г. — Smič. Povj. Hrv. I. стр. 355—356. Мајк. Ист. стр. 29. — Кал. Ист. стр. 43. Крст. Ист. стр. 49. — Поп. Ист. стр. 44. — Милој. Одл. стр. 117. — Убавк. Ист. стр. 113. — Милак. Ист. 14.

или *Каталеном, Каталином* или *Катéленом*. Тако је Данило назива, а исто тако и неки од летописа (као: Сеченички, Врхобрезнички и др.). Неки пак талијански споменици називају је или *Катерином (Catherine)* или *Кателином (Catheline)*.[1])

Да Урош I Велики потражи пријатељство и сродство у маџарског краља и да маџарски краљ ступи у пријатељство и сродство са српским краљем Урошем, изгледа да су и један и други самим околностима били нагнани.

Маџарска је онда била велика и силна држава, на коју је Урош nolens volens био приморан рачунати. О томе лепо резонују г.г. Ковачевић и Јовановић. По њима Урош, желећи да обезбеди северне границе своје државе и скоро заузети Хум и да у згодној прилици завлада Мачвом, потражи пријатељство у маџарског краља.[2]) Урош је, дакле, у интересу интегритета Српске Државе и успеха својих завојевачких планова на северу своје државе потражио пријатељство у маџарског краља. Ну, поред овога, изгледа, да је још једна ствар по-

---

[1]) Дан. Жив. стр. 13, 97. — Павл. Жит. стр. 168 226. — Гласн. IV (XXI) стр. 239. — Љуб. Стој. Спом. III стр. 129—135, 95—99. — Дан. Реч. I стр. 412. — Гласн. XLII стр. 28. Rad. XVIII стр. 223. --

[2]) Ист. стр. 100 изд. 1891. и стр. 92 изд. 95/96. год.

кретала Уроша на тражење пријатељства и савеза са мађарским краљем.

Из историје владавине Уроша Великог знамо све односе, које је имао Урош I са Балдуином II-им (1237—1261), Јованом Анђелом Комненом, с никејским царем Ватацијем, с епирским деспотом Михаилом, с Дубровчанима, с бугарским царем Михаилом, с Карлом Анжујским. У односима са овим владаоцима особито се истиче његова успешна радња у мешању у унутрашње ствари Бугарске Државе, и у преговорима и уговарању са Карлом Анжујским. После смрти Калимана II-ог Урош успе да подигне на бугарски престо свог кандидата Константина Теха. Његов, пак, рад, као рад једног савезника Карла Анжујског, носио је на себи тип дипломатске вештине. Урош је саревњиво гледао да заштити своје интересе, и, с највећом обазривошћу, чувајући се каква не промишљена корака, гледао је да у акцији ангажује Карла, овог владаоца високих планова. Да би у томе своме раду, у раду на јужној и источној граници своје државе, Урош могао рачунати на поуздан успех, разуме се, да се он морао трудити, да Мађарска не буде у непријатељском расположењу према њему.

У Мађарској је тада владао Бела IV, онај енергични мађарски владалац, али несрећни отац, који својом судбином јако

спомиње на нашег краља Уроша. За његове владе десила се она страховита монголска најезда под Бату-Ханом (1241—1242), чији су таласи запљуснули мало и Српске Земље. Тада су Монголи, којима је Мађарска после битке код реке Шаја била са свим отворена, допрли чак у Далматинско Приморје, где су без успеха опсађивали Клис, Сплет и Трогир и по мору вијали самога краља Белу IV-ог. Када су, пак, Монголи отишли из Мађарске, због смрти великог хана Октаја и због следствене физичке изнурености, Бела је могао брзо да своју земљу подигне из згаришта и пустоши, да је потпуно опорави и прошири. Он Млечанима заузме Задар и неке приморске градове. У савезу са чешким краљем у једној одсудној битци победи Фридриха Смутљивога, последњег Бабенберговца. Од Фридрихових земаља, по погодби са Отокарем II. од г. 1254., он доби Штајерску од Отокара, који се био оженио једином наследницом аустриских земаља. И Босна и Хум били су му потчињени. Радослав Андрејевић, жупан у Хуму, називао се клетвеником мађарског краља.

За време Беле IV Мађарска је, дакле, била јака и Урош је морао рачунати на њу. Што је знатније, Урош је био не само у добрим и пријатељским односима са мађарским краљем Белом IV-им, него је, шта више био и у стварном савезу. У боју код

Кроасенбруна (Kroissenbrun) г. 1260., у којем је Бела IV тако несрећан био, па којом је недаћом Штајерску изгубио, — у том боју ми налазимо у мађарској војсци и једно одељење српске војске, које је Урош послао Бели IV-ом. То је, дакле, доказ, да је Урош био у стварном савезу са Белом IV-им.

Неки српски летописи, особито старији, износе да је Урош многе неповољне ствари претрпео од Мађара.[1]) Без сумње је Бела IV, у својој агресивној политици, распростирао своје освајачке планове и на Српску Државу. Отуда је, ваљда, и произашло било установљење Мачванске Бановине, која је као нека мађарска маркграфија била према Српској Државн.[2]) Троношац, пак, вели, да је Урош ступио у сродство са мађарским краљем, што није смео ратовати противу Мађара, јер силни беху.[3])

Ну, не само да је Урош самим околностима био приморан да потражи пријатељство и сродство у мађарског краља, него, шта више, ствари показују да је сличним околностима и сам краљ Бела био нагнан да буде у добрим и савезничким одвосима са српским краљем Урошем. Због штајерског питања, које је после 1259. год. постало акутним, Бела IV припремао се на

---

[1]) Љуб. Стојановић, Споменик Ш стр. 95. — Гласн. 53 стр. 5. Шаф. Památ. Let. стр. 52.

[2]) Sayous, Hist. des Hongrois. стр. 284

[3]) Гласн. V стр. 49,

одсудни рат против Отокара II. Увиђајући да јеОтокар јачи, Бела је морао потражити себи што јаче и поузданије савезнике. У том тражењу, разуме се, да је Бела морао водити рачуна и о Урошу, као о једном јаком пограничном владару, који би се његовим евентуалним неуспехом а Отокаревом победом могао користити.

Самим околностима, дакле, били су и краљ Урош и краљ Бела приморани да буду у добрим односима. Али то њихово пријатељство није никако било платонске природе; оно је било скопчано стварним савезом и, као што смо видели, Урош војском помаже Белу у оном боју код Кроасенбруна. Ти су њихови односи постали особито нежнима, када је Драгутин узео за жену унуку краља Беле.

Према свему овоме, било да је Урош помишљајући на какве освајачке акције гледао да буде у добрим односима са мађарским краљем, било да се бојао Мађара, као што хоће Троношац, било да се Урош трудио да сачува интегритет Српске Државе од агресивне политике мађарског краља, — свакако, мислимо да су мотиви Драгутинове женидбе **мађарском** *принцезом политичке природе.*

Мало је споменика, који знају о каквим погодбама између мађарског краља и Уроша I. И они, штознају о неким погод-

бама, пружају само наговештаје, на основу којих је тешко реконструисати у детаљима тај *„брачни уговор“* (да тако назовемо скуп тих погодаба!). Летописи, готово сви, о томе ништа не знају. Од краћих летописа, који пружају лаконичне исказе, који, већином, имају вредности за хронографију српске историје, не могу се ни ишчекивати какви детаљи. Једино, пак, што Данило, Троношац и Бранковић знају о погодбама и ми ћемо најпре изложити и расмотрити, а за тим оценити њихове исказе.

Архијепископ Данило, који би у овој ствари својим прецизним исказима био од велике користи, у својим исказима не показује потпуну доследност. На име: На једном месту вели он, да је краљ Урош дао свечано обећање не само сину своме Драгутину, него и пријатељу маџарскоме краљу, да ће сина свога Драгутина учинити *самосталним* („самодржавним“) *краљем целе Српске Државе још за живота свога.* На другом, пак, месту вели Данило, да је Урош обећао Драгутину, да ће му уступити или престо или пак један део државе своје, у којем би он самостално владао. Оно, што је у овим, свакако непотпуним, Даниловим исказима најзнатније и карактеристично, јесте то, што Данило, доста јасно, износи, *да је ово обећање дао Урош* ***сâм*** *и да је ту погодбу* ***сâм*** *створио,* *ако*

би мађарски краљ дао „кћер“ своју за његова сина Драгутина.[1])

Троношац, пак, вноси, да је мађарски краљ дао свој пристанак само под погодбом, да после српене женидбе краљ Урош уступи престо своме сину Драгутину а његову зету; и да Урош после тога није остао веран своме обећању.[2])

Исто тако и Бранковић вели, да је Урош дао обећање сину своме, да ће му још за живота уступити престо.[3])

Само, пак, питање о Урошеву обећању као да није потпуно решено у нашој модерној историографији. Неки су наши историчари констатовали непоузданост Даниловах, Троношчевих и Бранковићевих исказа, а неки су, пак, те њихове исказе потпуно примили. Ну, како треба примити исказе Данилове, Троношчеве и Бранковићеве; да ли треба приступити једним или другим историчарима, — ми ћемо имати прилике да се још једном вратимо на исту ствар, специјално на Урошево обећање. Сада је, пак, нама потребно, да расмотримо и промислимо о обавезама, које је, по том „брачном уговору“, имао подносити мађарски краљ.

---

[1]) Дан. Жив. стр. 13—15. — Ив. Павл. Жит. стр. 167—170. — Овде Данило као да под именом мађарскога краља разуме Стевана V.

[2]) Гласн. V стр. 50.

[3]) Гласн. 53 стр. 56.

Знатно је, што Троношац износи да су Маџари према „брачном уговору“ имали да *врате* Србији неке земље и да су их одмах вратили, још пре Драгутинове буне. Ми ћемо, такође, имати прилике, да се још једном вратимо на овај Троношчев исказ, али је овде за нас од важности, што Троношац верује у неке обавезе маџарског краља. И ми, поред скептицизма када имамо пред собом исказе јеромонаха Јосифа Троношца, ипак, некако смо склони да верујемо, у неколико, исказима његовим. Ми верујемо у обавезе маџарског краља, на које је он био приморан самим околностима. Да би Штајерско Питање решио у корист своју; да би у борбама својим против Отокара II. могао с поуздањем гледати на успех, Бела је самим тиме био нагнан да потражи пријатељство и савезништво у Уроша Великог. Ми видимо Урошеву војску у борби код Кроасенбруна, а г.г. Ковачевић и Јовановић узимају да је Урош у више прилика маџарском краљу указивао војну помоћ.[1]) Ми познајемо Уроша као даровита и вешта државника. Као што смо видели, он је у сваком свом раду, који је на себи носио тип дипломатске вештине, ишао на то, да за себе осигура што веће користи. Он се умео користити идеалистичким плановима Карла Анжујског; он

[1]) Види Ковач. и Јов. Ист. изд. 1891 стр. 100 и изд. 1895/96 год. стр. 92.

је могао онако вешто да изигра Дубровчане и њихове савезнике; он се могао с онолико успеха мешати у бугарске унутрашње ствари.

На основу свега тога, кад имамо на уму државничку даровитост краља Уроша и његову тако реалну политику, нама са свим природно изгледа, ако претпоставимо, да Урош у тај савез и пријатељство није никако хтео ући, а да за себе не обезбеди неке интересе. Пристанку маџарског краља да принцеза Катарина пође за Урошева сина Драгутина, Урош је можда одговорио, да краљ маџарски уступи Србији неке српске земље под маџарском круном. Ми, дакле, мислимо, да се са свим може претпоставити, да је у одредбе тог „брачног уговора“ ушла и обавеза маџарског краља, да Србији припадну неке српске земље под Маџарском.

Које су, пак, те земље, које би по том „брачном уговору“ имале припасти Српској Државп, нама изгледа да ће то највероватније бити Мачва, и то у смислу административне поделе.

Троношац узима да су те земље биле: Београд са Сремом, Зворник и „предели његови“, и мисли да су те земље одмах припале Српској Држави.[1])

Г. Пант. Срећковић узима, да су те земље биле: Мачва и Срем и, да су те земље Урошевим радом присаједињене Српској Држави:

[1]) Гласн. V. стр. 50.

„Помажући угарском краљу Урош 1), ожени свог старијег сина Драгутина Каталеном (Катарином) ћерком наследника угарскога престола, доцније, краља Стевана V, и 2), поврати Србији *Срем* и *Мачву*, ове две најстарије српске покрајине и ослободи их, после 308 година робовања туђину, као мираз уз снаху Каталену."[1])

Ну, има доказа, по којима Урош никако није имао под собом те *„миразне"* земље. Ми, г. 1267, у оној познатој свађи између краља Беле и његова сина Стевана V, видимо Уроша где у савезу с Бугарима напада на завађене Маџаре, не би ли како заузео Мачву.[2]) Ако се узме да је Драгутинова женидба била пре 1267. год., и да је Урош по уговору примио по миразу одређене земље, на што његово ратовање против Маџарске због Мачве? Ну, поред овог доказа посредног и претходно основаног на извесној претпоставци, постоје јачи и реалнији докази.

Краљ Бела IV г. 1254 бановину Мачву повери своме зету Растиславу *(Ratislav)*, који се називао: *„dominus de Machou"*. По смрти војводе Растислава, Мачва остаде његовој удовици Агнеши и њеној деци. Аг-

[1]) В. Срећк. Ист. II стр. 151—152. — Г. Срећковићу је пришао и М. С. Убавкић, историк секундарне вредности. И он узима да су те земље биле: Мачва, Срем и део Славоније и да је те земље Урош одмах присаједињио Србији. — Ист. стр. 113.

[2]) Види Ист. Ков. и Јов. стр. 93 изд. 1895/96 и стр. 100 изд. 91 год.

неша се први пут спомиње као војвоткиња „босанско-мачванска“ г. 1264 („*Agna vidua, ducissa Galitiae, ac de Bosna et Mazo domina*“) После Агнешине смрти Мачвом је владао њен син Бела и он се први пут спомиње г. 1271 у оном познатом уговору као *Bela dux de Machou et de Bosna*. Већ 1275 г. налазимо у Мачви као бана мађарског палатина Роланда, а до 24 Маја неког Јована, а после овог Јована неког Егидија мачванско-босанског бана („*Aegidio bano de Macho et de Bozna*“). Године 1278 краљ Владислав IV повери управу Босне и Мачве негдашњем северинском бану Угрину („*Banus dominus de Macho et de Bozna*“). А 1280. године краљ Владислав наименова за мачванско-босанску војвоткињу матер своју краљицу Јелисавету, која је владала Мачвом 1280—1282 г.[1])

Сва ова наименовања нису биле празне, номиналне титуле. Ово су била права званична постављања или премештања појединих управника. Они, који су имали те титуле, били су стварни управници: управници који су управљали Мачвом или Босном или и једном и другом.

На основу ових стварних доказа може се са свим поуздано закључити: *Урош није сјединио својој држави те „миразне земље“*.

---

[1]) Види Klaić Povj. Bosne стр. 84—88.—Theiner, Monum. Hung. I стр. 273, 276, 303. — Пејач. Hist Serv. стр. 221—222.

IV

ДРАГУТИНОВА БУНА

О Урошеву обећању и његовим намерама у назначењу наследника. — Драгутиново предлагање компромиса. — Мотиви Драгутинове буне према споменицима. — Дубљи мотиви Драгутинове буне. — Интервенција маџарског краља. — Последице буне и Урошева непопуштања.

Данило, Троношац и Бранковић износе да је Урош обећао, да ће још за живота свога уступити престо своме сину Драгутину.[1]) Исказе њихове неки су наши историци потпуно усвојили а неки пак само у неколико. Тако г. П. С. Срећковић верује да је било некакво обећање; али је он одсудно противан да је Урош дао обећање да ће још за живота свога уступити престо сину своме Драгутину. „Наши историчари“, вели г. Срећковић, „побркали су овај уговор (брачни) са некаквим уступањем *„српске“* краљевине за живота очина што није могло бити предметом уговора, мањ да су Угри заратили с Урошем, победили га и заробили, па тек с њиме уговор правили, чега није било, па ни уговора

[1]) Дан. Жив. стр. 13—15. и Павл. Жит. 167—170. — Гласн. V стр 50. — Гласн. 53 стр. 56.

о уступању „Српске Краљевине“ сину није било.[1]) Да је, пак, Урош дао обећање да ће још за живота свога уступити престо Драгутину потпуно су усвојили Мајков, Крстић, Ђ. Поповић, Милојевић, Милаковић, и Мандровић.[2])

Непоузданост Данилова, Тронoшчева, и Бранковићева исказа констатовали су г.г. Ковачевић и Јовановић. Они са неком резервом примају њихове исказе. „Помиње се“, веле они, „да је он (Урош) обећао Драгутину, да ће му још за живота свога уступити престо, па да то није хтео урадити и да је Драгутин за то одлучно устати на оца“.[3]) И В. Калаји такође констатује непоузданост, али је он ипак готов да верује да је било некакво обећање. Не зна се поуздано, вели он, „да ли се Урош обвезао краљу Стевану у брачном уговору или је учинио из друге какве побуде, што је обрекао да ће још за својега живота предати владу своме старијему сину; али се чини „да је заиста тако било“.[4])

---

[1]) Срећк. Ист. II стр. 66 и 156. Г. Срећковићу прилази и Убавкић. Ист. стр. 113.

[2]) Ист. Мајк. стр 29. — Крстић. Ист. стр. 49. — Ђ. Поп. Ист. Ц. Горе стр. 44. — Милојевић, Одломци II стр. 118. — Милак. Ист. Ц. Горе стр. 14. — Мандр. Илустр. ист. стр. 92.

[3]) Види Ковач. и Јован Ист. изд. 1891 стр. 101. и изд. 189˙/96 стр. 93.

[4]) Ист Срп. Нар. стр. 43.

Од важности је, што Пејачевић не зна за какво Урошево обећање. Он мотиве Драгутинове буне, за чудо, у са свим другом нечем налази. Он узима да је Драгутин имао удела у власти („regni consors“) још од 1271. г. Када, пак, због насртљиве похотљивости, г. 1290 би Владислав IV Куманац убијен од Кумана, Урош I, користећи се смутњама у Маџарској, нападе на Босну, освоји је, па себе и освојене земље стави под заштиту Св. Петра (папе). Драгутин, видећи да је самим тим актом свога оца искључен из Босне, на коју он претендоваше, раздражен позва у помоћ Куманце, Литванце и Угре, и безбожничко оружје подиже на свога оца и, лишена краљевске власти, прогна га у Хум.[1])

Бранковић зна, да је Урош обећао сину Драгутину, да ће му уступити престо још за живота. Он узима да је Урош такво обећање дао још на свадбеном весељу.[2])

---

1) Пејач. Ист. стр. 222. Stephanum Urosium, Dragutini patrem, a caede Ladislai Bosnam regno suo adiunxisse et anno adhuc 1291 in columen in solio sedisse, censores fidei Bosnae invexisse, seque cum ditionibus in clientelam Ecclesiae Romanae contulisse, ut ex Nicolai IV. P. litteris docuimus. Esse igitur in summum potuit, ut post occupatum a patre Bosnam, cum hac etiam provincia se excludi videret et irritatus, accitis, adiunctisque, sibi Cumanorum, Lithuanorum, et Hungarorum auxiliis, sacrilega arma patri intulit solioque deturbatum in Chulmiam expulerit....

2) Kukulj. Arkiv. III стр. 11—12. — Гласн. LIII стр. 60. Dragutin accepit coniugem filiam regis Ungariae, Vladislavi, et cum essent in laetitiis nuptialibus, pater filio promisit, se Regno in vita cessurum filio.

Мавро Орбини, Лукарије и по њему Дифрен, не знају, да је што обећао краљ Урош; али знају, да је Драгутин оборио с престола свога оца, краља Уроша.[1]) М. Орбини налази узрок побуне у Драгутиновој великој властољубивости. По њему амбициозни Драгутин, желећи да сам влада уста на остарела оца и збаци га с престола.[2])

И неки модерни наши историчари, такође налазе узрок буне у великој властољубивости и сепаратистичкој тежњи краља Драгутина.

Нама се чини, да су Данилови, Троношчеви и Бранковићеви искази о обећању краља Уроша сумњиви. О каквом обећању сем АЕ. Данила, Тронопица и Бранковића ни један летопис, ни старији ни млађи, ништа не говори. У онакво обећање, какво су ова тројица изнела и какво су примили неки историчари, ми никако не можемо да верујемо. АЕ. Данило II, чије су биографије издашни панегирици испреплетани примерима из живота божјих угодника, можда је самим стварањем или преувеличавањем обећања краља Уроша хтео да покуша оправдати онај познати, у нечему нерасудни

---

[1]) М. Орбини, Jl regno de gli Slavi, Jn Pesaro 1601. стр.253. – P. Gi. Luccari Copioso ristreto de gli Annalidi Rausa Venetia 1605 стр. 37. — Car. Dom. du Cange du Fresne Jllyricum vetus et novum ets. Posonii 1746 стр. 56.

[2]) Jl Regno de gli Slavi стр. 253. Et Dragutin vedendo ch' il suo padre era hormai vecchio, essendo esso per natura troppo ambitioso di regnare, leuò l'armi contra il padre, e lo scacciò dal Regno.

корак краља Драгутина. Познато је, са коликим неповерењем ваља примати оно, што причају Бранковић и Троношац. Њихови су летописи, особито Троношчев, испрекидани на више места субјективним интерполацијама и измишљотинама. Исто тако са резервом треба примати и оно што кажу Орбини, Лукарије, Дифрен.

Ми не увиђамо никаквих узрока, који би покренули краља Уроша да обећа, да ће своме сину Драгутину још за живота уступити *престо*, престо: који је и сам отео; на којем је показао толико делатности и вештине управљања и на ком се *он*, онај властољубиви Урош, тако безбедно осећао до последњег времена владања. Могло би се још мислити, да је у овоме био и какав психички мотив: Да се краљ Урош угледа на свог деду Стефана Немању, па да се за живота одрекне престола и повуче у манастирску тишину. Али, вероватно, да краљ Урош I није био тако религијозан као његов деда, отац и син; сем тога, за што је онда била Драгутинова буна и усиљени отпори краља Уроша?

Имајући на уму познату Урошеву државничку способност и његову утилитарну политику, ми смо раније претпоставили: Да је Урош, ступајући у савезништво и сродство с мађарским краљем, тражио претходно за Србију корист у територијама каквим; да је мађарски краљ, коме је јако

потребовало Урошево пријатељство и савезништво, дао обећање, да ће Драгутину дати као мираз уз принцезу Катарину неке земље, а које су то земље, ми смо напред споменули.

Као што смо горе рекли, ми не увиђамо оправданих разлога, да краљ Урош обећа, да ће своме сину Драгутину још за живота уступити престо. Имајући то на уму, а на основу могућних одредаба „брачног уговора“, особито на основу обећања мађарског краља, ми претпостављамо: *Да је Урош, ако је било, одиста, какво обећање, можда, обећао да ће свог сина поставити за управника тих „миразних“ земаља и да ће му признати самосталност управе под његовим сизеренством.* Што ми Драгутина све до буне видимо на двору његова оца без икакве власти, то је, можда, била кривица до мађарског краља Беле IV и његових последника Стевана V и Владислава III, јер те „миразне“ земље нису никако припале Србији, за живота краља Уроша I. Споменути мађарски краљеви из неких својих државних разлога не уступају „уговором“ означене земље, и према томе, самим тим, Урошева обавеза и обећање следствено отпадају.

Изложивши тако своје мишљење о Урошеву обећању, време је да пређемо на расматрање мотивâ, који су покренули Драгутина да подигне руку на свога оца.

Неки историчари налазе узрок буне у властољубивости и сепаратистичкој тежњи краља Драгутина. Драгутин је, по њима, тражио један део земље у коме би он самостално управљао, а када Урош није никако хтео да дâ своме сину један део земље Драгутин се наљутио, подигао буну и са бунтовницима и војском, коју је добио из тазбине, завојштио на свог оца и оборио га с престола. Али, нама изгледа да ће ово бити слаб разлог, да једног доброг сина покрене на оца. За што да се Драгутин подигне на свог остарелог оца само за то, што му он неће да дâ земље, у којој би он самостално владао, кад ће за кратко време наследити читаву Србију? Нама се чини, да су такви разлози, слаби да оправдају онај, по Уроша фаталан, Драгутинов корак и ми мислимо, да су узроци компликованији и да мотиве Драгутинове побуне ваља дубље тражити.

По Пахимерову извешћу, *Урош је намеравао да учини, да после његове смрти наследи прѣсто нѐ старији његов син Драгутин, него млађи Милутин.* Ово Пахимерово извешће потпуно је усвојио Мајков.[1])

У Немањића као да наследно право у начелу мајората индивидуалне сукцесије није било изведено у потпуној прецизности. Шта више, као да се у старо-српском правном животу још у

[1]) Пахим. бон. изд. стр. 254—256. — Мајков. Истор. стр. 29.

XIII веку води борба између начела мајората индивидуалне сукцесије и начела сениората. Означавање наследника као да није било утврђено у напред, на основу неког закона или уобичајеног права. Изгледа да је само назначивање наследника потпуно зависило од индивидуалног расположења и увиђавности. Немања означује себи за наследника млађег али вреднијег сина Стевана; краљ Урош I узурпира престо српски и на њему се, као на основу неког начела сениората, тако безбедно осећа, да он одиста мисли, да ће његови синови бити потпуно легитимни наследници; доцније ћемо видети да краљ Драгутин, при силаску своме са престола врховног краљевства, тражи, на основу начела сениората, да српски престо после Милутинове смрти наследи његов син Владислав: он брани права свога сина: после Милутинове смрти Владислав је најозбиљнији претенденат на српски краљевски престо. Требало је да прођу неколике деценије XIV века, па да у старом-српском правном животу потпуну победу однесе начело мајората индивидуалне сукцесије над начелом сениората.[1])

Као што смо видели, Пахимер износи, да је Урош намеравао оставити престо млађем а вреднијем сину Милутину. Урош је, нема сумње, увиђао да је Милутин способнији и згоднији за владу него ли сањалица Драгутин. — Можда је Урош имао разлога и можда би неки веровали у оправданост Урошеве намере; али, свакако, Урош је грешио и не помишљајући на фаталне последице: Да створи у земљи странку

---

[1]) По аутографисаним предавањима из Словенског Права од г. проф. Dr-а Драг. Т. Мијушковића.

која ће бити одсудно противна његовим намерама; да изазове незадовољство и протест свога сина; да створи анархију; да изазове штетне интервенције мађарског краља.

Сви знаци показују, да је онда у Српској Држави постојала једна јака странка, која је била противна Урошевим намерама. Тој странци као да се придружио један део свештенства, који је био одсудно противан Урошеву мешању у црквене ствари. После смрти архијепископа Саве II († 1272) би постављен за српског архијепископа Данило I. Овај је Данило врло кратко време био српским архијепископом, јер, дошав у сукоб због неког црквеног питања, би збачен од краља Уроша. После Данила I на српски архијепископски престо неканоничним путем дође Јанићије, Урошева креатура.[1])

Данило II за Данила I не прича како га је сабор изабрао, као што то прича за друге архијепископе. По њему је Данило I због *„неких узрока“* просто смењен.[2]) Српско изборно свештенство, које је имало право архијепископског избора, у Урошевој самовољној инвеститури, гледало је напад на њихова права утврђена црквеним канонима и оно је имало права на него-

[1]) Види: Ист. Срећк. II стр. 165—1464. — Нић. Дучића: Историју Српске Православне Цркве стр. 128.

[2]) Дан. Жив. стр. 275—287. — Ив. Павл. Жит. стр. 168. —

довање и протест. Данило I., ако није био удаљен од сваког утицаја, нема сумње, био је на челу оног свештенства, које је било противно сваком мешању световне властеле у црквене ствари. А када се има на уму и то, што Данило I долази на архијепископски престо по Урошеву збачењу, може се претпоставити, да је архијепископ Данило I био велики поборник оправданости Драгутинових права и претензија..

Да је одиста било људи у Српској Држави, који су бранили права Драгутинова, пружају нам доказе Данило и Троношац. Тако Данило вели да је Драгутин, пошто Урош није показивао никакве воље за мирним споразумом, отишао тасту своме мађарском краљу: ....„и таковѣи мысли пришьдьши вь оумь ѥмоу, вьставь сь нѣкорыими своихь ѥмоу вѣрьныихь и иде кь тьстоу своѥмоу кралю оугрьскомоу....“.[1]) Готово то исто вели и Троношац.[2])

Да је, пак, главни мотив Драгутинове побуне, што је Урош запостављао Драгутина и претпостављао му Милутина; што је Урош у опште рђаво био расположен према Драгутину; да је Урош одиста намеравао да себи за наследника назначи Милутина, нама служи као доказ Данилов исказ и Троношчево причање. Троношац прича да је Урош био попреко гледао Дра-

1) Дан. Жив. стр. 16—17. — Ив. Павл. Жит. 170.
2) В. Гласн. V. стр. 50—51. —

гутина; из Данилова исказа, који је у осталом провидне тенденције, да се извести да је Урош одиста намеравао да назначи себи за наследника Милутина, као што и Пахимер прича.

Када се свршила свадба, по Данилу, Драгутин је остао са својом женом на очину двору. Мирно он живљаше; он никаквих умишљаја немаше; он је и децу био изродио и још једнако на буну не мисли. „И семоу", вели Данило, „оубо свршивьшоу се, живѣаше сь боголюбивый юноша сь подроужиемь своимь вь дворѣ родитель своихь вь зирае..,.... И тако бѣ повиноуе се родителиема своима вь вьсемь и любовь нелицѣмѣрноу имы кь вьсѣмь, и заповѣди писаниа словесь божьствьныихь оутврьждае вь себѣ. И вь говѣнии и чистотѣ емоу живоуштоу вь домоу отьчи сь нѣкоторою мало чеди отрокь своихь, вьзирае вь милостивомоу всьѣхь Богоу и чае вьсприети обѣштаниа родителемь своимь и томоу оубо не хотештоу испльнити емоу реченаго. и сь боголюбивый виде се вь велицѣи тоузѣ и печали ако не имы да и нѣкоторые чести отьлоученые его вь особьно прѣбывание емоу и т. д [1])

И отац, посматрајући своју љубљену децу; гледајући неправде, које му се стварају Урошевим намерама; гледајући нападе на његова права; помишљајући да он неће престо наследити; — његова би се синовска осећања побунила и он би устао противу те очевидне неправде. Јован

[1]) Дан. Жив. 14—15. — Ив. Павл. Жит. стр. 169.

Рајић и одвише је оштар према Драгутину, кад га јако осуђује и његов акат нечовечним назива.[1]) Али посматрајући Драгутина најпре као сина а за тим као оца, сваки ће ваљда осудити начин регулисања питања о наследништву; али се у начелу отпор Драгутинов мора одобрити. А када се, пак, има и то на уму, да је Драгутин како Данило прича, покушавао да спорну ствар мирним начином сврши, молећи свога оца на коленима; када се има на уму, да је Урош вечито био неумољивим и неумитним, — онда се мора признати: Да Драгутину ништа друго није остајало, него да силом примора свога оца на признање његових престонаследничких права. И када је Драгутин извршио оно што је намеравао, када се на српском престолу утврдио, он ипак не престаје бити добрим сином.

По Троношцу у самом дому Урошеву било је раздора. По Троношцу Урош је почео „не навидети“ сина свога. Исто тако „не навиђаше“ Катарина свекрву своју. „**Но бивш8 брак8**“, вели Троношац, „**Стефань Ѵрошь не восхотѣ створити ꙗкоже ѡбѣштасѣ, и син8 своем8 Драг8тин8 не даде венца и власти; но еште и вь ненависть вза сина своего Драг8тїна.. .. Такожде и жена Драг8тинова ненавидима бысть свекровою своєю,......**[1])

По Даниловљу и Троношчеву сведочанству у овом спору Драгутинову и Уро-

[1]) Рајић. Ист. II стр. 480—483. —
[2]) Гласн. V. стр. 50.

шеву мешао се и мађарски краљ. Тако Данило вели, да је Драгутин непрестано добијао укоре од „таста“ свога мађарског краља и да су му наговори и укори ти постали већ досаднима.[1]) Тронош͡ац, пак, вели: Да је мађарски краљ два пута писао краљу Урошу и позивао га, да Драгутину уступи престо као што је обећао био; али Урош не само да није уступио престо, него је, шта више, почео гонити свога сина.[2])

На основу ове Данилове и Тронош͡чеве сведоџбе[3]) а и на основу њихових исказа, да је Драгутин, као што ћемо мало доцније видети, добио војску од „таста“ свога, на основу свега тога, дакле, може се поуздано констатовати интервенција мађарског краља. Та интервенција мађарскога краља у чисто српске унутрашње ствари потицала је, нема сумње, и из фамилијарних разлога и односа између Драгутина и мађарског краља.

Пошто смо размотрили главне мотиве Драгутинове буне и пошто смо, на основу АЕ. Данила и Троношца, констатовали интервенцију мађарског краља, на реду је да пређемо на саму побуну, на саму Драгутинову превратничку акцију.

---

1) Дан. Жив. стр. 15. и Ив. Павл Жит. стр. 169 ...

2) Гласн. V. стр. 50.

3) Г. Срећковић потпуно усваја Данилове исказе да је Драгутина „потпомагао и на буну подстрекавао његов таст и да је од њега многе *укоризне* примио“..... Ист. II стр. 166. —

О Драгутиновој побуни једино што опширније говоре Данило и Троношац. Њима се једним својим детаљом приближује и Бранковић. Од летописа, пак, само неки, као Дорпатски. Софиски Летопис, знају за Драгутинову буну и у Драгутиновој несрећи на Јелечу планини они виде прст осветљивог Провиђења. „**Вь лѣто.... вькрали се**“ веле ти летописи готово стереотипно, „**сынь его** (Уроша I) **Драгоутинь, и мало дрьжавь сьтрь бо ногоу на ловѣ подь Єлечемь планиномь, заніе вьста на отьца своего**“ ....[1])

АЕ. Данило прича нам и неке детаље о тој побуни. По њему, Драгутин, желећи да у одвојеном делу своје отаџбине самостално влада, а непрестано примајући укоре од маџарског краља, хтео је да молбама и сузама склони свога оца, да му да један део земље, у коме би делу он самостално владао, „**И тако падь, на колѣноу начеть се молити родителю своіемоу сь сльзами глаголіє: отьче, даждь ми достоиноую честь имѣнија твоіего іелико вьсхоштеши. Виждь бо великоіе трьпѣніє моіе, іелика врѣмена ждоу хоте вьсприіети милостивьнааго ти дарованија..**.[2])

Али, Урош оста неумољив, када га Драгутин и по други пут тако усрдно молио. „**И паки молить се отьцоу своіемоу глаголіє господи мои, колико роботаюштиихь ти извываіеть имь вьсего довольно, азь же вьзлюныи сынь твои и милостивнааго ти штедро-**

[1]) Види: Шаф. Památ. Let. стр. 70. — Љ. Стој. Спом. III стр. 125. и 128—139. Гласн. 53. стр. 56

[2]) Види Дан. Жив. стр. 15—16 и Ив. Павл. Жит. стр. 169—170. —

тьства лишаю се душевьноѥ богатьство имыи ме вь юности моѥи и присьно веселеи се о мнѣ землньнаго богатьства лишаѥши ме оскрьблꙗѥме. Лѣть ти ѥсть сьтворити милость о чедѣ твоѥмь ѥлико хоштеши. Сьтвори ме оубо не лишити се богодарованыѥ ти државы. Боуди же глаголь оусть твоихь истиньнь, ѥлико обѣшта се инѣ, вьзлюблѥномоу твоѥмоу сыноу. Оумѥ бо ти ѥсть сьмрьти прѣдати ме, неже ли любовьнаго ти вьздаꙗниꙗ славы твоѥѥ лишити ме.....[1])

По Данилу, када се Драгутин са свим уверио да од његових молби неће ништа бити, он се (Драгутин) решава на одсудан корак, који ће доцније по Уроша фаталним постати: Драгутин одлази с неколико својих верних мацарском краљу, „тасту своме"[2], да у Маџара потражи помоћи, не би ли како одбранио права своја. У овоме се Троношац разликује од Данила. По њему, Драгутин, не могући трпети свога оца, одлази у Зворник, који му је таст дао. Одатле се он обраћа „тасту" своме и маџарски краљ тада два пута пише пријатељу своме краљу Урошу, да према *заклетви* и обећању уступи престо сину своме Драгутину. Урош неће да чује маџарског краља, него шта више, одсудније поче гонити свога сина Драгутина. Тада Драгутин, не могући се одупрети очеву гоњењу, с неколико ода-

[1]) Види Дан. Жив. 15—17 и Павл. Жит. 169—171.

[2]) Пада јако у очи, што Данило мисли не на Владислава него на Стевана краља. Ми ћемо доцније видети да време Драгутинове буне пада много после смрти Стевана V.

них племића оде у Будим маџарскоме краљу.[1]) У Троношца имамо још један детаљ, који се односи на буну Драгутинову. Као што Драгутина мржаше отац, тако исто и Катарину мржаше свекрва њена краљица Јелена. Када је Драгутин раскинуо са својим оцем, и отишао у Зворник а одатле у Будим, Катарина остаде за неко време на двору свога свекра. А када пак Урош не престајаше огорченим бити на свога сина Драгутина, а краљица Јелена на снаху своју Катарину, Катарина, немогући подносити њихов гнев и нерасположење, оде за својим мужем.[2])

На основу Троношчева исказа могла би се створити једна конјектура. Нема сумње. у Српској је Државп било неког краја. који је био Драгутинов партизан, и, када би се Троношцу могло веровати, тај би крај био у северозападном делу Српске Државе. У тај би се крај Драгутин испред свог оца повукао. и ту се припремао на отпор или на напад. Урош би пошао против бунтовног свог сина, победио би га и истерао из Српске Државе. Драгутин побеђен и истеран одлази маџарскоме краљу да у њега помоћи потражи против свог оца.

По Данилу Драгутина је лепо примио маџарски краљ: када му Драгутин исприча

---

[1]) Гласн. V стр, 50.
[2]) Jbid. стр. 50—51

своју невољу, „таст“ му показа жива учетића и допусти му да потражи колико год хоће војске. И Драгутин прими велику војску од „таста“ свога.[1]) Тој војсци, која је била састављена из Мађара и Кумана, придружена је и војска „леђанског краља“ као што узимају Бранковић и Пејачевић.[2])

Исто тако и Троношац узима да је Драгутина примио мађарски краљ са свим предусретљиво *(„честно“)*. По Троношцу Драгутин је неко време био на двору мађарскога краља и узев од мађарског краља 80.000 (!) војника, пође с том огромном војском на свог оца.[3]) Нама се чини да је овај број мађарских војника, које је дао Драгутину мађарски краљ *страшно* преувеличан. Ако се има на уму средњевековна војена организација, тешкоћа покретања војске, тактика у војеним операцијама, све оне материјалне и друштвене препреке при мобилизацији војске, онда се мора признати да војска од 80.000 регуларних војника

---

1) Види Дан. Жив. стр. 16—17; Ив. Павл. Жит. 170.

2) Види Гласн. 53 стр. 56. Jndignatus igitur Dradutin, abit ad socerum suum Vladislavum Regem Ungariae narratisque omnibus, pervicit, ut Vladislavum magnum exercitum genero suo daret, et a fratre suo *Rege Ledianensi*, accepit quoque exercitum, et pergens ad patrem suum... — Пејач. Hist. Serv. стр. 218. Пејачевић мисли да је Бранковићев *rex Ledianenis*, *rex Lithuanorum* — Г. Ст. Новаковић поглавито на основу неких филолошких аргумената (по Миклошићу) доказао је да народни песник Леђанима *Пољаке* назива. Видин *Леђан град и Пољаци у срп. нар. појезији* (из Летописа Мат. Срп.) стр. 8. — Н. Сад 1879.

3) Гласн. V. стр. 17.

спада у необичне појаве. — По г-ну ђенералу Јовану Мишковићу, цар Душан у својим најодсуднијим ратовима није могао искупити већу војску од 80—85000 људи. У Косовском Боју, који је био доста популаран борило се свега 30.000 српских војника.[1]) Када је оном познатом монголском најездом постала велика погибао по Мађарску онда је краљ Бела IV могао у боју на реци Шају да изведе против Монгола своје и савезничке војске тек 60.000 војника.[2]) Поред тога, краљ је Владислав баш у том времену у друштву с немачким царем Рудолфом Хабзбурговићем ратовао противу Отокара II[3]) и он, из најпростијих стратегиских обзира, није никако смео јако цепати војску. На основу свега тога са свим се слободно може веровати, да мађарски краљ није никако могао дати краљу Драгутину тако огромну војску. Ако би било допуштено стварати претпоставке, онда ми мислимо, да је Драгутин добио од мађарског краља тако око 5.000 војника. Нека би било његових присталица, који би се искупили, када је он с Мађарима ушао у Србију, 5.000, онда се може мислити, да је Драгутин имао 10 до 15.000 војника.

---

[1]) Јов. Мишк. *Косовска Битка* Ратник за 1889 г. књ. XXI св. IV год. XI стр. 381—382

[2]) Smič. *Povj. Hrv.* стр. 345, 363—364.

[3]) Ed. Sayous: Hist. Génér. des Hongrois t. I. страна 279—281.

По Данилову приповедању, Драгутин је, пошав с војском на свог оца и ушав у Српску Државу, покушавао да се измири са својим оцем. Он му је предлагао онај исти модус компромиса, који смо већ чули. Он га, на име, опет молио. да му да „достојни део свог имања“.[1] Бранковић, пак, и Пејачевић веле да је Драгутин молио свога оца, да му уступи престо, а он ће њему допустити, да слободно бира крај, у коме ће већ последње године живота свога на миру провести.[2]

Али је Урош вечито неумољив. Он се још већма разгневи на свог сина. А Драгутин, видећи да му се отац неће склонити на његове молбе и на попуштања, реши се на одсудну битку, видећи „да му једино остаје смрт или живот“, као што вели архијепископ Данило. По Данилу бој се біо између Драгутина и Уроша у земљи

---

1) Види Дан. Жив. стр. 17 и Ив. Павл. Жит. страна 170—171. **И пришьдь кь родителю своѥмоу кралю Оурошоу пакы моли ѥго глаголѥ: господи мои и отьчє, даждь ми достоинноую честь имѣнига твоѥго чедоу своѥмоу. Сє бо колика врѣмена прѣпроводихь гако ништь странь ствоуѥ вь домоу твоѥмь, чаѥ приѥти милостивьнаго ти дарованига.**

2) Види Гласн. 53 стр. 56. — ...procidensque in genua dixit: „*Pater, concedere promissum Regnum et ego concedo locum commodum in quo degas* ... — Пејач. Hist. Serv. стр. 229..... Age tandem *promissum dudum regnum concede tibique locum dilige in quo quiete et pro dignitate degas....*

званој Гацко. У боју *одоле* Драгутин и задоби престо.[1])

У овом приповедању Троношац се прилично разликује од Данила. По Троношцу краљ је Урош причекао Драгутина у Мачви, али Драгутин однесе победу. Урош побеђен повуче се дубље у своју земљу. Драгутин не гоњаше свога оца, него га „смирено“ мољаше, да учини оно, што је обећао, јер њему (Урошу) друго што не остаје, пошто га и сам мађарски краљ неће оставити. Али Урош поче у „Рашкој“ другу војску скупљати. Драгутин, осетив нове планове свога оца, напада на свог оца и изненадним нападом понова га побеђује. Када пак Урошеви војници видеше да Урош пропада, напуштају га и прелазе Драгутину.

Када би се овај Троношчев исказ могао примити, онда би се могло претпоставити, да би овака Драгутинова маршрута била: Од Шапца (ст. *Заслон*, у Петанчића *Sabocus aut Saslon)* ишао је преко источних повијараца Цера (*Sacer Mons*) у Ваљево, одатле, вероватно, преко Рудника хватао се Ибарског Пута: уз Ибар у долину Рашке. (Овај пут до некле описује Феликс Петанчић у својој расправи:

---

[1]) Види Дан. Жив. стр. 18.; Ив. Павл. Жит. стр. 171..... —

[2]) Гласн. V. стр. 51.

De itineribus in Turciam или *Quibus itineribus Turci sint aggrediendi.*[1])

Када би се могло веровати Троношцу онда би се могло претпоставити, да је такав био Драгутинов оперативни правац. Али Данило изрично вели да је бој био у „земљи званој *Гацко*“ и АЕ. Данилу ваља пре веровати него ли Јосифу Троношцу. На основу таква исказа Данилова може се мислити, да је Драгутин ишао на свог оца кроз Босну, и то већином уз реку Босну: Од Босанског Брода преко Дервента и Добоја у Маглај, Жепче, Врандук, Високо, Крешево, Фојницу и преко Невесиња на Гацко Поље. На Гацко Поље, где га дочекао с војском отац његов, Драгутин је могао доћи и из Мачве познатим трговачким путем преко Зворника, Борча, Олова, Сутеске, Крешева, Фојнице.

Искази пак Данилови и Троношчеви могли би се овако некако спојити: Кад би смо узели, да је истинит Троношчев исказ, да се Драгутин испред очева гнева повукао у сев. зап. део Српске Државе; да га је отац одатле силом истерао; да је Урош дочекао Драгутина негде у Мачви, — онда би се могло претпоставити, да се У-

[1]) Петанчић узима да један пут у Турску иде од Шапца у Ваљево (*Vagbem)* преко Montes Larsi у „*Crusceva*“ (Крушевац) Одатле уз Расину, преко Јастрепца, Преполца у долину Лаба и даље у Приштину и даље познатим путем Арнолда Харфа (из 15 века). — Види Rad. Jugosl. Akad. knj. XLII стр. 180 – 182 и Rad. knj. XLIX стр. 137—141.

рош налазио на северној граници своје државе, када је на њ ишао Драгутин са Маџарима. Даље бисмо могли претпоставити: Да је Драгутин, пошто је над оцем својим и другу победу однео, ушао у Урошеву престоницу; да се Урош, већ два пута побеђен, повукао у западне, без сумње, њему потпуно одане крајеве; да Драгутин и даље није престајао гонити свога оца и да се с њим по трећи пут потукао на Гацком Пољу.[1])

Али, све су то претпоставке, међу којима је највероватнија она претпоставка да је Драгутин ишао с Маџарима на свог оца кроз Босну. Ова претпоставка у толико већма добија вероватности, што је онда Босна била под Маџарима,[2]) који су тако снажно потпомагали Драгутинове аспирације. —

У овом случају ми ћемо потпуно занемарити Троношчево приповедање и примићемо Данилов исказ, да се бој између Уроша и Драгутина био у Херцеговини на Гацком Пољу.

Као што смо видели, краљ Урош није хтео да прими никакав компромис; није хтео да се помири са сином својим; није хтео да својим попуштањем рачуна на по-

[1]) У овом би се случају маршрута Драгутинова продужила из долине Рашке у Сјеницу, Пријепоље, Пљевље, Чајниче, Фочу и — Гацко. —

[2]) Klaić. Povj. Bosne стр. 86—89.

пуштања Драгутинова. Драгутин, пак, видећи да му отац неће никако примити молбе, да неће примити његове мирне предлоге, с повећом војском, у којој је особито доста било из тазбине, напада на свога оца. Сукоб се десио на Гацком Пољу. У овоме одсудном боју Драгутин победи свога оца и задоби српски краљевски престо.

И тако Драгутин, победив свога оца, створи нов државни поредак, попе се на краљевски престо, који је тако пожудно изгледао и **„нарече се благочьстивыи и христолюбивыи и самодрьжавьныи вьсеи срьбьсцѣи и поморьсцѣи и подоунавьсцѣи земли Стефань краль“.**[1])

1. — Качић, славећи лепоту, милосрђе и побожност краљице Јелене, казује у стиховима: Да је *Јелена* наговорила свога мужа краља Уроша, да престо уступи млађем сину Милутину; да је Урош обећао Милутину, да ће га на државном сабору о „Ђурђеву Данку“ пред господом српском „окрунити“; да је мало после тога дотрчало „момче од Мостара“ са жалосним лицем и преплашено, да саопшти краљу Урошу, да на њ иде с великом војском његов син Драгутин, да Драгутин намерава погубити и старца Уроша и Милутина млада; да је Урош, чувши такве неповољне гласове, наложио Милутину да бега у у Мађарску; да је Урош од „једа“ испустио душу на крилу своје „миле“ Јелене, проклињајући час када је Драгутина мајка родила и када га он одгајио. — Види Дубров. едиц. Качић. Razgovora од г. 1861. стр. 50—51.

---

[1]) Види Дан. Жив. стр. 18 и Ив. Павловић, Житија страна 171. —

Б.

ДРАГУТИН КАО ВРХОВНИ СРПСКИ КРАЉ

V

ПРВЕ ГОДИНЕ ВРХОВНОГ КРАЉЕВАЊА

Када је Драгутин ступио на престо врховног краљевства? — Једна хронолошка заблуда. — Стање Српске Државе при Драгутинову ступању на престо. — Како је Драгутин примљен као српски врховни краљ? — Који је био српским архијепископом за Драгутинова врховног краљевања? — Драгутинов рад на унутарњој политици. — Један карактеристични опис г. П. Срећковића. — Смрт краља Уроша и АЕ. Јанићија.

Ствар, о којој би се могло дуго дискутовати, јесте питање, када је Драгутин ступио на престо врховног српског краљевства. И ово дискутовање у толико ће бити екстензивније, што је, у опште, мало података, мало вести, на основу којих би се могла утврдити година Драгутинова доласка на престо, целокупно време врховног краљевања. И АЕ. Данило, који би у овој прилици својим хронолошким подацима био од неоцењиве вредности, он хронографију вечито *„занемарује“*, као што вели Архи-

мандрит Рајић.[1]) Једини Данилови подаци, који би у овој прилици послужили као хронографски елементи у одређивању године Драгутинова ступања на престо, јесу ова два места:

1.... **Сь оубо Радославь краль кралѥвьствоваль вь отьчьствии своѥмь лѣто шест**".[2])

2 ...**И кралѥвьствоваль** (sc. Владислав) **отьчьствии своѥмь лѣть седмь**"...[3])

Поред та два податка, у Данила се налази још један хронографски податак индиректне природе. Као што нам је познато АЕ. Данило вели, да је Драгутин отишао *тасту* своме да потражи помоћи, не би ли како задобио оно, што је тражио. Он не именује маџарског краља; али, кад он каже, да је Драгутин отишао *тасту* своме[4]), онда, нема сумње, да се има подразумети, да је то Стеван V. Из маџарске историје знамо, да је Стеван V кратко време владао, од 1270—1272.[5]) Према томе, када се има на уму исказ АЕ. Данила, да је Драгутин отишао тасту своме, маџарском краљу, онда се може мислити, да

---

[1]) Рајић. Ист. II. стр. 496, 554. Даніилъ Архіепіскопъ въ прочемъ вѣрный історікъ обаче онъ по обыкновенію своему вездѣ Хронографію пренебрегаетъ...... Чего ради повѣсть его слѣпа осталася: Хронографія бо Історіи есть око.

[2]) Дан. Жив. стр. 5; Ив. Павл. Жит. стр. 134.

[3]) Jbid. стр. 6; Jbid. стр. 163

[4]) Jbid. стр. 17; Jbid. стр. 170.

[5]) Види: Édouard Sayous prof. Histoire générale des Hongrois t. I стр. 277 и 286. —

АЕ. Данило Драгутинову буну и долазак на престо ставља у време од 1270—1272 год. Али, ми ћемо у скоро видети, да је Драгутинова буна и долазак на престо била после 1272 г., и да Драгутин није никако могао отићи Стевану V-ом, него његову сину Владиславу IV Куманцу.

Овом Даниловом податку слични су и Троношчеви и Бранковићеви подаци. И Троношац и Бранковић веле добро да је Драгутин отишао краљу Владиславу; али обојица са свим погрешно узимају, да је Владислав Куманац Драгутину таст.[1])

Сама, пак, одредба Драгутинова доласка на престо у толико већма постаје тежом и непрецизном, што старији летописи, на које би се могли ослонити, ништа не саопштавају о времену Драгутинова доласка на престо. Млађи пак летописи пружају неке хронолошке податке, али ти њихови подаци су доста различни и са свим непоуздани. Тако на пример:

1. *Дорпатскій летопис:* **Вь лєто ЅѰОИ прєстави сє Стєвань Храпави Краль. Тождє лєто вькрали сє сынь єго Драгоутинь.**

Дорпатски летопис, дакле, узима, да је Драгутин дошао на престо 1269 или 1270 г. — Дорпатском Летопису потпуно прилази и *Врхобрезнички Млађи Летопис.* По

---

[1]) Гласн. V стр. 49—51. — Гласн. 53. стр. 56.

њему је Урош владао 35 година, а престао владати 1269 или 1270 г.[1])

2. *Сеченички Летопис* узима да је Урош постао краљем 1235 или 1234 г., владао 35 година, и према томе и он узима такође. да је Драгутин дошао на престо 1270 или 1269 г.[2])

3. Летописи *Софиски, Подгорички и Сенички* са свим се издвајају од осталих млађих летописа. Тако Софиски Летопис узима, да је Урош умро 1264 (или 1263) године, и да је те године Драгутин дошао на престо[3].) Сенички Летопис не зна ни за владу краља Владислава ни за владу краља Драгутина. По њему је Радослав владао 1224 до 1235, а Урош 1235—1270. Он узима да је г. 1270 постао краљем Милутин и владао до 1317 (!)[4]) Подгорички Летопис узима. да је Драгутин постао врховним српским краљем 1278 године.[5])

Троношац такође пружа хронографске податке нетачне и без вредности. Он узима, да је Урош владао 1233—1261 (!); и да је Драгутин дошао на престо 1261 године.(![6])

---

[1]) Види Љуб. Стој. Спом. III стр. 125, 150. — Гласн. LIII стр. 53. — Шаф. Památ. Let. стр. 70. —

[2]) Спом. III стр. 130. Шаф. Památky Let. стр. 69. — Гл. LIII стр. 54. — Star. IX стр. 73.

[3]) Спом. III стр. 138. — Гласн. LIII стр. 55 — Види и Гласн. XXI стр. 238.

[4]) Star. XIII стр. 177. — Види и Гласн. I стр. 165

[5]) Jbid. стр. 183 и 191.

[6]) Гласн. V. стр 52—54.

М. Катанчић узима да је Драгутин дошао на престо 1271 г.[1]) а Пејачевић 1291(!)[2])

Архимандрит Јован Рајић узима. да је Урош почео владати 1239 год., које му је године Владислав умро: да је Драгутин отео престо 1270 г., а да је Урош умро 1272. год.[3])

Наши модерни историографи у овој се ствари јако разилазе. Г.г. Ковачевић и Јовановић узимају да је Драгутин почео владати 1276 год.[4]) Г. П. Срећковић узима. да је Драгутин ступио на престо 1277 г.[5]) Мајков узима: да је Урош завладао у времену смрти Св. Саве. 1237 г.; да је Урош умро 1272 и да је те године завладао Драгутин.[6]) Калај. Милаковић, Медаковић. Мандровић. Крстић. Милојевић. узимају да је Драгутин ступио на престо 1272.[7]) Рачки

---

1) Jbid. стр. 173.

2) Пејач. Hist. Serv. стр. 223.

3) Рајић. Ист. стр. II. 452, 462, 470, 476, 396, 497, 504, 524. — Видак. Ист. књ. 1 стр. 99, 103, 107, 112, 113 115. — Ковач. и Јован. Ист. изд. 1895-96. стр. 88. Гласн. XLVIII стр. 229—231. — Star. XIII стр. 182, —

4) Ковач. и Јован. Ист. стр. 95 и 101 изд. 1891 и стр. 88 и 94. изд. 1895/96. —

5) Срећк. Ист. II стр. 109, 116, 180. — Убавк. Ист. стр. 105, 107, 109. —

6) Ист. стр. 25—26, 29—30. — Г. Љ. Ковачевић доказао је да је Св. Сава умро 12. Јануара 1236. г. Види Ипћ. Дуч. Ист. Срп. Цркве стр. 115. и Годишњ. Чупић. књ. III стр. 357—362. и Ист. Ковач и Јован. страна 93. изд. 1891 г. и стр. 86 изд. 1895/96.

7) Види: Калај. Ист. стр. 43., — Милак. Ист. стр. 13. — Медак. Ист. књ. I стр. 189. — Крстић. Ист. стр. 47. — Мил. Одл. II св. стр. 117. — Мандровић, Илустр. Ист. страна 92.

узима да је Драгутин већ 1273 год. био српским краљем.[1])

Као што смо видели. неки летописи, као Дорпатски, Сеченички, и Млађи Врхобрезнички, бележе, да је Драгутин дошао на престо 1269 или 1270; један летопис (Софиски) узима, да је Драгутин дошао на престо 1264 или 1263, а један 1277 или 1278 (Подгорички Летопис). Троношац узима да је Драгутин дошао на престо 1251 а Пејачевић 1291!. Рајић, пак, трудећи се да своје субјективно мишљење доведе у неку хармонију са исказима неких летописа — по којима је Урош владао 35 година — узима, да је Урош умро 1272 год. Он рачуна, да је Урош завладао 1237 и с тим сабирајући 35 година, изводи он, да је Урош умро 1272 год. Али Рајић није ни како хтео да занемари и један други летопис, по коме је Драгутин дошао на престо 1270 год., и узима да је Драгутин дошао на престо 1270 или 1269. год. „Брзоплети“ пак Енгел, како га назива архимандрит Иларион Руварац, желећи да исправи Рајићево рачунање, вели, да Драгутин није дошао на престо 1270 него 1272 године.[2])

Мишљења су пак, као што смо видели, јако подељена и међу нашим модернијим

---

1) Rad. XVIII стр. 217.

2) Види Годишњ. II стр. 243 и књ. III стр. 269.

историчарима. Али хронолошком расправом[1]) г. Љубомира Ковачевића, година Драгутинова ступања на српско-краљевски престо данас је потпуно утврђена. И према томе, пошто је расправом г. Љ. Ковачевића искључено свачије друкчије доказивање и резоновање, ми ћемо утврдити годину Драгутинова доласка на српско-краљевски престо на основу научних резултата и хронографских корекција г. Љубомира Ковачевића.[2])

Везивајући буну Урошеву са смрћу Асена II, у Јунију 1241 год.[3]) и монголском најездом на Угарску г. 1242. год., г. Ковачевић изводи, да је Урош завладао српским престолом почетком 1243 год.

Да Урош није престао владати 1270 год., најачи је доказ запис калуђера Тодора на једном апостолу. који је запис публиковао Ватр. Јагић у IX Starinama на 124 стр. У том запису вели се: „**И вь дни светороднаго и великаго господина крала Стефана Оуроша и архиепископа Иоаникиа вь лѣто ЅѰПЄ** (6785 = 1277). Овај запис добија у толико веће вредности, што је сасвим утврђено, да је за збаченим Урошем отишао и архијепископ Јанићије, Урошева

1) У III књ. Чупић. Годишњице.

2) О истој ствари расправљао је и г. Иван Павловић. Види: *Неколико хронолошких питања из српске историје.* Гласник XLVIII стр. 221—240.

3) Бончев, Ист. Буг. стр. 108.

креатура, који није одобравао Драгутинову политику.[1])

Да Урош није престао владати године 1270, докази су још ови:

1. У познатом уговору, који је 3 Јунија 1271. год. закључио у Пожуну Драгутинов таст Стеван V са чешким краљем Отокарем II. у потпису. Драгутин се спомиње као млађи краљ, а Урош као „rex Serviae.“[2])

2. Ђорђе Пахимер, приповедајући за што је покварена Милутинова женидба Аном, ћерком Михаила Палеолога спомиње Уроша I као краља српског. По рачунању Е. Мирала вођевина цареве кћери Ане била је 1272 год., а женидба је покварена у половини 1272.

Да Драгутин није никако завладао 1272 г. јак је доказ и једна домаћа листина, која је несумњиво Драгутинова. У тој листини вели Драгутин:

„Како се свршило бѣше врѣме оустрою петь годищь. како сте били оуговорили сь кралѥвьствомь ми, да ѡдь селѣ и напрѣдь кралѥвьство ми чини милость властеломь дoубровьчьскыимь и ѡбьштинѣ и тръжникомь ихь, да имь ѥ мирь, кои ѥ и прьво имь быль, доклоу живоу право сь кралѥвьствомь ми.[3])

---

[1]) Дуч. Ист. срп. цркве стр. 129 — Star. IX страна 124—126. —

[2]) Thein. Monum. Hung. I стр. 303. — Пејач. Hist. Serv. стр. 221—222. — Klaić. Povj. Bosne стр. 86.

[3]) Види Monum. Serbica 54—55 § *LIII*. На полеђини исте листине записано је: *Pouelia* Vrcsii *regis pro confir-*

Ова је листина писана 1281. и као што се види, у њој Драгутин вели, да се (1281 г.) навршило 5 година, како је он начинио уговор мира са Дубровчанима. Када се ова Драгутинова листина, која је била упућена на дубровачког кнеза Николу Мавриџанина, доведе у везу са Тодоровим записом, онда се може претпоставити: Да је први уговор мира био закључен између Драгутина и Дубровчана године 1276; да је Тодоров запис не̏ из 1277 него из 1276 године.

На основу свију ових, тако поузданих доказа, може се закључити:

Да је Урош престао владати у јесен 1276 год.; да је Драгутин постао врховним краљем у времену од 1 Септембра до краја Децембра 1276 године.

Кроз *неке* историје Српског Народа провлачи се једна хронолошка заблуда, на коју би на овом месту ваљало пажњу обратити. На име, неки наши историчари вероватно, на основу АЕ. Данила и Ј. Тронošца[1]) пишу, да је Драгутин отишао своме *тасту* маџарском краљу, да потражи по-

macione pacis et libertate mercatorum. Г. Ковачевић мисли да је то, без сумње, писарева погрешка. — Исту је листину раније од Миклошића публиковао и Карано-Тртковић. Срп. Спом. стр. 39 § 31. — Листина је упућена на дубровачког кнеза Николу Мавриџанина, који је био кнезом 1281 год. Види и Павл. Жит. стр. 200

[1]) Дан. Жив. стр. 17. — Ив. Павл. Жит. стр. 170. — Гласн. V стр. 49—51.

моћи противу свога оца. Из историје Мађарског Народа познато је, да је краљ Стеван V. таст краља Драгутина, владао кратко време, од 1270—1272; после њега владао је син његов несрећни Владислав IV, 1272—1290[1]) Према овоме са свим је јасно, *да је краљ Драгутин могао отићи само своме шураку Владиславу IV Куманцу.* —

Српска је Држава под краљем Урошем I Великим била унутра консолидована; споља је она импоновала. Краљ је Урош могао скраћивањем извесних трговинских повластица да заштити српску трговину од претераног користољубља дубровачких трговаца. Он је повисио „дубровачки доходак“ на 2.000 перпера; регулисао је тачније плаћање царине; наредио да дубровачки трговци не смеју продавати своју робу ван тргова, а да пре свега иду на трг у Брскову, који се налазио до данашње црногорске границе, источно од Таре пола часа од Мојковца.[2]) За Урошева времена почео се ковати први српски сребрни новац.[3])

---

[1]) Ed. Sayous, Hist. Gén. des Hongrois, t. I. страна 277, 286—287.

[2]) XXX Глас. Срп. Краљ. Академије.

[3]) Jbidem.

За владе краља Уроша I Српска је Држава импоновала околним државама вероватно са унутарње државне сређености. Урош није био владалац претераног освајачког духа; он се не може похвалити каквим територијалним проширењем Српске Државе, и нама изгледа, да је врло оправдано мишљење: Да краљ Урош I није добио звучни надимак *Велики* због срећно извршених освајачких предузећа, него због унутарњег благостања, које је уживала Српска Држава за његове владавине.[1])

Али, као што смо видели, последњих година Урошева краљевања у Српској Држави беше завладала нека раздраженост и растројство поглавито изазвано познатим антагонизмом између Уроша и Драгутина. Из тог екстремног антагонизма развила се Драгутинова буна, као оправдана последица Урошева непопуштања. И Драгутин, чији се долазак на престо карактерише као израз победе једне странке у Српској Држави, у првим годинама свога краљевања имао је да еквилибира између две странке, ако би желео да рачуна на општу привржененост. Поред краља Уроша и поред других знатнијих личности Драгутину је, према Данилову причању, био противник и АЕ. Јанићије. Када је Драгутин дошао на престо АЕ. Јанићије, као из неке

[1]) Т. Флорински, Южные Славяне и Византія в. II стр. 13. — В. Калаји, Ист. Срп. Народа стр. 43.

солидарности са Урошем, одлази за збаченим Урошем. Побожни АЕ. Данило мотивише Јанићијево оступање тиме, што се АЕ. Јанићије сетио љубави Урошеве и обећања да се неће никако раздвајати са Урошем.[1]) Али се и из таква Данилова приповедања да извести: Да је АЕ. Јанићије потпуно одобравао Урошеву политику да му је био личним пријатељем; да није одобравао Драгутинов рад и да је био противник ново-створеног стања. Нема сумње уз Јанићија, који је, по Данилову причању као свештеник уживао добар глас и ауторитет. био је и један део свештенства као непомирљива опозиција Драгутину.

Како АЕ. Данило II прича, краљица Јелена није осуђивала поступак свога сина: Она је у том догађају увиђала прст Провиђења и теши свога сина Драгутина, када је овај на коленима моли да му опрости. Драгутин даде матери својој „један део земље своје државе на уживање и пребивање“.[2]) —

У причању првих догађаја, у времену првих година Драгутинова врховног краљевања Троношац се јако разликује од АЕ. Данила. По њему: Јелена је „побегла“ преко Бихора у Бар своме мужу и није она никако хтела да види свога сина. Даље

[1]) Дан. Жив. стр. 289.

[2]) Види: Дан. Жив. стр. 19—21, 58 и Павл. Житија стр. 173—175. —

Троношац прича: Да је и АЕ. Јаниђије преко Брда добегао Урошу; да Драгутин није хтео даље гонити Уроша, него му је оставио целу „Скендерију“ на уживање; да је Драгутин у скоро сазвао државни сабор и да је на томе сабору поставио за архијепископа Данила I, од кога је у Жичи помазан за српског краља; да је Урош са својом женом и АЕ. Јаниђијем живео у Бару и да је од њих троје Драгутин „горко“ проклет и одлучен од цркве.[1])

Према Даниловим саопштењима у Троношца је новина: Да је Драгутина помазао за српског краља АЕ. Данило I; да је Драгутин анатемисан; да је Драгутин дао оцу своме „Скендерију“ на уживање.

Архимандрит г. Ниђифор Дучић потпуно је примио ово горње прво Троношчево саопштење, да је Драгутин од Данила I помазан за српског краља.[2]) Ако се има на уму онај традиционални обичај у Немањића, да се при ступању на престо миропомажу у Жичи од Српског Архијепископа, може се са свим усвојити Троношчево казивање. —

Ствар, којој би ваљало веће пажње обратити, јесте питање, *ко је за Драгутинова врховног краљевства био Српским Архијепископом?* О овом питању у толико пре ваља размислити, што АЕ. Данило II не

[1]) Гласн. V. стр. 51—52.
[2]) Ниђ. Дучић. Ист. Срп. Цркве стр. 127—131.

прича да је иза АЕ. Јанићија дошао на српски архијепископски престо АЕ. Данило I, него АЕ. Јевстатије I. Данило II изрично каже, да је после АЕ. Саве II дошао на архијепископски престо Данило I, који је мало владао и да је због неких непознатих узрока *смењен*.[1]) Архимандрит, пак, Нићифор Дучић узима да је Данило I био српским архијепископом само иза АЕ. Јанићија и да је архијепископовао за све време Драгутинова врховног краљевања.[2]) —

АЕ. Данило II, дакле, неће да саопшти зашто је АЕ. Данило I смењен; он намерно прећуткује, да каже, ко је после Јанићија дошао за српског архијепископа. То његово прећуткивање повлачи за собом питања: Зашто је АЕ. Данило I смењен? Ко је био српским архијепископом за Драгутинова врховног краљевања? Како да се протумачи то Даниловo ћутање?

За што је АЕ. Данило I смењен са архијепископске столице, како изгледа АЕ. Данило II или неће да каже или му одиста нису познати узроци. Али, ако се поверује Троношцу, да је са Драгутином дошао на архијепископски престо Данило I, па ако се то доведе у везу са Даниловим причањем, — онда би се оваква једна конјектура могла створити: По самом при-

1) Дан. Жив. стр. 275 и 308; Ив. Павл. Жит. с. 168.
2) Ист. Срп. Цркве стр. 127—131.

чању Данилову АЕ. Данило I је просто *смењен*. Да је Данило I сам, својевољно дао оставку, нема сумње, Данило II употребио би овај категорички израз и према томе са свим умесна изгледа претпоставка да је Данило I смењен због неког црквеног питања и несугласице са Урошем I.[1]) Па ако се још има на уму Троношчево казивање, онда би се у претпоставкама могло још даље отићи и претпоставити да је АЕ. Данило I смењен с тога, што је, можда, подржавао Драгутина и бранио основаност његових претензија. Урошу се то није свидело; Данило I није хтео одустати од свог мишљења и резултат је те несугласице било Данилово смењивање. Може се мислити, да АЕ. Данило I није и после смењивања престао бити Драгутиновим партизаном, јер када је Драгутин одбранио своја права и допао на српски краљевски престо, он га се сетио као свога старога пријатеља и оданог партизана и повратио га на архијепископски престо.

Али, за што Данило II ништа не приповеда о овом другом архијепископовању Данила I? У Архимандрита г. Нићифора Дучића има једна канонска аргументација, која до некле тумачи ово Данилово апсолутно ћутање. По г. Дучићу Данило I изабран је за српског архијепископа нека-

---

[1]) Срећк. Ист. II стр. 165. — Дан. Жив. с. 275, 287.

нонским путем, јер је још у животу био архијепископ Јанићије I.[1]) Без сумње у очима већег дела српског свештенства ово друго архијепископовање Данила I-ог изгледало је потпуно неканонско, и АЕ. Данило II, припадајући том делу свештенства из тих разлога прећутао је ово друго архијепископовање Данила I-ог. Али, овоме резоновању г-на Дучића могао би се учинити један знаменит приговор: За што Данило II говори о АЕ. Јанићију, када је АЕ. Јанићије I онако исто Урошева креатура као што је и Данило I био у другом свом архијепископовању Драгутинова креатура? По мишљењу г. Нић. Дучића и АЕ. Јанићије I био би неканонски архијепископовао, јер је у животу био још АЕ. Данило I. Ипак за то АЕ. Данило II говори и хвали АЕ. Јанићија I. Према томе, ми мислимо да је АЕ. Данило II прећутао друго архијепископовање Данила I вероватно више из партизанских него ли из канонских разлога. —

Ако се има на уму Данилова причања и горње претпоставке, онда би се могло констатовати, да је овако било стање и расположење у Српској Држави при Драгутинову ступању на престо српски:

Урош и Јанићије I нису хтели да се помире са Драгутином и да му опросте.

---

[1]) Ист. Срп. Цркве стр. 129.

Јелена се помирила са сином Драгутином, који јој је дао на уживање Брњаке.[1] *Имајући на уму доцнија деловања свештенства и властеле, може се мислити да је већина властеле и свештенства била рђаво расположена према Драгутину.* —

Пошто смо расмотрили стање Српске Државе и расположење, које је онда владало у Српској Држави при Драгутинову ступању на престо, потребно је да пређемо на прве године Драгутинова врховнога краљевања.

У опште мало је споменика, који би нам штогод детаљније могли причати о првим годинама Драгутинова врховног краљевства. Особито у АЕ. Данила налазимо доста података о првим годинама Драгутинове владе. Неки пак летописи, особито пространији, истичу: Драгутинову јаку религиозност, која је допирала до аскетизма; његово старање о добру Српске Државе; његову љубав према калуђерима, његову правдољубивост; његово поштовање старости и бригу о омладини:

„**Стефанъ же Оурошевъ сынъ по своѥмь ѡтьци прѣѥмлѥть кралѥвьство, и паче на любовь божию и православниѥмь распалаѥ се и достохвално и благочьстно сьблюдаѥ ѡть-**

[1] Можда је ово Драгутиново измирење са краљицом Јеленом наспорила сама смрт краља Уроша; али да Урошева смрт није ни мало на боље изменила политичке прилике, и да није уклонила нерасположење српске властеле и свештенства према Драгутину, то ћемо видети.

чьство си пожать богоугодно житиѥ, инокыхь любе, старыхь почитоуѥ, младых питѥѥ. Всакоу же правдоу и истиноу испльнаѥ, кь симь же постомь ч молитвамы своѥ тѣло оудроучаѥ елико немоштно ѥсть изрешти".[1])

По Данилову причању Драгутин је нашао Српску Државу јако разривену и потпуном растројству. У Државн се Српској беху до највећег степена развили пороци, неправда и одвратно користољубље. И Данило уверава, наглашавајући своје савременпштво, да је за Драгутинове владе нестало свију тих рђавих ствари:

„Тако бо бѣ вь дьни кралѥвства ѥго (Драгутина), имь же и ми самовидьци быхомь Неправда бо и грьдыни и лихоимьство, ѥлико ѥдино ѥтеро оть зьлыихь, вьса оубо та не обрѣтаахоу се вь дьни ѥго, владычьствоуюштоу ѥмоу вь отьчьствии своѥмь...."[2])

Ово Данилово причање може се потпуно усвојити. По њему је Драгутин примио Српску Државу у потпуном растројству, што је оправдана последица једног насилног преврата. Може се мислити, да је, усред ове друштвене корупције („неправьда", „грьдынa", „лихоимьство"), у времену прегоњења између оца и сина, у времену Драгутинова ступања на престо, властела, желећи да се користи приликама, гледала да своју власт прошири на штету краљева суверенитета. С таквом је властелом Дра-

---

[1]) Гласн. LIII стр. 56. — Љуб. Ст. Спом. III страна 95. – Шаф. Památ. Let. стр. 52. — Star. XIII стр. 168.

[2]) Дан. Жив. стр. 23. — Ив. Павл. Жит. стр. 317. —

гутин имао посла и нема сумње, да он није још у почетку своје владе дошао у колизију с њом.

У опште довољно је ово Данилово сведочанство, па да се констатује: *Да је у времену Драгутинова ступања на престо била у Српској Држави анархија и опште растројство и да су прве године Драгутинове владе протекле у савлађивању упорне властеле, у отклањању анархије и стишавању страсти.* Има спомена, да је сам Драгутин путовао по својој земљи, правду делећи, завађене морећи, непокорене савлађивајући. М. Орбини узима да је Драгутин у својој влади показао велику разборитост.[1]) —

Г. П. С. Срећковић описује Драгутинову радњу овим оштрим изразима:

....„Драгутин обрати сву своју пажњу на унутарње веома жалосно економно стање Такво несретно стање у земљи били су створили странци. Доласком и настањеношћу ови страни експлоататори заведу у Србији зеленашлук, интересирање као најниже врсте каматници. Они су народ цедили и пљачкали у мирноме времену као зулумћари, пунили тавнице дужницима, продавили им имања и т. д. Зато побожни Драгутин настане да искорени „неправьде,“ „грьдыне“, и „лихоимьство“ — — — —

---

[1]) Jl Regno de gli Slavi стр. 254.

— — — Двор се Драгутинов славио као дворац правде, истине и страшило свију народних пијавица, насилника и зеленаша. Драгутин није чекао да му долазе тужбе него је ходио по својој краљевини, изналазио кривце, лупеже и зеленаше и кажњавао их"......[1]) —

У скоро после Драгутинова ступања на престо Урош Велики умре природном смрћу као приватан човек негде у српском приморју.[2]) Он не даде благослова сину своме. По Троношчеву причању, Драгутин је наредио, да се тело Урошево пренесе у манастир Сопоћане. На сусрет телу свога оца Драгутин је био изашао с војском и спровод пресрео у Морачи код Свето-Ус-

---

[1]) Ист. II стр. 170—172.

[2]) Архијеп. Данило II вели на једном месту, да је Урош умро у Хуму; на другом пак месту, у биографији архијепископа Јанићија I вели, да је Урош умро у земљи Пилотској. Г. П. Срећковић пришао је овом другом исказу Данилову. Троношац вели да су Урош и Јанићије I умрли у Бару, а Пејачевић — у граду Драчу у Хуму (!) — Види Дан. Жив. стр. 19.; Ив. Павл. Жит. стр. 171. — Срећк. Ист. II стр. 167. — Ист. Ковач. и Јован. стр. 101 изд. 1891. и стр. 93—94 изд 1895|96. — Пејач. Hist. Serv. стр. 197. — Гласн. V стр. 53. — Лукарије, а по њему и Дифрен узимају погрешно да је краљ Урош погинуо у боју са сином Драгутинем. Gi. P. Luccari, Copioso ristretto de gli Annali di Rausa стр. 37. — Du Fresne Car. d. du Cange Jllyricum vetus et novum стр. 57. — Познато је, да неки летописи узимају, да је краљ Урош умро 1270 год.; али је тај исказ са свим побијен. Г. Ив. Павловић, желећи, ваљда, да овај исказ добије ипак неке примене, претпоставља да је г. 1270 умро не Урош него Владислав. Поред тога г. Павловић мисли да је Урош умро негде почетком 1279 год. — Види Гласн. XLVIII стр. 230—231, 234—235, 240.

пенског Манастира.[1]) У скоро после смрти краља Уроша умре и архпјепископ Јанићије I. Драгутин у договору са својом матером после неког времена пренесе Јанићијеве моћи у манастир Сопоћане.[2])

---

[1]) Дан. Жив. стр. 9; Ив. Павл. Жит. 171. Гл. V. с. 53 — Гласн. XXI стр. 238. — Пејач, Hist. Serv. c. 219.

[2]) Дан. Жив. стр. 289—291. — Ив. Павл. Жит. стр. 171—172. — Гласн. V стр. 53. —

VI

ПОСЛЕДЊЕ ГОДИНЕ ВРХОВНОГ КРАЉЕВАЊА

Спољашњи државни рад краља Драгутина. — Односи са Бугарском. — Рат са Византијом. — Српски неуспех и последице тога неуспеха. — Мотиви силаска краља Драгутина с престола врховног српског краљевства. — Које је године краљ Драгутин сишао с престола српског врховног краљевства. — О Јелечу. — Једна народна прича о краљу Драгутину.

О спољашној политичкој радњи краља Драгутина АЕ. Данило врло неодређено прича. По њему су околни владаоци гајили мирне односе према Српској Држави због снаге краља Драгутина. И они, који су имали зле мисли, постиђени одусташе од својих планова.[1]) И више ништа! У опште АЕ. Данило II прича више фамилијарне ствари српских владалаца, што наводи на мисао, да он није био посвећен у државне ствари Српске Државе.

Троношац, пак, прича неке ствари о ратовањима краља Драгутина; али су та Троношчева приповедања непоуздана и фа-

---

[1]) Дан. Жив. стр. 22—22.; Ив. Павл. Жит. стр. 173...

булозна. По Троношцу краљ је Драгутин ратовао против Бугара и босанских банова Од босанских банова он заузе земље све до Босне реке; а од Бугара: „**страни Македонскїа до Афонскїа Горы, до греческихь предѣловь, и даже до Момине Клисѵре, до Петрова Поля изпод Софие и до самаго Видина**“. Даље, Троношац примећује, да је краљ Драгутин провео цео свој живот у непрестаним ратовањима[1])

Ово Троношчево приповедање Никола Крстић и М. С. Милојевић примили су као потпуну историску истину. Крстић вели, да је краљ Драгутин, желећи срећним ратовањем задобити народну љубав, још у почетку своје владе завојштио на Бугаре и заузео им земље све до Видина. Исто тако да је завојштио и на Босну и заузео неке крајеве те земље.[2]) Милојевић иде у крајност. Он вели: *„Драгутин је владао Мачвом, Сремом, једним делом дан. Босне и Херцеговине, као и Турске Србије све до Вучипарна које се и звало Мачва па до утока Мораве у Дунав. Даље Сремом и Мачванвким Банатом т.ј. данашњим Банатом и Бачком и т. д. и покорио је од Искра до Видина бугарске земље“ (!!)*[1])

---

[1]) Гласн. V. Стр. 52. —

[2]) Крстић. Ист. стр. 49. — Крстићу је пришао К. Мандровић. И он узима да је Драгутин одузео Бугарима земље све до Видина. Илустр. Ист. Срп. Нар. стр. 95.

[1]) Милојевић. Одлом. II стр. 118.

У оном времену у Бугарској су се збивали таки догађаји, да се на основу тих догађаја може у неколико и примити оно Троношчево приповедање. Бугарском при Драгутинову ступању на српски престо, беше овладало неко раздражљиво стање из којег се ускоро развише велики немири. Год. 1277. у Бугарској се јавља народни покрет под *Ивајлом* или *Лахaном*. Цар Константин изгуби сваку популарност и, користећи се самим догађајима, „овчар и селенин“ *Ивајло* могаше: Да заношљивим и фантастичним приповедањем о својој необичној мисији придобије необавештену светину; да се докопа престола и да се он *„груби јунак“* ожени *„изнеженом“* царицом Маријом, удовом цара Константина а унуком Михаила Палеолога. У истом се времену појављује и оружана интервенција византиског императора Михаила Палеолога у корист Јована Асена III.

У времену борбе између Асена III-ег и Ивајла јавља се Ђорђе Тертер, који успе: Да истера обојицу; да прекрати анархију; да се г. 1280 крунише за бугарског цара, и да оснује династију Тертеровића.[1])

Анархија је, дакле, до 1280 год. владала у Бугарској, где су се три цара прегонила. За време те анархије можда је краљ Драгутин гледао да се користи самим згод-

---

[2]) С. С. Бопчев. Ист. стр. 111—115.

ним спољашњим приликама и да је заузео неке бугарске крајеве. У том би случају Троношчево причање и добило неке претензије на вероватност. Али, да је одиста краљ Драгутин ратовао с Бугарима АЕ. Данило би исто онако споменуо то ратовање, као што прилично опширно описује ратовања краља Милутина. Све до појаве Ђорђа Тертера, изгледа, да краљу Драгутину није никако било до ратовања. Он је, као што смо видели, имао и одвише посла око умиравања властеле и консолидовања државног стања. И када је он, како тако, консолидовао унутрашње стање своје државе, ми га видимо где у добро организованом савезу одиста ратује; али ће то ратовање по њега бити врло фатално.

Изненадном променом на српском престолу г. 1276 за неко време били су прекинути преговори између Карла Анжујског и краља Уроша I о подели Византиског Царства. Кад је Драгутин дошао на српски краљевски престо, заузимањем краљице Јелене, матере краља Драгутина, ти се преговори у скоро наставише. И, када се доласком Ђорђа Тертера у Бугарској стишаше немири и смутње, тим се преговорима придружи и бугарски цар Ђорђе Тертер. У преговорима се дође до споразума, па се образовао јак савез, у коме беху: напољско-сицилијански краљ Карло Анжујски, српски краљ Драгутин, бугарски цар Ђорђе Тертер и тесалиски севасто-

кратор Јов. Анђел. Савезници ступише у ратничку акцију почетком 1281 год., али се ни један не могаше похвалити особитим успесима. Војска краља Карла успе да се искрца на Балканско Полуострво и да допре до Берата. Али Напуљце овде Византинци тако разбише, да се морадоше вратити натраг у Италију.

Пахимер зна за тај рат, али нам не саопштава знатније и опширније вести о ратовању Грка против Срба. Он само спомиње: да је са Србима против Византије био *Ласкар Котаница* (Κοτανίτζα); да је против Срба (Τριβαλλῶν) био одаслао свог млађег сина царевића Константина (Πορφυρογέννητον Κωνσταντῖνον).[1])

По свему судећи, краљ је Драгутин у овоме рату против Византије упао у Македонију, следећи традиционалној тежњи српских владалаца, да се српска власт пренесе и у Македонију, у долину Вардара. — По ратном плану вероватно да су Срби и Напуљци одредили место удружења у долини Вардара, Солун. Напуљци би имали да Егнатиским Путем дођу под Солун, где би затекли Србе, који би одозго, низ Вардар дошли на Егејско Море. Византинци су најпре обратили поглавиту пажњу Напуљцима, вероватно с тога, што им је отуда претила већа опасност а можда и из стра-

---

[1]) G. Pachymeris: De Michaele et Andronico Palaeologis. Bonae 1835 vol. I стр. 474; vol. II стр. 22.

тегиских обзира. У почетку краљ Драгутин показа ратнички успех, јер Византинци беху забављени војском краља Карла. Али, када Византинци свршише с Напуљцима, па их примораше, да се без ратничких трофеја врате натраг у Италију, да тамо у скоро дочекају Сицилијанско Вечерње, они онда по реду окренуше се српскоме, краљу Драгутину.

Краљевић *Константин* млађи син Михаила VIII. Палеолога, освојиоца Цариграда од Латина и оснивача династије Палеологовића, сузби српску војску у Македонији, пребаци је преко државне границе, па онда сада он упада у Српску Државу.

Краљ Драгутин није се могао одупрети навали Византинаца, него се почео дубље повлачити у своју државу испред византиске војске. Тада Византинци, како вели АЕ. Данило, допреше до Липљана. По АЕ. Данилу онда у Српској Држави због сталних византиских продирања бејаше завладала општа забуна и, шта више, велика опасност по државну самосталност Српске Државе. —

Усред таквога стања краљ Драгутин абдицира у корист свог млађега брата Милутина. Да ли је краљ Драгутин ма по коју цену начинио мир са Византинцима, или ма како регулисао односе са својим непријатељима, са Византинцима, ми не знамо поуздано, јер нам АЕ. Данило и Грк

Ђорђе Пахимер ништа не саопштавају. Вероватно да је то оступање било изненадно, принудно, за време самога рата, који се продужио кроз целу годину (1281). Ми видимо краља Милутина у рату са Византинцима још прве године његова краљевања,[1]) и то је знак да односи између Срба и Византинаца и за време абдицирања краља Драгутина нису били повољно регулисани. Да је краљ Драгутин закључио какав мир са Византинцима, вероватно да би краљ Милутин, у *првој* години своје владе самим унутрашњим стањем Српске Државе био приморан да тај мир, бар за које време, поштује.

АЕ. Данило и Ј. Троношац саопштавају нам неке детаље о силаску краља Драгутина с престола врховног српског краљевства. Сем њих и пространији летописи добро знају, да је краљ Драгутин још за свог живота уступио престо своме брату Милутину. Ти Летописи, готово стереотипно веле: „**Сь же Стефань, похваленыи оть дѣла своих, при животѣ своемь призиваеть брата своего Оуроша и томоу вьроучаеть правити кралевьство своего отьчьства сы**".[2])

[1]) Срећковић, Ист. II стр. 187—188.

[2]) Љуб. Стојан. Споменик III стр. 95, 98, 125, 139, 146 — Шаф. Pamat. стр. 52. — Гласн. LIII стр. 7, 57. — Arkiv III стр. 12. — Starine XIII стр. 52.

Млађи летописи, вероватно због претеране тежње за краткоћом, не саопштавају ништа о абдицирању краља Драгутина.[1])

Сем АЕ. Данила остали споменици, који говоре о уступању престола краљу Милутину, налазе у томе једини мотив покајање: Краљ је Драгутин у познатој несрећи под Јелечем увиђао прст достижног Провиђења и праведну казну за оне увреде и неправде, које је наносио своме доброме оцу.

Версватно на основу ових летописа српских и М. Орбиније, Ј. Лукарије и К. Дифрен налазе у одлуци краља Драгутина исти мотив, покајање.[2])

И АЕ. Данило налази у одлуци краља Драгутина поглавито психолошки мотив. Он не саопштава какве спољне или политичке узроке; али, при свем том, у њега има неколико карактеристичних наговештаја, на основу којих се могу не само стварати идеје и конјектуре него и основане претпоставке. Тако АЕ. Данило вели: Када је краљ Драгутин сломио ногу под градом Јелечем и оболео, у Србији било је много договарање и негодовање (бајаги!) због овакве казне божје. Неки су прила-

[1]) Љуб. Стојан. Споменик III стр. 101—108, 129—135 — Књиж. Радови Нић. Дучића књ. IV стр. 170.

[2]) М. Орбини Jl regno de gli Slavi. стр. 253. — Gi. P. Luccari, Copioso ristretto de gli Annali di Rausa стр. 37. — Car. du Fresne dom. du Cange, Jllyr. vetus et novum стр. 57; — Hist. Bysant стр. 288.

зили краљу Драгутину и плачући га питали, шта ће они радити без њега, ако околни владаоци чују за његову несрећу, па завојште на Српску Државу и њих себи потчине. И суседни владаоци дознаше па као непријатељи нападоше на Српску Државу. — — — У том времену Српска је Држава била стешњена и смањена. Византинци беху допрли до Липљана, па, шта више, хтедоше да целу Српску Државу покоре, и да од српског краља Драгутина начине „свог послушног слугу“.

......„Ѩздєштоу нѣкоторою работою сь властєли своими подь градомь Ѥлєчємь падь оубо сь коња и ськроуши ногоу свою. Мнозѣ жє мьлвѣ и сѣтованию вєликоу бывьшоу вь отьчьствии ѥго о приѥтии таковѣѥ ꙗзвы господина ихь, плачоуштє сє и глаголюштє: о крѣпкыи и славьныи господинє нашь, хранитєлю и застоупьничє, чьто оубо сьтворимь мы раби твои, стадо дарованоѥ ти Богом? Аштє кьто оть окрьстьныихь царь слишить таковоѥ твоѥ падєниѥ, мы оубо сь ноуждєю вєдємь сє под роукоу чоуждиихь, лишаюштє сє тєбє, нашь любимыи господинє и хранитєлю, славо наша и радостє. — — — — — — — — — — — — — — Бѣ бо вь ты дьни видѣти землю срьбьскоу вь тѣснотѣ вєлицѣ обьѥтоу и оумалѥноу; дрьжава бо царьства грьчьскаго бѣ прилєжєшти до мѣста глаголѥмаго Липлꙗна, и томоу царьствоу насильст воуюштоу, ꙗко хотєштоу приѥти вьсоу

област отьчьствиꙗ сего христолюбиваго, паче же и того самаго имѣти вь мѣсто послоушьливаго раба.[1]) — — — — —

Троношац не зна о каквим спољним узроцима, који су наморали краља Драгутина на абдицирање. Он само зна, да је Драгутина непрестано морила савест, што га отац са архијепископом Јаникијем прокле и анатемиса. С матером се никако није могао помирити и то увећа његову тугу. У таквом јаком душевном нерасположењу једнога дана јездећи на коњу близу града Јелеча паде с коња и тако јако изломи ногу, да мишљаше, да ће му тај убој нанети и саму смрт. Видећи у тој својој несрећи оправдану казну од Бога, он позва у своју престоницу Дежево свога брата Милутина и предаде му краљевску круну.[2])

И ако летописи не знају за политичке и спољне мотиве абдикације краља Драгутина, ипак довољни су они Данилови наговештаји, па да се са свим поуздано претпостави: Да је било и спољних узрока оступања краља Драгутина од престола врховног краљевства. Грци су били већ ушли у Српску Државу и њиховим продирањем настала је оправдана бојазан по српску државну самосталност. Драгутин, болешљив, самим ратним неуспехом изгуби у таквим

---

[1]) Дан. Жив. стр. 23—24, 107. — Ив. Павл. Житија стр. 177, 201. —

[2]) Гласн. V стр. 54.

критичним приликама потребну популарност и не могаше зауставити непријатеља. И онако незадовољна српска властела добила је самим тим узрока да дâ видљива израза свог мишљења, негодовања и незадовољства. АЕ. Данило износи, да су Драгутину прилазили *многи* у плачу и тузи и изјављивали му своју бојазан. Али, ако се има на уму Данилова општа тежња за избегавањем или улепшавањем свега онога, што би наудило панегирику српских владалаца и архијепископа, онда се може претпоставити, да српска властела, ако Драгутина није силом приморала да сиђе са престола, она га је разложитим и умесним саветима склонила да у оваквим критичним тренуцима по Српску Државу уступи престо свом млађем, јуначнијем и популарнијем брату. Судећи, пак, по оном Данилову изразу „**мнозѣи же мальѣ и сѣтованию великоу бывьшоу**“, особито по речи „**мальѣ**“[1]), може се мислити, да је била и сама побуна.

Да се ово Драгутиново оступање од престола што лакше и мирније изврши; да Драгутин сам пристане на оступање, много је припомогла још и једна ствар психолошке природе. Усред оне ратничке недаће Драгутин је био сломио ногу[2]). Ње-

---

[1]) Види Дан. Рјечн. II стр. 81.: „**мальа**“.

[2]) Бранковић узима да је Драгутин сломио десну руку ... „*Equitani ei sub arce urbeque Jelechem, contigit ut equus exterritus sedentem regem excusserit, quo casu fregit manum*

гова околина, без сумње и калуђери, умели су протумачити да је то божја казна због неправде и насиља која је учинио своме оцу. Да у то тумачење потпуно поверује и онако религиозни Драгутин, да он дође до искрена покајања довољни су били ови цитати:

„Иже зълословить отьца и матерь съмрьтию да оумреть.... И пакы: родителие равьно сь Богомь чьти". [1])

И одиста он сâм признаје, да га је Бог праведно и „достојно" казнио и он се одиста каје:

„Се виждоу ѩко правєдьни господь и правьдоу бьзлюби; сьгрѣшихь, владико, оцѣсти ме и безаконовахь, ослаби ми.... Да се соуть ѩзвы моие по достоѩнию... нь оубо, владыко Христе — тебѣ иединомоу сьгрѣшихь и зьло предь тобою сьтворихь"[2])

Може се веровати да је у овим догађајима имала уплива и мати Драгутинова краљица Јелена. Можда је она својим материнским саветима највише припомогла да се Драгутин реши на оступање По Фрешоту Рајић узима, да је краљица Јелена плачем за својим прогнаним мужем умекшала окамењено срце свога сина и одлучно

dextram et dixit poenitens: Parce, Domine, deliqui in patrem meum..." Arkiv. III стр. 12. Гласн. 53 стр. 57. — Пејачевић у жељи да споји и једне и друге исказе узима да је Драгутин сломио или ногу или руку или и руку и ногу:.. „*seu crure, seu brachio, seuutroque confracto...*" Hist. Serv. стр. 219—220, 223. —

[1]) Дан. Жив. стр. 24. — Ив Павл. 177—178.

[2]) Дан. Жив стр. 24—25. — Jbid.

га покренула на покајање.[1]) Мајков узима да су Драгутина мајка његова, брат Милутин и архијепископ Сава II са свештенством припремили на оступање.[2]) Калаји, пак, вели: „*Драгутинов млађи брат частољубиви Милутин умео се тако умилити свештенству, које је тада велики утицај имало, да је ово уз њега пристало и захтевало њега за краља на место његова брата Драгутина. Њиховом утицају може се јамачно приписати, што се Драгутин наскоро покајао за неправду, коју је своме оцу нанео.*“[3])

Према свему овоме, ако се имају на уму Данилови искази и искази других неких споменика, који говоре о Драгутинову оступању, ако се приме она умовања горња два историка (Мајкова и Калаји-а) онда се може констатовати: *Да су мотиви Драгутинова силаска с престола на првоме месту политичке, а на другом месту психолошке природе; да су Драгутиново силажење с престола наспориле политичке неприлике, савети и захтеви властеле, и уверавања калуђера да га Бог казни за његова недела. У овим, дакле, догађајима главну*

---

[1]) Рајић, Ист. II стр. 508—509. — Видаков. Истор. I 116—117. —

[2]) Мајков. Ист. стр. 30. Нетачност је у Мајкова, да је Сава II био српским архијепископом у времену Драгутинова оступања. Он је давно већ био међ мртвима. Види Дучић, Ист. Српске Правосл. Цркве. стр. 128.

[3]) Калаји, Ист. стр. 44.

је улогу имала властела и свештенство. Захтеве незадовољне властеле, која је, можда, своје захтеве оснивала на право свога мача, потпомагали су саветима са друге стране свештенство и краљица Јелена. Овде се свештенство и властела узајамно допуњавали.

Одлучно решивши се на силазак са престола врховног краљевства, краљ Драгутин дође у своју престоницу *Дежево*, које се налажаше у долини Дежевке, приточице реке Рашке, близу Новог Пазара.[1]) Ту позове свога брата Милутина, који тада управљаше Зетом, Требињем и Хумом, и, саопшти му, да се решио да сиђе са престола врховног краљевства и да њему уступи краљевски престо: „А ти мој драги и љубазни брате“, говораше краљ Драгутин, како бележи АЕ. Данило, „узми моју краљевску круну и седи на престолу свога родитеља. Бог је тако наредио. Поживи много година краљујући и бранећи своју отаџбину од оних који против тебе узвојују. Нека те Господ мој Исус Христос утврди и укрепи“ и. т. д.[2])

„И после овога даде му престо свој — — — даде му многобројне дарове и

---

[1]) Dr. Јиречек, Die Handeldsstrasen und Bergwerke, стр. 77. — Гласник XLVIII стр 145. — У Пејачевића *Dechema* а у једном летопису *Дежема.* Hist. Serv. стр. 223. — Гласн. XXI стр. 240.

[2]) Дан. Жив. стр. 25—27. — Ив. Павл. Жит. страна 178—179. —

злато и скупоцене царске свите, коња свога и своје оружје које на себи ношаше".[1]) И, поучивши га како ће своме народу бити честит и добар владалац и благословивши га, *краљ Драгутин сиђе с престола врховног краљевства после петогодишњег владања.*[2])

На завршетку ове главе потребно је да се расправи питање, када је краљ Драгутин уступио престо своме брату Милутину. У овом се питању споменици јако разилазе. Неки летописи, узимајући да је краљ Милутин умро 1321 (или 1320), а владао 42 године, према томе, рачунају да је краљ Драгутин сишао с престола 1279 (или 1278 г.)[3]) Друга два летописа *(Врхобрезнички Млађи и Кувеждински)* узимају да је краљ Драгутин сишао с престола 1273 (1274) године.[4]) *Карловачки Летопис* рачуна да је Милутин владао 40 година.[5]) Један са свим непоуздан летопис узима да је Драгутин престао владати 1262 (или 1263) год.[6]) *Подгорички Летопис* узима, да је Драгутин уступио владу своме брату

---

[1]) По Законику цара Душана коњ и оружје умрлога властелина припадали су сизерену. Душ. Зак. ед. Стојана Новаковића § 31.

[2]) Дан. Жив. стр. 25—27. — Ив. Павл Житија страна 178—179 —

[3]) Љ. Стој. Спом. III стр. 95, 97—99, 105, 125. — Гласн. 53. стр. 9 — Шаф. Památ. стр. 52—53.

[4]) Љ. Стој. Спом. III стр. 150, 154.

[5]) Шаф. Památ. стр. 60. — Гласн. 53. стр. 37.

[6]) Starine IX стр. 78.

Милутину год. 1288 (или 1289)[1] ....„**Родословіе сербскіи царей**“ износи да је Милутин завладао 1270 г. једним делом Српских Земаља, а 1279 завладао целом Српском Државом.[2]) *Дориатски Летопис* рачунајући да је Милутин умро 1316 (или 1317) а владао 42 год. према томе, узима, да је краљ Драгутин сишао с престола 1274 (или 1275).[3]) Троношац и Бранковић узимају да је краљ Драгутин уступио престо брату своме Милутину 1269 год.[4])

Пејачевић у колоквијуму о краљу Драгутину узима да је краљ Драгутин око г. 1295. напустио престо и повукао се у своју Сремску Краљевину, а у генеалошкој табли бележи да је Милутин постао краљем српским г. 1297.[5])

Архимандрит Јован Рајић узима, да је Драгутин уступио престо своме брату г. 1275. Он побија исказе неких летописа да је Драгутин сишао с престола 1270 год. Узимајући да је краљ Урош умро г. 1272., он закључује, са свим логично, да Драгу-

---

1) Starine XIII стр 182—182.

2) Гласн. IV (XXI) стр. 240—241.

3) Љуб. Стојан. Спом. Ш стр. 125

4) Гласн. V. стр. 54. — Arkiv. Kukulj. књ. III. страна 12. Гласн. 53 стр. 57—59. У едицији Ив. Кукуљевића Сакцинског и у своду г. Љуб. Стојановића Бранковићева година 6778 прочитана је према данашњем бројању као 1270 год. Рајић пак ту годину Бранковићеву чита као 1269. Види и сравни Рајић. Ист. II стр. 504. Гласн. 53. страна 57—59. и Arkiv. Ш стр. 12. и Год. Чупић. Ш стр. 386.

5) Пејач. Hist. Serv. стр. 223.

тин, када би се дефинитивно решио да сиђе с престола пре 1272. год., он би престо уступио пре оцу своме, него ли брату Милутину; према томе Драгутин није сишао с престола 1270. год., нити за живота свога оца.[1]) Али, као што ћемо у скоро видети све су ове Рајићеве хронолошке комбинације са свим погрешне.

Дифрен узима, да је краљ Драгутин престао владати као врховни српски краљ 1288 г.[2]) Архимандрит Рајић, саопштавајући ово Дифреново мишљење, жури се да покаже, како је то мишљење „безмѣстно"[3])

Да се одреди права година Драгутинова силаска с престола српског врховног краљевства, припомогле су хронолошке расправе г-на Љубомира Ковачевића.[4])

Да је Драгутин још 1281. год. био врховним српским краљем докази су:

1. У листини, коју су 3. Јула 1281. г. предали которски посланици Дубровчанима, има овлашћење которске општине од 1. Јула 1282. год. за те посланике. У листини вели Которска Општина, да их шаље „господин наш краљ *Стефан*". Без сумње овај је „краљ Стефан" Драгутин. Према томе

---

[1]) Рајић. Ист. II стр. 512—513, 531—534, 620. — И Видаковић и Медаковић у овоме прилазе Рајићу. Видак. Ист. I стр. 121. — Медак. Ист. I стр. 101—103.

[2]) Jllyr. Vetus et novum стр. 59.

[3]) Рајић, Ист. II стр. 534.

[4]) И о овоме је расправљао г. Иван Павловић. Види Гласн. XLVIII стр. 221—240.

ова которска листина доказује да је Драгутин био краљем српским и у Јулу 1281 год., дакле и после грчког напада под царевићем Константином.

2. Листина о закључењу мира између Драгутина и Дубровника. Ова је листина писана г. 1281 за кнезовања *Николе Мавrижанина* (*Maurocenus*).[1]

3. Посредан је доказ и то, што се краљица Јелисавета помиње као владарка Мачве и неког дела Босне и г. 1280. Њен зет Драгутин спомиње се као сремски краљ тек 1282. год.

Да је Драгутин уступио престо брату своме Милутину почетком 1282 год. ово су докази:

1. *Драгоманов запис* из времена од Јануара до Септембра 1286. У том се запису вели, да је Јаков I изабран за српског архијепископа после смрти Јевстатија I у *петој* години краљевања Стефана Уроша (Милутина).

2. Сам Милутин каже да је напао на Грчко Царство први пут г. 1282 за живота цара Михаила Палеолога. Овај Палеолог умро је 11 Децембра 1282. И тиме се потврђује да је Милутин постао врховним краљем почетком 1282.

Према томе, на основу хронолошких истраживања г. Ђ. Ковачевића и Ив. Пав-

---

[1]) Микл. Mon. Serb. стр. 54—55 § LVIII. — Твртк. Срп. Споменици стр. 39 § 31.

ловића, *Драгутин је краљевао као врховни краљ српски све до краја 1281 г., а уступио је престо своме брату почетком 1282. године.*[1])

2. — **О Јелечу.** — Неки летописи називају Јелеч и *планином* (Спом. III стр. 115, 138). На основу тога Даничић изражава могућност да се тако називала планина по граду Јелечу (Речн. III. стр. 518). Троношцу је Јелеч у Рашкој и родно место цара Константина Великог (Гласн. V. стр. 54.) Неки наши књижевници погрешно одређују положај града Јелеча. Тако, на пример Даничић, по Гиљфердингу, узима да се рушевине од града Јелеча налазе на планини Пештерама, близу Сенице (Речн. III стр 518). Г. П. Срећковић мислио је, најпре, да је град Јелеч варошица Јелеч близу Фоче (Гласн. XXI стр. 239), а доцније приђе Даничићу и Гиљфердингу (Ист. II стр. 172). Милојевић узима да се град Јелеч налазио на планини Језерцу, огранку Чичавице, између села Бивољка и Кузмина, у углу који чини Дреница са Ситницом, близу Приштине (Путопис I стр. 186). Али град Јелеч није био ни близу Сенице ни близу Приштине нити је данашња варошица Јелеч. Он се налазио близу Новог Пазара (Dr. К. Јиречек, Die Handelsstrassen стр. 77) — Од старијих путописа први Бенедикт Курипешић, Словенац из Обенбурга, помиње (1530) на путу из Новог Пазара у Митровицу развалине града *Jeletz*-а (Rad LVI стр. 171—174). После Курипешића тек Ami Boué помиње код хана Рогозна градић *Jelesch* (Rec. d'itin. II стр. 183. — Turquie I. стр. 20; IV стр. 509.). После А. Boué-а Енглескиње Макензијева и Ир-

---

1) Год. Чуп. књ. III стр. 379—377. — Star. IX стр. 124. — Дуч. Ист. Срп. Цркве стр. 129—130.

бијева спомињу на путу из Митровице у Нови Пазар „усамљен замак *Јелич*, који се појављује на висини као гнездо орлово“ (Путов. стр. 222.) — (И један српски конфузни летопис назива Јелеч — **Єлнчь**, Гласн. XXI. стр. 239. — Пејачевић га назива *Jelach*, Hist. Serv, стр. 219.). — На Ђенералштабној Карти Краљевине Србије предео јужно од Новог Пазара назван је *Јелец*, а предео изнад овога *Звечана* (место: *Јелеч* и *Звечан*). — Према свему овоме, *град се Јелеч налазио близу Новог Пазара, на путу у Митровицу.*

3. — Народна традиција сачувала је успомену о краљу Драгутину. У календару Србобрану за 1895 г. на 108—109 стр. саопштена је српска народна прича *Српски краљ Драгутин у лову.* Ову је причу забележио *Чика Лаза* по причању учитеља Јефте Живојиновића. Прича вели да је једном краљ Драгутин ловио по Фрушкој Гори. Кад је био више белог града Ирига изненада се деси четворострука несрећа: осакатише се један пас, једна лисица, један коњ и један коњаник. Краљ Драгутин увиђаше од некуда у овом несрећном догађају прст Провиђења. С тога се он реши да ће почети праведно управљати својим народом. Али он сећајући се својих *недела*, јако се узнемири и не нађе мира никада сагради манастир Бешеново. С тога он уступи краљевски престо брату Милутину и оде у свој манастир Бешеново, где се и покалуђери.

B.

СРЕМСКИ КРАЉ ДРАГУТИН

VII

ЗЕМЉЕ КРАЉА ДРАГУТИНА

Феуди и феудални односи краља Драгутина. — Којим је земљама управљао Драгутин као сремски краљ? — Расправа о Мачви, Браничеву, о границама Сремске Краљевине и о Дабрцу. —

Сишав с престола врховног српскога краљевства краљ Драгутин задржа за своје уживање земље око *Рудника*. У скоро после тога краљ Драгутин доби од своје тαште краљице Јелисавете земље, које је она г. 1280 добила као војводство.[1]) Краљица Јелисавета ношаше титулу: „*Dei gracia maior regina Hungariae, ducissa totius Slavoniae, de Macho et de Bosna, de Verenze Lipoa, Posega ac Valcon*.[2])

Пејачевић мисли, да краљ Драгутин није добио земље од мађарског краља за

---

[1]) Ковач. и Јован. Ист. стр 96 изд. 1895/96. Т. Флорински погрешно узима, да је краљ Драгутин добио Мачву и Срем од свог таста Андрије III: Драгутинъ женился на дочери короля Андрея III и получилъ отъ него въ ленное управленіе Срѣмь и Мачву. Ю. Славяне и Византія в. II. стр. 14. —

[2]) V. Klaić, Povj. Bosne стр. 87—88. — Пејачевић, Hist. Serv. стр. 222.

живота краљице Јелисавете. Он је имао доказа да је краљица Јелисавета била међу живима још 1284. год. Оснивајући на овоме своје мишљење, Пејачевић изражава могућност, да је краљ Драгутин добио домен Срем и Мачву не пре 1286 године. Али је ово Пејачевићево мишљење основано на претпоставци,. а не на каквим писаним документима.[1])

Не могу се тачно одредити, какви су били феудални односи с једне стране између краља Драгутина и мађарског краља и с друге стране између Драгутина и краља Милутина. Ако се узму на ум претензије мађарског краља на Драгутинове земље после смрти краља Драгутина, онда се може претпоставити да је земље краљице Јелисавете краљ Драгутин држао најпре као *beneficium* (пронију).[2]) Доцније, пак, краљ Драгутин земље које је добио око Рудника на уживање и земље краљице Јелисавете заокруглио је Браничевом; успео је да постане самосталним господарем своје краљевине и да се временом, еманципацијом

---

[1]) Hist. Serv. стр. 222.

[2]) Клајић узима, да је краљу Драгутину дао инвеституру на земље краљице Јелене сам мађарски краљ Владислав IV Куманац. Ово је Клајићево мишљење доста вероватно, особито кад се има на уму, да је и краљица Јелисавета добила инвеституру на те земље од сина свог Владислава. — Види: Klaić. Povj. Bosne, стр. 88. — Klaić. Atlas стр. 10. — Ист. Ковач. и Јован. стр. 104 изд. 91 г. и стр. 96 изд. 1895/96. —

од мађарске краљевине, Сремска Краљевина и по историском праву сматра као део Српске Државе.

По неким историским догађајима може се мислити, да су између Драгутина и Милутина постојали неки феудални односи. Краљ Милутин ратује против Византинаца и краљ Драгутин, као из неке васалске дужности, иде у помоћ брату свом. Као из неке сизеренске дужности, краљ Милутин иде у помоћ краљу Драгутину, притешњену од Кумана. Вероватно ти феудални односи између два брата нису били у оној скруполозној форми, какву у Средњем Веку налазимо на Западу између васала и сизерена.

Као *сремски краљ* Драгутин је на првом месту управљао бановином *Мачвом.*

У литератури се разликује: *Мачва у ужем и Мачва у ширем или старом смислу.*

И једној и другој Мачви В. Калаји даје огромни обим: *Мачва у ужем смислу* протеже му се од Дрине до Велике Мораве од западне Мораве до Саве и Дунава; *Мачва у ширем смислу* протеже му се изван ових граница: све до Тимока, захватајући и један део данашњег Срема.[1])

Стару Мачву, са политичким границама као једну административну јединицу створили су Мађари. У оном познатом рато-

---

[1]) Ист. стр. 43—44. —

вању маџарског краља Беле III и Стефана Немање са Византијом маџарски краљ Бела заузе од Византије Срем са Београдом и пределе јужно од Саве и Дунава, северни део данашње Краљевине Србије: *Мачву, Браничево и Кучево.* Ради бољег и лакшег управљања маџарски краљеви из династије Арпадовићâ у XIII веку начинише од својих српских и хрватских земаља неколико ситних административних провинција. Од Босне они начинише две бановине: *Праву Босну с Доњим Крајевима* и *бановину Усору* са облашћу *Солима.* Од својих земаља западно од Дрине а јужно од Саве и Дунава образоваше они бановину Мачву. Таку Мачву предаде у феуд г. 1254 маџарски краљ Бела IV своме зету Ростиславу, који се као *dominus de Machou* (Господар Мачве) спомиње у времену од 1254—1258 г., а 1247 г. беше он *banus totius Sclavoniae* (Бан целе Славоније).[1]) —

Мачвански су, дакле, банови управљали целом данашњом северном Србијом и данашњим Сремом. Српски владаоци XIII до

---

[1]) Klaić, Povj. Bosne, стр. 84—85; Atlas стр. 9—10 и карте бр. 4—6. — Ст. Новаковић, Срп. Обл. стр. 117—119 — Ч. Мијат. Д. Ђурађ. књ. I стр. 11. — Dr. К. Јиречек Handelsstr. страна 29—31. Соли у К. Порфирогенита Σαληνές, у мађ. спом. *Sou, Sow, Só.* — Sayous, Hist. d. Hong. стр. 284. *Bela organisa la Serbie du Nord en une sorte de marche, qui prit le nom de Banat Mascó.* — Мачву су Маџари звали *Máttyás Földe,* Гласн. LXIII стр. LXXXIX, 180; — quam Hungari nominant *Máttyás Földe,* slavo illyrica lingua vero dicitur *Machva.*

XV века успевали су, да присаједине својој држави и те земље *Мачванске Баније* а мађарски владаоци, који у својој дугачкој краљевској титули имађаху и назив *rex Serviae*, не одустајаху од претензија на те земље.

Да видимо, даље, како стоји ствар у поглавито нашој литератури о границама старе и садање Мачве.

АЕ. Данило II назива Мачвом све Драгутинове земље добивене од Мађара. Он као да не разликује Мачву од Срема.[1])

Од летописа једино што се у Троношца налазе наговештаји о границама старе Мачве. Истина Троношац не опредељује граница покрајине Мачве; али кад се извесна места Троношког Летописа пажљивије размотре: увиде ће се, да Троношац не рачуна у Мачву Зворник и Београд и да од Мачве издваја Срем.[2])

Катанчић је под Мачвом рачунао предео све до Велике Мораве: Северна граница мачванска била му је Сава, а јужна, јужна граница земаља сремског краља Драгутина.[3])

Шабачки Магистрат 1808—1812 разликовао је *Мачву* од *Посавине*, *Тамнаве* и *Поцерине*; све ове крајеве рачуна у Шабачку Нахију.[4])

---

[1]) Дан. Жив. стр. 28.
[2]) Гласн. V стр. 51, 76, 100.
[3]) Гласн. V стр. 165, 174.
[4]) Гласн. I. 2. одељ. стр. 221.

Сима Милутиновић под Мачвом је подразумевао *„предјел у шабачком окружију.“*[1])

Ђ. Даничић узима, да је *Мачва „крај на Сави“.*[2]) Вук је, пак, прецизнији. Њему је Мачва: *„једна кнежина шабачке нахије између Цера, Саве и Дрине“.*[3])

Екстремном М. С. Милојевићу стара се Мачва протезала све до Вучитрна.[4])

П. С. Срећковић: „мачванским се банатством звало некада и оно земљиште где је сада Загреб.“[5])

А. Бује рачуна под Мачвом предео између Саве, Дрине и Цера.[6])

Г. М. Ђ. Милићевићу данашња се Мачва протеже између Дрине, Саве, Колубаре Љига и планина, које одвајају Подрински и Ваљевски Округ од Ужичког. Г. Милићевић не би знао поуздано рећи, докле се протезала стара Мачва.[7])

Оно што Милићевић узима за Мачву, без Подриња, Карић назива *Посавином*. Под *Мачвом* Карић разуме онај четвороугао у сз. крају Србије. Лешница је Карићу *„за-*

---

1) Ист. Срб. 1813—1815 стр. 519.

2) Речн. књ. II стр. 54.

3) Речн. стр. 349 *Мачва.*

4) Одломци II страна 118.

5) Ист. II стр. 670.

6) Rec. d' itin. t. II стр. 361—263; — Turquie t. II страна 321. —

7) Кнеж. Срб. стр. 359. — Познати К. Ненадовић у свом великом а шкандалозно израђеном делу: *Живот Кара-Ђорђа* (у два велика тома) стр. XXXIII—XLVII, 288, 621, 651, рачуна у Мачву: *„ваљевску, шабачку и подринску (зворничку и сокоску) нахију“.*

падна мачванска капија“, „*на измаку доњег Подриња у Мачву*“; а *Шабац*: „*источна мачванска капија*“, „*без малоудну Мачве*“.[1])

Анта Алексић, који је по Мачви претраживао утврђења из доба наших устанака против Турака у овом веку, технички проучавао Мачву и њена блатишта, под Мачвом разуме данашњи *Мачвански Срез*.[2])

И т. д. И т. д.

Данас је понајзнатније мишљење г. Ст. Новаковића о границама Мачве. Под старом Мачвом г. Новаковић разуме целу вододађу Колубаре и Тамнаве са оним крајем између Цера, Дрине и Саве, заједно са Подрињем до садашњих ужичких граница. Као *природну, праву Мачву* г. Новаковић рачуна предео између Колубаре, Влашића, Цера, Дрине и Саве.[3])

Границе старе Мачве биле су политичке природе. Услед несталности политичких прилика оне нису биле фиксиране, него су се често мењале. Како их В. Калаји и Е. Сају повлаче, оне су биле границе мађарске провинције Мачве, чисто

---

[1]) Србија стр. 632—650.

[2]) Чуп. Годишњица књ. IV стр. 345—358; књига V страна 382. —

[3]) Срп. Обл. из XLVIII Гласника. стр. 116—120. Чупић. Годишњ. књ. IX стр. 11. Dr. П. Матковић, Т. Флорински и Јован Драгашевић усвојили су ово Новаковићево мишљење. Rad. XLIX стр. 137—138. — Драг. Пол. Илир. стр. 113—114. — Флорински, Ю. Славяне и Византія II стр. 13.

маџарски појам. Да те границе нису почивале на народном схватању и називу; да Српски Народ у Средњем Веку и у XVI. није под Мачвом разумевао предео иза Колубаре и јужно од Цера и Влашића: ми ћемо навести још неке, већином нове доказе. —

У хрисовуљи кнеза Лазара манастиру Раваници и у хрисовуљи деспота Ђурђа, којом потврђује баштину челнику Радичу, што је имао под деспотом Стефаном и што је добио од маџарског краља Жигмунда, помињу се села: *Власеница*, *Бошњаци*, *Трстеница*, *Добра Глава*, *Љутишница*, *Лука*, *Прхово*, *Звезд*, пусто селиште *Конатице*. Село Власеница без сумње је село *Власаница* близу села Дебрца у басену Вукодража, на Власаници. Село Бошњаци или *Велики Бошњак* или *Мали Бошњак* у посаво-тамнавском срезу, или ће пак бити село *Бошњановић* близу Љига у колубарском срезу. Трстеница то је данашње село *Трстеница* близу Тамнаве, на путу из Уба у Обреновац. Добра Глава биће да је село *Добрић* у поцерском срезу близу Шапца (И у Јадру се налазе села *Горњи и Доњи Добрић*, али ће пре бити овај Добрић у Поцерју). Љутишница ће без сумње бити село *Љутице* у посаво-тамнавском срезу. Село Лука биће, да је или село *Лукавац* у ваљевском срезу, на путу из Ваљева у Уб или пак село *Лукавица* близу села Дрена.

Прхово и *Звезд* и данас постоје. То су два оближња села близу Саве и села Дебрца, у посаво-тамнавском срезу. Данашње село *Конатица* на десној обали Колубаре носи име старог пустог селишта Конатица.[1])

Значајно је, да сва ова села не прелазе границу Ваљевског Округа, не улазе у Јадар, и непрелазе Цер и на Исток реку Колубару од њеног саставa са Љигом.

Да се стара Мачва није протезала у Средњем Веку, ни доцније, све до Мораве, могао би се навести још један, не мање важан доказ.

У старијих, средњевековних путописаца који су путовали у Свету Земљу или у Цариград преко Балканског Полуострва старим Војничким Путем *(Via Militaris)* нема каква спомена о покрајини Мачви. Њима се, особито старијим крсташким путописцима, од Београда па све до Ниша простире просто *пустиња (desertum)* коју неки путописци називају и *Бугарском Шумом (Silva Bulgariae, Bulgerwaldt).* Ни витез *Бертрандон де ла Брокијер*, који је

[1]) Види Мат. Лет. за 1847 г. св. IV. — Љ. Стојан. Спом. III стр. 3. — Дан. Речн. књ. I стр. 42, 125; књ. II стр. 22, 477. — Стат. Кр. Срб. стр. 4, 8, 12, 174, 182, 194, 200, 202, 204, 222. — Ђен. Кар. Кр. Срб. — Село Конатица налази се на десној обали Колубаре, пошто се она састала са Љигом. Може се веровати да је и ово село било кадгод на левој обали Колубаре. Премештање села и повлачење уз долине за време Турака неће бити ретка појава у животу српских села.

први од старијих путописаца ишао Цариградским Друмом не̏ римским путем низ Мораву у Браничево (*Brandiz*, *Brundusium*) и даље уз Дунав у Београд (*Bellagrava*, *Alba Graeca*, *Griechisch Weissenburg Bellgradum*), него преко Шумадије, дакле, ни *он* не спомиње какву покрајину Мачву. Да се и предео иза Колубаре звао Мачвом у XV веку, без сумње, то би споменуо барем Брокијер. Ако бисмо *Феликса Петанчића* назвали путописцем, онда у његовој расправи *De itineribus in Turciam* или *Quibis itineribus Turci sint aggrediendi* налазимо први спомен о Мачви у старијих путописаца. Петанчићу се Мачва *(Maza)* простире преко Саве код Шапца (*Sabacus*, *Saslon)*. Петанчић узима да се преко Србије може продрети у Турску трима путовима: два му полазе од Београда, а један од Шапца.[1]) Да је Српски Народ у XVI веку називао Мачвом и предео преко Колубаре до Мораве, Петанчић би исто тако споменуо Мачву код Београда, као што ју је споменуо код Шапца.

Што се тиче пространства данашње Мачве, под Мачвом данас народ разуме раван предео од Поцерја до Саве, онај четвороугао у северо-западном делу Краљевине Србије. Ако би се хтела разликовати Мачва у ужем и Мачва у ширем или ста-

[1]) Rad XLII стр. 56—184; Rad. XLIX стр. 137—138.

ром смислу: *Онда би се Мачва у ужем смислу била оно што данас народ разуме под Мачвом, или како би се то рекло, Мачва par excelence, права Мачва, Мачва κατ᾽ ἐξοχήν; а под старом Мачвом, на основу неког историског разлога, било би најприродније узети предео између Саве и Дрине, Колубаре и Љига, Влашића и Цера.*

Краљ Драгутин би према титули своје таште владао и Босном. Али краљ Драгутин није никако могао владати целом Босном. У истом времену налазимо као бана Горње Босне и Доњих Крајева *Степана Котроманића*, који се први пут спомиње г. 1272. Он је у почетку био под непосредним сизеренством маџарског краља, а за тим од 1280—1282 г. под сизеренством краљице Јелисавете, војвоткиње мачванско-босанске. Када, пак, краљица Јелисавета г. 1282 уступи неке своје земље зету своме краљу Драгутину, Степан је дошао под врховно заповедништво краља Стефана Драгутина. „Он бејаше према краљу Драгутину у истом одношају, као што су били хрватски банови према хрватским војводама. Тај одношај постаде особито нежан када је Степан Котроман узео за жену Јелисавету, кћер краља Стефана Драгутина“.[1])

Да краљ Драгутин није владао целом Босном служе нам као докази: Даниловн

---

1) Klaić, Povj. Bosne стр. 90.

неки исказп и писмо папе Николе IV од 19. Марта 1291 г. У том писму поред осталога папа вели: ....„*quod cum in partibus tuae ditioni subjectis sint quam plurimi haeretica pravitate infecti*"..... [1]) АЕ. Данило II пак вели: „**Сь во благочьстивыи прѣдрьже землю отьчьствиꙗ своѥго, многы страны землѥ оугрьскыѥ приѥть и такожде оть босньскыѥ землѥ**"[2]) По овом се види да је краљ Драгутин само једним делом Босне владао и по мишљењу архимандрита Ил. Руварца најприродније је узети. да је краљ Драгутин владао источним делом Босне, од реке Босне до Дрине.[3])

Неки Летописи износе, да је краљ Драгутин владао и *Усором* („..**Стефана кралꙗ сьдрьжештааго сремскоую вьсоу землю и оусорьскоую**"). Верујући овим летописима В. Клајић узима, да је краљ Драгутин владао *Солима* и *Усором*. Али, Ил. Руварац је мишљења, да нема поузданих доказа, који би потврдили. да је краљ Драгутин владао и *Усором*.[4])

---

1) Theiner, Mon. Hung. vol. I стр. 377—378.

2) Дан. Жив. стр. 41. — Ив. Павл. Жит. стр. 185—186.

3) Годишњ. Чупић. II стр. 243—244

4) Гласн. 53. стр. 37. — Star. IX стр. 76. — Место „**оусорьскоую**" у Starinama стоји „**оугорьскоую**" (очевидна погрешка). — Годишњ. II стр. 244. — Усора захваташе онда поред басена реке Усоре и предео на доњем току Босне све до Саве заједно са градовима Добојем, Добором и Сребрником. Dr. К. Јиречек, Handelsstrasse стр. 30. — Klaić, Atlas карта IV.

Краљ Драгутин није дуго остао сизереном оног другог дела Босне: у Горњој Босни и у Доњим Крајевима. За оне разглашене државне дезорганизације у Мађарској под развратним и похотљивим краљем Владиславом IV Куманцем јако се истиче моћ хрватског и далматинског бана Павла Шубића и његове браће. Он оте сизеренство краљу Драгутину над Степаном Котроманићем и још 1299. он се назива господарем Босне. Његов син г. 1314. оте краљу Драгутину Усору и Соли и споји ове две Драгутинове земље са осталом Босном.[1])

По г. П. Срећковићу Драгутин је био сизерен „*Видинској Држави*“, којом је управљао Шишман Страцимировић и васали су му били Кумани *Дрман и Куделин.*[2])

По Dr. К. Јиречку за време оне татарске најезде на Бугарску при крају XIII века у Видину самостално завлада куманског порекла кнез *Шишман Страцимировић*. Као самостални господар нападе он у освајачкој намери г. 1291 на земље краља Милутина и допре до Хвосна. Али

---

[1]) Klaić, Povj. Bosne стр. 90—91. — Ист. Ковач. и Јован. стр. 113 изд. 1891 и стр. 95-96 изд. 1895|96. — Троношац узима, да је с успехом ратовао Драгутин са босанским баном, и од њега заузео део Раме: „......**ИМѢЖЕ БРАНЫ СЬ БОСАНСКИМЬ БАНОМЬ И ВСЕГДА ПОБѢДИТЕЛЬ БЫСТЬ И ѠТѦТЬ ѠТЬ НЕГО НЕКѴЮ ЧАСТЬ РАМИ.**“ — Гласн. V стр. 56—57.

[2]) Истор. II стр. 175.

краљ Милутин победи и самим тим несрећним ратом он би доведен у потчињени положај према краљу Милутину. Према овоме Драгутин није био Шишману сизерен.[1]) Исто тако краљ Драгутин није био сизерен ни Дрману и Куделину. АЕ. Данило II. коме у овој прилици ваља потпуно веровати, вели за Дрмана и Куделина: — — „оть многыих врѣмєнємь тоу оутврьдивьши сє самовластьна соушта и никоюєгоже насилиꙗ боєшта сє“..[2])

Према досадашњем разлагању може се поуздано утврдити: *Драгутин је на првом месту управљао Мачвом и то оном Мачвом, како су је Мацари подразумевали као једну административну јединицу; да је управљао источним делом Босне од реке Босне до Дрине; да је за неко време имао сизеренство над Горњом Босном и Доњим Крајевима.*

У жељи, да се границама Драгутинове Сремске Краљевине да потребна прецизност, ми ћемо покушати, да према ономе, што се зна, одредимо што тачније границе Сремске Краљевине.

У свом историском атласу Вјекослав Клајић као *Драгутинову Сремску Краљевину* обележио је: *Мачву* (све до Велике Мораве), *Браничево* и *Кучево*, цео *Срем*,

---

[1]) Бопчев, Ист. стр. 115–116. — Ист. Ковач. и Јован. стр. 99—100 изд. 1895|96.

[2] Дан. Жив. стр. 114—115. — Ив. Павл. Жит. 182.

Усору и *Соли*. Јужне границе Драгутинове краљевине обележене су нешто ниже од Ресаве и од њеног ушћа готово у полукругу до испод ушћа Јадрова. Западна пак граница прелази му реку Босну. Али овакве границе, поглавито јужне не би биле ни природне. По мишљењу архимандрита Илариона Руварца тешко да је западна граница Драгутинове Сремске Краљевине прелазила реку Босну. Ми мислимо да би ваљало ово мишљење архимандрита Илар. Руварца потпуно усвојити, а с тога, што би у овом случају река Босне била и природна граница. —

По г.г. Ковачевићу и Јовановићу краљ Драгутин је, сишав с престола врховног српског краљевства, задржао земље око Рудника за своје уживање.[1]) Нама изгледа да би са свим природно било претпоставити, да се тај првобитни Драгутинов домен протезао све до Западне Мораве. Ову нашу претпоставку поткрепио би један доказ, истина посредан, али не̏ без икакве вредности. Несрећан у оном свом рату против Дрмана и Куделина, као што ћемо то видети, краљ Драгутин пређе З. Мораву и чекаше брата на десној обали западне Мораве. Према томе са свим би било вероватно претпоставити, да су Дрман и Ку-

[1]) Ист. Ков. и Јован. стр. 96 изд. 1895|96 г.

делин гонили свог непријатеља краља Драгутина све до Мораве, до границе државе краља Милутина. И може се веровати: Драгутин је ради веће сигурности од својих гонилаца ушао у земљу брата свога, а да су Дрман и Куделин гонили краља Драгутина до З. Мораве, имајући толико увиђавности, да не нападају на земље много силнијег од себе краља Милутина.

Имамо још два посредна доказа, да је држава краља Драгутина допирала до Западне Мораве, а можда и јужније до развођа Моравице и Увца. По неким летописима: Млађи син краља Драгутина Урошиц био је сахрањен у цркви св. Архилија (дан. Ариље); краљ је Драгутин сазидао манастир Рачу.[1] Може се мислити, да је Сремски Краљ Драгутин сахранио свога омиљеног сина и градио манастире на простору своје државе. —

На основу ових претпоставака ми узимамо: *Да је јужна граница Драгутинове Сремске Краљевине ишла поглавито Западном Моравом.*

Када Дрман и Куделин бише савладани и протерани, Драгутин присаједини својој држави *Браничево* и *Кучево.*

Вјекослав Клајић на свом историском атласу српско-хрватских земаља као *Бра-*

---

[1]) Љ. Стој. Спом. III стр. 95, 98, 138—139. 146. — Гласн V стр. 57—58. — Гласн. XXI стр 66—67. — Шаф. Památ. стр. 52—53.

ничево (Bronsch, Boronch, Brundusium, Brandiz) обележио је предео од Мораве до Млаве, а као *Кучево* предео од Млаве до Пека.[1]) —

Г.г. Ковачевић и Јовановић на историским картицама уз прво издање своје историје као Браничево обележили су предео и преко Млаве, све до Мироча и Дели Јована, па и до Тимока.[2])

Г. Милићевић узима, да је старо Браничево заузимало цео данашњи Пожаревачки Округ и предео уз Велику Мораву до Сталаћа.[3])

Милојевићу се старо Браничево протезало све до Вида у Бугарској.(!)[4])

И у XVI веку жупе Браничево и Кучево биле су на гласу. Знаменити путник XVI века Антун Врančић спомиње их *(Branicievo, Ciciaevo)* на путу из Смедерева у Јагодину, само што их он погрешно ставља на леву обалу Мораве према Дунаву.[5])

Као западну границу Браничева XIII до XV века ваља узети Велику Мораву, јер се у једној хрисовуљи кнеза Лазара

---

[1]) Atlas карта 4.

[2]) Ист. изд. 1891 карте III и IV уз стр. 80 и 136.

[3]) Кнеж. Србија стр. 1015. — И К. Ненадовић узима под Браничевом: *„пожаревачку и ћуприску нахију"*. Живот К. Ђорђа стр. LIX—LXI, 780, 805.

[4]) Путопис I стр. 12, 13, 16.

[5]) Rad LXXI стр. 23.

манастиру Раваници спомиње у Браничеву село **Живица Горнꙗꙗ (.....и мега гдѣ истече блато изъ Мораве и оупада оу Мораву....)** [1]) Село Живица налази се у Пожаревачком Срезу, између Пожаревца и Велике Мораве.[2])

Источну границу Браничева ваља размакнути и преко Млаве све до Пека[3]), јер се у једној хрисовуљи деспота Ђорђа у Браничеву спомињу села: *Тополовник, Пешчаница, Курјаче, Кладоруб.*[4]) Село Тополовник и данас постоји у Рамском Срезу. Село Пешчаница без сумње је данашње село *Печаница* на путу из Пожаревца у Велико Градиште. Курјаче је *Курјача* у Рамском Срезу. Кладоруб биће да је данашње село *Кладоруво* у Млавском Срезу, на путу из Петровца у Кучево.[5])

Јужна граница Браничева, вероватно, ишла је гребеном, кроз који се пробија Млава у Браничевској Клисури (Ждрело). Манастир Витовница већ је у Кучају.[6])

На основу целокупног досадањег разлагања ми ћемо претпоставити:

---

1) Mon. Serb. стр. 198.

2) Ђенер. Карта Краљ. Србије.

3) У српским споменицима *Пек* се јавља и као име предела. У истој хрисовуљи кнеза Лазара манастиру Раваници (Mon. Serb. стр. 199) спомињу се села у Пеку: **Лꙋбиниє, Камїєво, Кꙋманы.** Љубиње и Камијево налазе се близу Печанице а Кумани близу Великога Градишта.

4) Mon. Serb. стр. 196—199 бр. CLXXXVI.

5) Стат. Краљ. Србије стр. 218, 224, 226, 228. — Ђенер. Карта Краљ. Србије.

6) Старинар за 1888 г. стр. 73 – 84.

Граница је Драгутинове Сремске Краљевине ишла од Дунава Поречком Реком, водомеђом Црне Реке и Велике Мораве, па се Јовановачком Реком хватала Сталаћа и ишла Западном Моравом, можда све до њенога извора и одатле развођем Увца и Мораве; Увцем Црним и Белим Рзавом; даље прелазила на Прачу и хватала се реке Босне и ишла низ њу све до њенога ушћа у Саву: Савом до Брчке а одатле готово правом пругом хватала се Дунава испод Вуковара, као што и Клајић обележава: од Вуковара, је граница ишла Дунавом све до ушћа Поречке Реке.[1])

У Сремској Краљевини престоница је краљу Драгутину била у *Дабрцу* и у *Београду*.

Данас, као да би тешко било одредити тачно, где је био тај *Дабрц*, престоница краља Драгутина, а поглавито с тога, што АЕ. Данило изриком каже, да се Дабрац налази у *Срему* а нѐ у *Мачви* („**Дьбрьць вь земли рекомѣи Срѣмѣ**")[2])

Неки наши старији историчари узимају да се Дабрац краља Драгутина одиста налазио у Срему, и они једначе данашње сиромашно сеоце *Добринце* са старим Дабрцом. Тако, на пример, Пејачевић узима

---

[1]) Види Klaić. Atlas. — Ђен. Карт. Кр. Срб. — Der Eur. Orient... vom K. K. milit. geogr. Jnst. in Wien 1887 у Геогр. Зав. В. Школе.

[2]) Дан. Жив. стр. 43—44; Ив. Павл. Жит. стр. 325.

да је Драгутинов Дабрац — *Добринци*. Пејачевић још у ноти додаје, да су места Краљевци, Петровци, Добринци, Сонлук у „домену Св. Димитрија“, у околини сремске Митровице и да се у Сонлуку виде трагови старих развалина.[1])

J. Рајић мисли да ће стари Дабрац бити или данашње сремско сеоце *Добринци* или пак да се стари Дабрац налазио у долини између Карловаца и Сланкамена, где се и „данас“ познају трагови негдашњих развалина.[2])

И Видаковић и Давидовић и Мандровић називају ту Драгутинову престоницу *Добрац*. Видаковић такође узима да је стари Дабрац сремско сеоце Добринци, Мандро- и Медаковић само веле да је у Срему а Давидовић вели да је Драгутин становао и у месту *Матеји*, близу Карловаца, где се виде неке развалине.[3])

И Бранковић узима да се Дабрац налазио у Срему. Он Дабрац назива манастиром.[4]) У једном нашем како изгледа доста младом летопису, јер помиње Бонфинија, Дабрац је назван **Добрнць**; М.

---

1) Пејач. Hist. Serv. стр. 213—219.

2) Рајић. Ист. књ. II стр. 514—515.

3) Видак. Ист. књ. I стр. 117; Давид. Ист. стр. 78—79; Мандр. Илустр. ист. Срп. Нар. стр. 96; Медак. Истор. I стр. 192. —

4) Arkiv. Kukulj. св. III стр. 12.

Орбиније назива Дабрац *Debari*; Лукарије *Dabarz* и зна да је у њему био манастир.[1])

Народно предање у Срему сачувало је веровање, да се Драгутинова престоница налазила у Краљевцима у Срему.[2])

Г. Срећковић мисли, да се Дабрац налазио у Срему на Дунаву (где ?). Милојевић, на ушћу Вукодража у Саву. Г. г. Ковачевић и Јовановић узимају да је Драгутинова престоница била у Дебрцу на Сави.[3]) Свакако, ово мишљење г.г. Ковачевића и Јовановића биће највероватније. Још је Ами Буjе чуо да се прича, да је Дебрц на Сави био престоница краља Драгутина,[4]) —

По г-ну Милићевићу у данашњем селу Дебрцу, 3—4 сахата низа Саву испод Шапца, код села Малог Дубокога, до скора су се виђале развалине старога града, за који народ прича, да је био велики и који је Сава, обалу ронећи, са свим подронила.[5])

---

[1]) Гласн. XXI стр. 240. — M. Orbini, Jl regno de gli Slavi стр. 253. — Luccari, Copioso ristretto de gli Annali di Rausa стр. 37.

[2]) Кал. Србобр. за 1895 г. стр. 108.

[3]) Срећк. Ист. књ. II стр. 175, 921. — Милој. Одлом. књ. II стр. 116. — Ковач. и Јован. Ист. изд. 1895—96 страна 96. —

[4]) Rec. d' itin. t. II стр. 261—263; — Turquie, t. II стр. 369. Au dessous de Schabatz, il existe sur la Save des ruines et un village appelé *Debrz*, qu' on dit avoir été une résidence du kral Dragoutin.

[1]) Милић. Кнеж. Срб. стр. 425.

Вук је забележио да се на 200 корака од моста усред села Малог Дубокога пошав низа Саву виде остаци великог шанца а г. Милићевић саопштава, да се тај шанац још познаје. Још је Вук забележио: Да се, где се обала рони, виде у земљи многе људске кости; да су на неколико година пре 1852. год. при грађењу пута преко тога шанца нашли различне старинске новце, рбине од земљаних судова и друге неке ствари; да народ приповеда да је то негда био велики грчки град.[1])

И на Ђенералштабној Карти Краљевине Србије и њеној секцији B_2 обележене су развалине *Дебрц* близу истоимена села, између Малог Дубокога и Новог Села, изнад Саве, с десне стране Дубоке Јаруге на висини 129 m.[2])

На супрот Данилову изричном исказу да се Дабрац налазио у Срему, ваља ипак тражити Драгутинов Дабрац у Мачви а нѐ у Срему. Одсудно ваља напустити сремско сеоце Добринце. Највероватније је да се стари Дабрац налазио близу данашњег села Дебрца на Сави, а у толико пре, што се тамо виде јасни остаци некадањег већег градског насеља и што се у народу сачу-

---

[1]) Вук. Речн. стр. 114. Дебрц m. *село у Шабачкој Посавини од Саве код Малог Дубокога мало унутра у земљу.* — У Дан. Речн., за чудо, нема никаква спомена о Дабрцу. Види Речн. књ. I сл. д. и дод. у III књ.

[2]) Ђен. Карта Кр. Срб. и секц. B_2 Шабац.

вало име Дебрц и за развалине. Ако ваља судити по самом називу онда је сличност имена Дабрац и Дебрц куд и камо већа него што је сличност имена Дабрац и Добринци. Сем тога је филолошки разумљиво, како се данашњи именски облик *Дебрц* развио из старије форме **Дьбрьць**. Што, пак, АЕ. Данило изрично вели да се Дабрац налазио у Срему, и то би се некако могло протумачити. У XIII до XIV века Мачва је имала исту судбину са Сремом и образовала с њиме једну целину и у политичком и у географском, етнографском, па и у стратегиском[1]) смислу. Када се поред овога узме на ум још и то, што се Драгутин назива par excellence *Сремским Краљем*, јер он није владао искључиво Сремом, онда се са свим поуздано може претпоставити: *Да АЕ. Данило II није водио тако велике разлике у називу између Мачве и Срема. Срем је онда био понајзнатнија покрајина међу земљама краља Драгутина и он је своме владаоцу доносио назив саме краљевске титуле. Према томе, Данило је под Сремом подразумевао и Мачву и Срем.*[2]) Иначе се никако не може протумачити, за што Данило узима да је Дабрац у Срему, јер по сведочанству г-на професора D-га Јована

---

[1]) Драгаш. Илир. Пол. стр. 124—125.

[2]) И наш народни песник узима као једну целину Срем и предео с ове стране Саве. Познати су стихови српске народне песме Деоба Јакшића:

Цвијића таква је прибрежна конфигурација у околини села Дабрца, да се никако не може претпоставити, да се Дабрац налазио у Срему, па да га је Сава временом оцепила од Срема и да је тако природним доцнијим узроцима пренесен на десну страну Саве. —

Да је Драгутинов Дабрац одиста био у Мачви а никако у Срему, имамо најачи доказ у једном споменику из прве половине XV века. У једној својој хрисовуљи из времена од 1. Септ. 1428 31 Августа 1429 г., којом потврђује баштину челнику Радичу, што је имао под деспотом Стефаном и што је добио од маџарског краља Жигмунда, деспот Ђурђе Бранковић пише: **И оу Мачве: трьгь Дебрьць, и село коѥ прилага кь трьгоу Дебрьцоу Прхωво.** Овде се изриком каже да је Дебрц (или Дабрац) у Мачви а у близини данашњег села Дебрца, на десној страни Саве одиста се налази село *Прхово.*[1])

„Богдан узе Срцјем земљу равну.
„Срцјем земљу и равно Посавље
„И Србију до Ужица града."

Тако нешто узима и песник Љ. П. Ненадовић — У њега се налази стих: „*И дајем ти Мачву око реке Саве*". Целок. Дела св. II стр. 20. Б. 1892 изд. Љ. Јокс.

Али народни песник разликује Мачву од „Ваљевске Нахије". Познати су народни стихови: „Па се спусти Ваљевској Нахији, оде право преко Мачве равне".

[1]) Споменик III стр. 9. — Ђен. Карта Краљ. Србије и секц. B2 Шабац.

Дабрац је у XIII—XV в. био од знатнијих српских тргова, а како се у споменицима после овога времена никако не јавља, биће да је пропашћу српске деспотовине у XV. в. трг у Дабрцу изгубио сваки значај и да се градско насеље временом растурило. На подградским развалинама доцније се развило и одржало данашње село Дебрц, које је, како изгледа, у прошлом веку било са свим незнатно, јер се у аустриским дистриктним списковима спомињу оближња села Прхово (*Bervo*) и Звезд (*Svösta*) а Дебрц се не спомиње[1]).

---

[1]) Споменик XVIII. стр. 106.

VIII.

ДРЖАВНИ И ВЕРСКИ РАД КРАЉА ДРАГУТИНА

Драгутин Немањић као владалац и као човек. — Аскетизам краља Драгутина и утицај свештенства. — Унутрашњи државни рад краља Драгутина. — Односи са Дубровачком и Млетачком Републиком. — Главни трговачки друмови и центри у Сремској Краљевини. — Новци краља Драгутина. — Односи са Русијом и Јерусалимом. — Пријатељствовање са А. Е. Данилом II. — Односи са Римском Куријом и прогањање јеретика. — Зидање задужбина и обдаривање манастира.

Посматрајући целокупни рад краља Драгутина (као владаоца и као човека) долази се до уверења, да је краљ Драгутин, свакако. једна симпатична појава у Српској Историји. Као владалац, он би се могао назвати патриотом (ако овде патриотизам не би био анахронизам). Он се није надахњавао као врховни српски краљ фантастичким мислима о спајању два сасвим супротна државна елемента: Српске и Византиске Државе. Шта више, када је његов брат краљ Милутин био и сувише окупиран овим високим плановима и када се у Српској Држави почела јако осећати та византиска струја: краљ се Драгутин ставља на чело

Српске против те „Византиске Партије“ и јавља се као јака реакција плановима свога брата. То ће бити један од главних узрока побуне краља Драгутина 1312. год. Као врховни српски краљ, он се трудио, да поправи веома рђаво унутрашње стање Српске Државе. Он је сам собом давао примере човекољубља, побожности, правде, поштовања старости. Кад је унутрашње државно стање консолидовао, ми смо га видели у једном добро организованом али несретном савезу освајачких тенденција.

Државна радња краља Драгутина неће бити да је „без живота и свежине.“ На против. Долазак на престо бурним догађајима пропраћен: енергични унутрашњи државни рад краља Драгутина; његово путовање по земљи; умиравање властеле; рат са Византијом и Дрманом и Куделином; грижа савести; абдицирање; буна против краља Милутина и т. д., — све то показује, да је, ипак, у влади краља Драгутина било неког живота, енергије; да је влада врховног српског краља Драгутина једна од бурних периода Српске Историје. Српски би песник у влади врховног српског краља Драгутина нашао збиља један знатан драмски елеменат.[1])

---

[1]) У српској драмској књижевности позната је драма од Атанасија Николића **Драгутинь краль србски.** Жалостно позоріе у 5 дѣйства. Н Садъ 1841.

Влада врховног српског краља Драгутина разликује се од владе сремског краља Драгутина. Док је она била бурна, ова је мирна. Сремску је краљевину под краљем Драгутином крепио благодетни мир. Српски је сељак гледао своју њиву; а грађанин стварао трговинске и занатске шпекулације. На свакој је страни владао дубоки мир.

Као што смо видели, краљ је Драгутин дошао на српски краљевски престо насилничким путем; али би се тај његов корак ипак дао до некле оправдати. А када је дошао и утврдио се на српском краљевском престолу, он није био тиранин, који би само силом нагнан напустио отети владалачки престо. Када је у Српској Држави услед византиског продирања настала забуна и незадовољство, краљ је Драгутин можда и из патриотских разлога абдицирао у корист свог врснијег и популарнијег брата Милутина. Када ће у скоро и под краљем Милутином запретити Српској Држави велика опасност од Византинаца, краљ ће Драгутин, у том критичном времену по новога краља Милутина, дати леп доказ своје узвишености: Он ће отићи у помоћ своме брату, одагнаће непријатеља и учиниће с њиме знатне завојевачке успехе.

У индивидуалном раду и карактеру краља Драгутина особито се истиче једна црта: велика побожност. Јачином своје религиозности он се доста истиче над осталим

Немањићима, у којих је као нека традиција била на завршетку владе покалуђерити се и тежити посвећењу. Својом поштеном душом он је вероватно био контраст брату краљу Милутину, о коме су византиски историчари сачували шкандалозне приче. И велика религиозност краља Драгутина може се разумети. Ондашње је друштво било такво: задахнуто великом религијозношћу, предано песимизму и резигнацији, — и, према томе, краљ Драгутин својом индивидуалношћу не показује сумњиву или издвојену индивидуу.

По АЕ. Данилу краљу Драгутину, када је дошао у своју нову престоницу Дабрац, као да је прва брига била да дâ маха и израза песимистичком расположењу своје душе и крајњем ескетизму, не би ли како пред Богом покајао тежак грех, што је устао на свог оца.

Најпре он од себе далеко одбаци знаке владалачког достојанства. На место сјајног краљевског одела, он обуче еремитско, исцепано и искрпљено. Опаса се тршчаним појасем по нагу телу и јако стеже појас. Обуче кошуљу од оштре кострети. Не даваше сну себи на очи. Сваке ноћи сузама квашаше постељу своју. У земљи ископа гроб, који ће га увек опомињати на смрт и ништавило овога света. Када би се од дугих неспавања, ноћних молитава и бдењâ јако изнурио, он би се са Давидовим Псал-

мима и Јеванђељем у руци лежећи одмарао у том гробу, који је до некле био испуњен трњем и оштрим камењем. У таквој тортури он тражаше ојађеној души својој мира и насладе! Устајући из гроба, он отвараше и прочитаваше Јеванђеље, из Давидових Псалама певаше поједине псалме, славећи Господа и његову неумитност. Када је путовао по својој држави, на преноћиштима он је наређивао, да му се сличан гроб ископа и обложи трњем и оштрим камењем, и ту би се одмарао.[1])

Такав је краљ Драгутин био аскет! Он беше бигота! Његов аскетизам спомињу и неки летописи.[2])

Од важности је, што АЕ. Данило износи, да је краљ Драгутин био окружен многим калуђерима. И ти калуђери својим једностраним погледима на овај „ништавни и пролазни“ свет, својим саветима одржавали су, нема сумње, у краља Драгутина онакво религијозно расположење, ону склоност ка меланхолији, ону страст ка аскетизму. Калуђери су му први показали, да се он једино искреним кајањем, постом и молитвом може грехова очистити. Они су му чак и епитимију одређивали![3]) Угле-

---

[1]) Дан. Жив. стр. 32—34. Ив Павл. Жит. стр. 180—182.

[2]) Љ. Стојан. Спом. III. стр. 95.— Гласн. LIII. стр. 6.— Шаф. Památ. Let. стр. 52.— Starine XIII. стр. 168.

[3]) Дан. Жив. стр. 41—42.

дајући се на Св. Саву, краљ је Драгутин био дошао на мисао да иде на хаџилук у Свету Земљу. По казивању АЕ. Данила властела краља Драгутина, „сильни вь отьчьствии юго“, ваљда из државних разлога, да земља не буде без владаоца изложена каквим евентуалностима, одлучно се успротиви тој намери краљевој и захтеваше да се он прође сваког путовања у Свету Земљу. „Кьтоли“, краљу вељаше властела, „югоже ты, могы бранити нась и вьсоу землю оть отьчьствия твоюго оть нахожденія соупротивьныихь юзикь“...[1])

У погледу на утицај свештенства на краља Драгутина историк Мајков иде мало даље. Он узима да се краљ Милутин служио свештенством као духовним оружјем против свог брата краља Драгутина и да је он успео да свештеничким утицајем утре у краља Драгутина сваку помисао и тежњу на мешање у државне послове.[2]) Али сами историски догађаји говоре против ове претпоставке Руса Мајкова. Ми ћемо у идућој глави видети, како се и колико краљ Драгутин мешао у државне послове свога брата краља Милутина.

Краљ Драгутин није заборављао ни својих владалачких дужности. Он се трудио: Да своју земљу просвети и научи побожну животу; да је заштити од сваког

---

[1]) Jbidem.

[2]) Ист. Срп. Нар. стр. 31.

евентуалног напада спољњег непријатеља. Он се стараше о својој војсци и о домаћим пословима. Штићаше сиротињу, слабе и немоћне. Богато дељаше милостиње не само својим сиромашним поданицима, него сиромашним странцима.[1])

Као врховни краљ српски Драгутин је био са Дубровчанима у трговинским и политичким међународним односима. У једној својој листини од 1281. г., управљеној на дубровачког кнеза Николу Мавријжанина (Maurocenus), краљ Драгутин обнавља уговор мира, коме је већ пет година протекло. У истој се листини одређује: Време од три месеца за исељење свију дубровачких трговаца из Србије у случају каква размирења; да су Дубровчани дужни плаћати српском краљу 2.000 перпера сваке године о Митрову-Дану.[2]) Оба ова уговора била су, вероватно, само превентивне мере и међународне формалности, јер до неспоразума, свађе између Дубровачке Републике и српског краља Драгутина није ни дошло. Мирни трговински и пријатељски односи између Дубровника и краља Драгутина

[1]) Дан. Жив. стр. 28, 38, 43. — Ив. Павл. Жит. стр. 179—180, 185.— Ст. Новак. Ст. Срп. Војска стр. 57.

[2]) Микл. Mon. Serb. стр. 54, 55, бр. LVII.— Кар. Тврт Срп. Спом. стр. 39. бр. 31. Потпис је на овој листини: **Стефань по милости божіеи краль срьбске земле и поморьскихь.** Миклошић приписује ту листину краљу Милутину; али је г. Љ. Ковачевић доказао да је то листина краља Драгутина. Чуп. Год. књ. III стр. 379—387.

наставили су се и када је краљ Драгутин организовао Сремску Краљевину и завладао њоме.

Дубровачки су трговци посећивали тргове и радили у рудницима Сремске Краљевине, а краљ Драгутин уживао је пријатељство и повластице Дубровачке Републике. Из неких, вероватно економских, разлога Дубровачко Веће г. 1303 забрањује насељавање Срба у Дубровнику и његову пределу; али од те наредбе оно изузима властелу краља Стефана Драгутини због наклоности и пријатељства, које указује дубровачким трговцима.[1]) Краљевић Владислав, наследник српског престола и син сремског краља Драгутина, одлази у Новембру 1313. год. у госте дубровачкој сињорији а Велико Дубровачко Веће пре доласка високога госта одобрава своме кнезу, да може за дочек краљевића Владислава утрошити 100 перпера.[2])

Лукарије од некуда зна, да је са својим племићима и краљ Драгутин долазио у Дубровник и на реликвијама Светога Мученика тражио опроштаја свога греха и умирење савести.[3])

Дубровчани су у Сремску Краљевину долазили поглавито трима путовима: 1)

---

[1]) Mon. Spect. vol. XIII стр. 300.

[2]) Mon. Spect. vol. X стр. 16, 24.

[3]) Gi. P. Luccari, Copioso ristretto de gli annali di Rausa стр. 37.

преко Габеле, Благаја, Коњица, Крешева, Фојнице, Високога, Сутеске, Олова, Борча, Зворника; 2) *Дубровачким Друмом*: преко Требиња, Гацкога, Фоче, Добруна, Пожеге; 3) *Которским Друмом*: преко Котора, Никшића, Језера, поред Пирлитора, преко Пљеваља, Пожеге.

Док је краљ Драгутин држао пределе до реке Босне, у његовој су земљи била и знаменита трговачка места: *Сутеска*, *Борач*, *Кучлат*, *Зворник*, *Сребрница*, *Олово*, *Соли*. —

Олово или *Оловац* било је у XIV веку на великом гласу својим оловним рудницима, од којих је и име добило. Трг и руднике обично су Дубровчани закупљивали и имали отуда лепе користи.[1])

Борач (дан. *Власаница*) био је у XIV в. један од знатнијих босанских тргова. Под градом је био трг са подграђем.[2])

Из Борча је један трговачки друм ишао у Сребрницу и преко Дрине у Рудник; други преко Дрињаче у долину Спрече, у Соли; трећи на састав Дрињаче и Јадра у Кучлат, Зворник.

Сребрница, која вероватно спада у најстарија српска рудничка насеља (а зна се да се она у старије доба развила из оближње знамените римске рударске вароши *Домавије*), за време краља Драгутина, као

---

1) Dr. К. Јиречек, Die Handelsstrassen стр. 50.
2) Јb. с. 81.

и кроз цео Средњи Век, била је једна од најзнатнијих рударских и трговачких места. У сребрничким рудницима вадило се поглавито сребро. Сребрница је трговала са Сремском и Српском Краљевином, са Босном, с Маџарском, с далматинским трговачким градовима. Знатна дубровачка колонија имала је од краља Драгутина велике привилегије. Дубровчани су закупљивали сребрнички трг, поједина рудничка окна и у предграђу имали доста дужника.[1])

Кучлат је био за време краља Драгутина важно трговачко место. У *Поткучлату* је била једна дубровачка колонија.[2])

Зворник (онда *Звоник*) био је један од главних тргова на Дрини. Налазио се у близини знаменитих рудника *Зајаче* и *Крупња*. У Зајачи су Дубровчани имали своју колонију, а поред Дубровчана било је и Саса и Млечића. У зајачким рудницима вадило се поглавито сребро, а крупањски су рудници били знатни богаством гвожђа.[3])

Из Зворника је ишао трговачки друм левом страном Дрине преко данашње Бељине и Раче у *Сремску Митровицу*, где су Дубровчани имали напредну колонију.[4])

---

[1]) Jb. стр. 50—51, 81.

[2]) Jb. стр. 81.

[3]) Dr. К. Јиречек, Die Handesstrassen стр. 51, 81—82. — В. Карић, Србија стр. 381—382, 629, 631.

[4]) Dr. К. Јиречек, Die Handelsstrassen стр. 82.

Негде на граници Сремске Краљевине вероватно код *Добруна*, знамените средњевековне дубровачке колоније и негдашње владичанске резиденције Дабарске Епископије, одвајала се једна грана од Дубровачког Друма и ишла преко Шаргана, Мокре Горе у долину Ђетиње и даље у Пожегу.[1]) Овде се састајао са горе поменутим путем из Котора преко Пљеваља. Из Пожеге је тај трговачки друм ишао преко комплекса планина на развођу Западне Мораве и Колубаре у Ваљево. Из Ваљева је ишао овај друм у *Дабрац*, престоницу сремског краља Драгутина, или је, пак, преко Колубаре одлазио у Београд у другу престоницу краља Драгутина. Из Зворника преко рударског предела Зајаче и Крупња и из Сребрнице стицали су се трговачки путови у Ваљево, да одатле удружени поред града *Беле Стене* оду на рударски форум старе Српске Државе, у *Рудник*.

Знаменити трговачки друм, који је меридијански пресецао Сремску Краљевину јесте онај који је са Зетског Приморја — преко знаменитог трговачког центра *Брскова* на Тари или преко Плава и Пећи, преко Трговишта, Дежева, Ибарским Друмом поред Брвеника, Плане, Маглича до-

---

[1]) Rad XXXVII стр. 23.

лином Груже улазио у Сремску Краљевину и поред градића Честина и Борча, Рудника, Островице одлазио у Београд.

Из Београда је ишао у источне крајеве Сремске Краљевине трговачки, Цариградски Друм у правцу римскога пута: Преко Мораве у Браничево, преко Медвеђе, града Равна и негде код Сталаћа или преко Јовановачке Реке улазио у државу краља Милутина. Вероватно да Цариградски Друм за време сремског краља Драгутина још није ишао преко Шумадије. Тек ће готово после 120 година (1432. г.) преко Шумадије путовати витез Бертрандон де ла Брокијер.

О *Дабрцу* ми смо опширније говорили у прошлој глави. Као у прилог његова трговинског значаја за време сремскога краља Драгутина могло би се рећи, да је он као краљевска резиденција био и знаменито трговачко место и дубровачка колонија. Он се и у XV в., за време Српске Деспотовине, помиње као трг. На Сави од Митровице до Београда Дабрац беше најзнатније место.

Рудник је био најзнатније трговачко и рударско место у Сремској Краљевини. Остаци живе рударске радње у XIV веку и данас се јасно виде. У долини Красојевачког Потока налазе се нагомилане о-

громне масе троскве, многа засута окна и ходници.[1])

У рудницима рађаху Саси. Трг са царином закупљивали су Дубровчани, који су на Руднику имали јаку колонију и многе дужнике.[2]) На Руднику вероватно да су ковани новци сремског краља Драгутина.

Друга престоница сремског краља Драгутина био је Београд, почетак Цариградског Друма. Београд је за време краља Драгутина био знатно трговачко место. Не беше више XI и XII в., када се око Београда отимаху Срби, Бугари и Маџари те да ратна времена спречавају трговински живот и развој Београда.[3]) Царински и трговински односи између Српских Краљевина и Византиске Империје били су регулисани. И док је краљ Милутин био окупиран преластивом византиском политиком, византиски каравани са различитим индиским артиклима, јужним воћем и византиским фабрикатима одлазили су кроз Сремску Краљевину Цариградским Друмом у Средњу и Северну Јевропу, да отуда у своју отаџбину врате тамошње сировине.

---

[1]) Herder, Bergmänische Reise стр. 128. — Гласник XXXIV стр. 217—219.

[2]) Dr. К. Јиречек, Die Handelsstrassen стр. 52.

[3]) Dr. К. Јиречек, Heerstrasse стр. 75—76.

Краљ је Драгутин још као врховни српски краљ ковао своје новце.[1]) Ковница се налазила на знаменитом тргу у *Брскову*. Новац краља Драгутина није уступао ни самом млетачком новцу. који је онда у трговачком свету био најбољи и међународни. И млетачка сињорија из својих финансиских разлога издаваше честе наредбе, којим забрањиваху циркулацију „фаличног“ новца краља Драгутина по млетачкој територији (сем Дубровника).[2]) Ове млетачке забране учиниле су, да краљ Драгутин у ковању својих новаца почне усвајати модел византиских новаца.

Краљ је Драгутин ковао само сребрне и бакарне новце. Као и остали српски владаоци краљ Драгутин није ковао златних новаца; јер по мишљењу г-на Ђ. Ковачевића, српска нумизматика не може да покаже оригиналних златних егземплара. Што се по који златан српски новац налази у збиркама неких аматера или по неким музејима, то су новији фалсификати изазвани користољубљем.

Краљ је Драгутин и као сремски краљ ковао новце. То наводи на мисао, да је краљ Драгутин, силазећи с престола вр-

---

[1]) О новцима краља Драгутина види: S. Ljubića, Opis jugoslovenskih novaca, Zagreb 1875 стр. 58—75, и Dr. J. Шафарика Опис српских новаца у Гласн. Ш стр. 212—214.

[2]) Анализом Dr. Ђ. Пилара Сима Љубић је дошао до уверења, да су новци краља Драгутина по количини сребра, злата и бакра ипак били веће вредности од млетачких новаца. —

ховног српског краљевства, задржао и право ковања новаца под својим именом. Тако се може протумачити, што су новци краља Драгутина многобројнији од новаца краља Милутина. Краљ је Драгутин као сремски краљ ковао свој новац вероватно на Руднику, који је био најзнатнији рудник у Сремској Краљевини, и на чијем се тргу у XV в. одиста налазила ковница новаца.

На лицу сребрних новаца краља Драгутина налази се Исус Христос на престолу са Јеванђељем у руци. Око главе му је ореол. На наличју или је са̂м краљ Драгутин или са Св. Стефаном. Св. Стефан гологлав, левом руком држи Јеванђеље а десном краљу Драгутину предаје заставу или крст једноставан или двострук. Краљ прима десном руком крст или заставу а у левој држи некакав свитак. На неким је новцима краљ Драгутин сам. Он седи на престолу без наслона, гологлав је или са круном отвореном или затвореном; преко крила му је мач у ножницама; у десној руци држи скиптар са криновима на врху, а у левој земљину куглу са једноставним или двоструким крстом. На свима је новцима краљ Драгутин престављен као достојанствена и мушка појава: са густим брковима и пуном брадом, у богатом оделу или у одежди.[1])

[1]) На слици у Рајић. Ист. књ. II стр. 504 краљ је Драгутин без браде и бркова, с отвореном ниском круном, с подужом косом, у простом оделу.

На лицу сребрних новаца поред слике Исуса Христа налази се латински или словенски натпис *Ис. Хр.*, кринови, звездице, разна писмена и др. На наличју налазе се натписи: **С. Стефань**, **Стефань**, *S. Stefan*, *Stefan rex*, *Moneta regis Stefani* и др.

Сребрних новаца краља Драгутина има у неким музејима и у неких аматера. Најтежих и највише их има у Београдском и Загребачком Музеју, у војводе Монтенуово у Бечу. Тежина њихова по опису проф. С. Љубића врло немирно варира између 1,105—2,75 грама.

Од краља Драгутина имамо и бакрених новаца. Сима Љубић је познавао 6 егземплара бакрених новаца краља Драгутина. По изгледу бакрени су новци краља Драгутина слични сребрнима. На лицу је Исус Христос; на наличју или је сâм краљ или са св. Стефаном; краљ гологлав прима од Св. Стефана заставу, или седи на престолу без наслона, са мачем преко крила. Тежина ових бакрених новаца варира 1,12—2,92 грама. —

Краљ је Драгутин, особито као сремски краљ, био у политичким и трговинским односима са Млетачком Републиком. Ти су односи били врло интимни, јер краљ Драгутин жени свога старијег сина Владислава ћерком једног угледног млетачког патриција. То је вероватно доприносило да млетачки трговци уживају знатне при-

вилегије по Сремској Краљевини; да посећују тргове и руднике, такмичећи се с Дубровчанима; да из богатих сребрних рудника краља Драгутина односе у ковнице свога града гламско сребро у шипкама, плочама или у зрнима. Млечићи су у Сремску Краљевину долазили или са Далматинског Приморја кроз Босну или кроз Хрватску и Славонију, по трагу старога римскога пута, којим се из Аквилеје долазило у Сирмијум.

Да је одиста било односа између Сремске Краљевине и Млетачке Републике постоје историски спомени. Млетачко Веће на својој седници од 4. Јулија 1286. год. одлучи, да кнез дубровачки може забранити како Дубровчанима тако и Млечанима да иду у земље *„рашких краљева и њихове матере.“* На седници од 20. Септембра 1301 г. Млетачко Веће регулише плату посланицима, који би ишли *„рашким краљевима“*; а на седници од 9. Новембра исте године наређује, да су посланици, који би ишли *„рашким краљевима“*, дужни да се у Дубровнику споразумеју с дубровачким кнезом о даљем путовању. Имамо још један леп доказ, да је краљ Драгутин био у односима са Млетачком Републиком. То је онај у Млетачком Архиву попис југословенских владалаца, с којима је Млетачка Република имала односа.

У том се попису, који је из XIV века, спомиње међу осталим југославенским владаоцима и краљ Драгутин: — — — — „Urossius rex Serviae, Meliniae, Chelmiae, Diocleae, Albaniae, Chelmiae et marittimae regionis; *Stephanus rex Raxiae et supra; Ladislaus filius eius“.....*[1])

Односи између Сремске Краљевине и околних држава били су мирни, пријатељски. Краљ је Драгутин онда на Балканском Полуострву и у Јевропи уживао добар глас и поштовање. Чак је и у Русији Сремска Краљевина била цењена. Краљ је Драгутин живео у пријатељству са руским кнезом Василијем, па је слао кнезу и руским црквама поклоне а сиромашнима и убогима милостиње.[2])

Религиозни Немањићи особито су поштовали Свету Земљу, камо су слали богате милостиње. У овоме ни краљ Драгутин није изостајао. Шта више он беше намислио да оде у Свету Земљу угледајући се на св. Саву; али му по причању АЕ. Данила, властела не даде.[3]) Краљ Драгутин слаше црквама и калуђерима у Светој Земљи богате поклоне а сиромашнима

---

[1]) Monum. Spect. vol. I стр. 143—144, 192, 196. — Dr. J. Schafarik, Acta Arch. Ven. I стр. 2, 3, 4. — Гласн. XI стр. 320—322.

[2]) Дан. Жив. стр. 39; 42. — Павлов. Житија страна 184—185. —

[3]) Jb.

милостиње. У Јерусалиму имађаше краљ Драгутин великог пријатеља „**доуховьнаго своѥго отьца**“ калуђера *Галактиона*, кога често питаше за савет и коме често „на расположење стављаше, све своје имање.“[1]) —

И АЕ. Данило II је уживао високо пријатељство сремског краља Драгутина. То је њихово пријатељство постало великим вероватно после Данилове мисије 1312. год. Краљ се Драгутин дописивао са АЕ. Данилом II и своје су пријатељске разговоре и везе одржали преко калуђера *Атанасија*. Колика је пријатељска љубав била између краља Драгутина и АЕ. Данила II види се из тога, што се краљ Драгутин и на самрти сећа свога пријатеља и богате му поклоне шаље преко оног калуђера Атанасија.[2])

Краљ је Драгутин, као сремски краљ стекао неких заслуга за ортодоксну религију, што је у прогањању и обраћању јеретика патарена у правоверство показао велику ревност. Краљ је Драгутин владао до 1314. г. источном половином Босне и без сумње, патаренска је јерес била локализована у овом делу Сремске Краље-

---

[1]) Jb. стр. 39, 42, 184—185.
[2]) Jb. стр. 47, 51; Jb. стр. 184.

вине. АЕ. Данило и J. Троношац за овај рад краља Драгутина добро знају.[1])

Судећи по неким историским догађајима и по Законику Цара Душана, може се мислити, да су Немањићи били врло ревносни у прогањању јеретика. Позната је Немањина немилосрдност у прогањању богомила. У законику Цара Душана о уништавању јереси постоји 7 параграфа. Сваки је јеретик приморан да се „покрсти" (г. да пређе у Православље). Ако се, пак, јеретик неће покрстити, а оженио се правоверкињом, одузима му се и жена и деца а он се истерује из куће. Забрањује се јести и пити с јеретиком. Пропагатори јереси страшно су кажњавани: Секле им се руке и језик.[2])

Нема сумње, да се није онај биготни Немањић краљ Драгутин, под неодољивим утицајем верске нетолеранције и једностраних религиозних појмова, у изналажењу и кажњавању јеретика показао ревносним и немилосрдним.

Краљ Драгутин као да није могао ништа сȃм учинити у уништавању јереси. Он се обраћа папи Николи IV, коме беше много стало до тога; да југословенске владаоце задобије за своје прозелитске планове. Г. 1291. краљ Драгутин преко барског АЕ.

---

[1]) Дан. Жив. стр. 41. — Гласн. V стр. 56.

[2]) Душ. Зак. ед. Ст. Новаковића од 1870 год. страна 23—24, 44; § 81—83, § 137—140. — Шаф. Památ. Okáz. стр. 29—31; § 6—9 и 21.

Марина (Петра Цара) извештава папу, да у његову делу Босне има јеретика; он моли заступника Св. Петра на земљи, да му пошље веште и спремне људе, који ће својим говорништвом и књижевничким знањем одвратити од јереси заблуделе људе. Папа је врло радо примио ову молбу краља Драгутина. У свом писму „*Charissimo in Christo filio Stephano Serviae regi illustri*“ од 23. Марта 1291 г. папа Никола IV извештава сремског краља Драгутина, да је већ наредио Старешини Српских Фрањеваца (*Ministro ordinis fratrum minorum provinciae Sclavoniae*), да му пошље два спремна човека. Уз то папа краља „моли и опомиње“, да те људе, које ће му послати Старешина Српских Фрањеваца, лепо прими, препоручи и помаже у њихову раду при уништавању јереси. У свом писму Старешини Српских Фрањеваца, које је писао истога дана, папа налаже овоме да избере два добра инквизитора и пропагатора; регулише метод рада та два легата и одређује начин инквизиције.[1])

Али, као да је овај рад Заступника и Чувара Кључева Св. Петра и великог правоверца сремског краља Драгутина у опште мало и привремено имао успеха. Тек

---

[1]) Theiner, Mon. Hung. I стр. 378—378; § DCX и DCXI. — Пејачевић, Hist. Serv. стр. 720—208. — Чупић. Годишњ. Књ. II стр. 243. — Dr. Fr. Rački, Bogomili i Patareni Zagreb 1870 стр. 88

што је прошло 7 година и већ је папа Бонифације VIII 29. Априла 1298 г. био приморан, да наложи Старешини Српских Фрањеваца да пошље два фратра инквизитора јереси у Србију, Рашку, Далмацију, Хрватску, Босну, Истру, Славонију.[1])

Папе преко својих легата, оног АЕ. Марина из Бара а нарочито преко краљице Јелене, настојаваху, не би ли како обратили у Католичку Веру српске краљеве Драгутина и Милутина. Као да је овај рад имао донекле успеха. Папа Никола IV 16 марта 1291. јавља краљу Драгутину, да прима у заштиту Св. Петра и своју краља и његову државу, градове, села, земљу, имање (...„*tuum cum civitatibus, castris, terris, villis et bonis aliis, quae in impresentiarum iuste et rationabiliter possides, sub beati Petri et nosta protectione suscipimus.*“[2])

Али једино из овог примања у протекцију не може се извести, да је краљ Драгутин „збиља пригрлио католичку веру“, као што без резерве узима католик Клајић. Студенички Родослов, као на супрот свему томе, вели за краља Драгутина, да је,

---

1. Theiner, Mon. Hung. I стр. 381, § DCXIV. — Пејачевић, Hist. Serv. стр. 232.

2) Theiner, Mon. Hung. I §. DLXXX стр. 359—360. § DCV стр. 375; § DCX стр. 377 –378; § DCLIII стр. 410—411. — Пејач. Hist. Serv. стр. 207—208, 234—235 — Kuk. Ark. II стр. 10.

угледајући се на свог оца, ватрено љубио православље.[1])

У „задужбинама“ краљ се Драгутин трудио, да не изостане иза осталих Немањића. По АЕ. Данилу и старијим летописима он је подигао *манастир Св. Ђорђа у Раси.*[2]) Троношац и Софиски Летопис саопштавају, да је краљ Драгутин подигао манастир *Рачу.*[3]) Изгледа, да ће ова релација бити доста поуздана, јер је г. Милићевић саопштио запис на једном јеванђељу из манастира Раче од г. 1796, по коме је Рачу подигао *Драгутин Немањић*, а у калуђерству назван *Теоктист Монах.*[4]) Сеченички и Софиски Летопис бележе, да је краљ Драгутин обновио врата на *манастиру Св. Ђорђа у Расу* и подигао цркву „на Проте“ Непознато је где је била ова

---

1) Starine XIII стр. 168. — Klaić, Povj. Bosne стр. 88—80. — S. Ljubić зна, да је краљица Јелена свога сина Драгутина васпитала у Католичкој Вери и ла га је доцније омрзнула и није се хтела с њиме никако помирити, што је он „охладнуо према Католичкој Вери“ (Измишљања!) Novci, стр. 59. — По народној причи краљ је Драгутин неправедно гонио иноверне своје поданике, за што га је брат краљ Милутин често укоравао, али се он није никако хтео поправити. Кал. Србобран за 1895. г. стр. 108.

2) Дан. Жив. стр. 52. — Ив. Павл. Жит. стр. 199. — Љ. Стојан. Спом. III стр. 95. — Шаф. Památ стр. 52—53. — Гласн. LIII стр. 9. — Star. XIII стр. 168. —

3) Љ. Стојан. Спом. III стр. 138—139. — Гласн. V стр. 57. — Гласн. XXI стр. 66—67.

4) Милићевић, Кнеж. Србија стр. 589. — У народним се песмама узима, да је Рачу подигао Стефан Немања. Вук. Пјесме II, стр. 108—109.

црква „на Протє“ коју тако зове Софиски Летопис, а Сеченички: „на Пропє.“[1]) — Краљ је Драгутин подигао и цркву у Арињу.[2]) —

После измирења краљ Милутин у договору са својим братом сремским краљем Драгутином, матером монахињом Јеленом и АЕ. Савом III. († 1316) отпоче зидати знаменити манастир *Бањску*. Кад је манастир био саграђен, краљ га Милутин богато обдари *Светостефанском Хрисовуљом*. У овој повељи и краљ Драгутин са своје стране потврђује, „да је краљ (Милутин) све што је дао, или купио или испросио или заменио.“[3])

Тронoшац узима, да је краљ Драгутин започео градити а његови синови Владислав и Урошиц довршили манастир *Папратњу* на извору Спрече, више Зворника; али Архим. Ил. Руварац мисли, да нема поузданих доказа, да је манастир Папратњу подигао краљ Драгутин или његови синови.[4])

---

[1]) Љ. Стојан. Спом III. стр. 130—131, 138—139. — Гласн. LIII стр. 57. — Дан. Речн. књ. II стр. 466.

[2]) Гласн. X стр. 332—333.

[3]) Спомен. IV стр. 10. — Глас XXXII стр. 5, 12. На хрисовуљи се краљ Драгутин потписао. **Благовѣрнъ рабь Христоу Стєфань прѣждє бывши крал.**

[4]) Гласник V стр. 57—58. — Чупић. Годишњ. II стр. 255. — Народни Песник манастир *Папратњу* приписује и Немањи и жупану Вукану Вук. Пјесме II стр. 108—109, 218—221. – *Папратња* је одавно у рушевинама. Вук пише у Речнику, стр. 487: „*Папратња*, зидине од намастира (у Босни више Зворника).“

Још Троношац зна, да је краљ Драгутин подигао и манастир *Ловницу* на реци Ловници, Дрињачиној притоци[1]) и „неку“ цркву на прекрасном месту близу неке реке у невесињској нахији.“[2]) По једној народној причи краљ је Драгутин подигао и манастир *Бешеново*.[3]) М. С. Милојевић узима да је краљ Драгутин подигао и манастир у *Дежеву*.[4])

Троношац зна да је краљица Катарина подигла манастир *Троношу* а синови њени манастир *Тамну*.[5])

Поред грађења манастира краљ је Драгутин обдаривао многе цркве и манастире и њихове клирове. Он слаше поклона чак и манастирима у Светој Земљи, у Русији.[6]) Једном својом хрисовуљом Драгутин као врховни српски краљ прилаже манастиру Свете Богородице на Светој Гори села: **Бытоунь, Мельницє, Мьсково, Ѕьворско** и **Локвыцоу**, ослобађајући та села „свију великих и малих работа.“ Још је краљ

[1]) Вук, Речник стр. 332.

[2]) Гласник V стр. 57—58.

[3]) Кал. Србобран г. 1895 стр. 108.

[4]) Одломци II стр. 118.

[5]) Гласн. V стр 57—58. — Г. Милићевић „из традиционалних интимних и срдачних веза између браства манастира Троноше и браства манастира Раче“ изводи закључак. да Троношац „има право, што ове две задужбине једном брачном пару“ (Какав закључак!). Кнеж. Срб. стр. 527, 562. — Народни песник приписује Троношу Југовићима.

[6]) Дан. Жив. стр. 39, 42. — Павл. Жит. стр. 184—185.

Драгутин приложио овом манастиру виноград у „Билоүши“, трг Кнынцъ, призренску цркву Св. Димитрија са виноградима, њивама и млиновима. На крају хрисовуље краљ Драгутин заклиње своје наследнике да ове његове прилоге не одузму од манастира.[1])

---

[1]) Љ. Стојан. Споменик III стр. 11—12.

XI

ОДНОСИ СА КРАЉЕМ МИЛУТИНОМ

Рат са Византијом г. 1283 и Дрманом и Куделином г. 1286. — Завада између краља Милутина и краља Драгутина; мотиви те заваде; измирење; година заваде и измирења. — Краљица Јелена; њени домени, односи, заслуге и подвизи за Римску Цркву; смрт краљице Јелене. — Пријатељствовања српских краљевских домова.

Ступив на српски престо, краљ се Милутин поче спремати на рат против Византије. Од ратних планова краља Милутина није спречило ни *Сицилијанско Вечерње* 20 Марта 1282 г., што преко Петра Арагонског припреми краљу Карлу Анжујском, савезнику краља Милутина, лукави Михајло Палеолог. Прве године свог краљевања краљ Милутин у савезу са својим тастом Јованом Анђелом, епирским и тесалиским севастократором, нападе на Византију, и заузе Горњи и Доњи Полог (Тетово), Скопље, Злетово, Пијанац, Кичево, Поречје и Дабрско. Против краља Милутина крену се сам цар Михајло с војском разне народности (по АЕ. Данилу било је и Франака и Турака); али оболели цар

Михаило умре у путу. Његов наследник не могаше исплатити заслужену плату најамницима, па да би их се ослободио, упути их у Србију, где ће пљачкањем задобити достојну награду. Ову најамничку војску поведе против Срба *Михајло Глава*, кога АЕ. Данило назива **Чрьноглавь-пм.** У пролеће 1283 г. Грци нападоше на краља Милутина, одузеше му сва завојевања из прошле године и допрше до Липљана и Призрена. Тада краљ Драгутин са својом војском из Дабрца Ибарским Друмом похита у помоћ своме брату краљу Милутину. Међу тим грчки најамници Татари бише сатрвени на Белом Дриму. Са високе обале надошлог Дрима Татари пожудно посматраху велики збег Срба на супротној обали, па жељни пљачке почеше на својим добрим коњима бродити валовиту реку. Али речни таласи покрише многе заједно с коњима, а остале који успеше издрети на десну обалу поубија српска војска вероватно заштитница оног великог збега. Погибија је била велика, јер је међу убијенима био и сам Михајло Глава. Главу његову окићену бисером а натакнуту на копље српски ратници поднесоше на поклон српским краљевима. Тада уједињена српска војска под краљевима Драгутином и Милутином поврати изгубљене крајеве; продре дубоко у Македонију; изађе чак на Јегејско Море, опле-

нивши струмски, серски и христопољски крај. Провевши Божић у месту Насуду,[1]) српски се краљеви са великим пленом вратише у своју државу, где их народ радосно дочека. Краљ Драгутин обдарен од свог брата краља Милутина врати се 1284. год. у своју престоницу.[2]) Али и краљ Драгутин у скоро ће бити приморан да потражи помоћи од свог брата Милутина.

У времену татарске провале у Мађарску и Бугарску 1285. г. Браничевом завладаше Кумани браћа *Дрман* и *Куделин*. Они беху потпуно самостални и своју власт одржаваху великом најамничком војском од Татара и Кумана. Престоница им беше у Ждрелу.[3])

По причању АЕ. Данила изгледа, да је краљ Драгутин најпре *он* напао на Дрмана и Куделина,[4]) вероватно да се ослободи својих немирних суседа или пак у освајачкој намери, понет скоро задобивеном ратном славом у грчком рату. Али је краљ Драгутин врло рђаво прошао у овом ратном походу. По АЕ. Данилу краљ Драгутин није ништа могао против Дрмана и Куделина, и био је приморан да се врати у своју државу. Вероватно да

---

[1]) До сада је непознато, где је било ово место зимовања српске војске.

[2]) Дан. Жив. стр. 111—113.

[3]) Jbid.

[4]) Jbidem стр. 115.

краљ Драгутин није ни допро до куманске престонице, као што се то обично узима („због брдовитости и неприступачности“), јер АЕ. Данило о томе ништа не каже.[1]) Дрман и Куделин охрабрени овим неуспехом краља Драгутина, а можда и победом, с великом добро плаћеном најамничком војском од Татара и Кумана упадну у Сремску Краљевину. Они поразише краља Драгутина, јер АЕ. Данило разговетно каже, да су они опленили многе крајеве Сремске Краљевине, и да је краљ Драгутин био приморан да избегне у државу краља Милутина.[2]) Тада краљ Милутин похита у помоћ своме брату краљу Драгутину, који се налазио у *Расини.* Краљ је Милутин ишао с војском из Дежева најкраћим путем: Ибарским Друмом до знаменитог трговишта Плане, долином Јошанице, низ Треботинску Реку.[3]) Како бележи АЕ. Данило, у месту *Мачковцу* у Расинској Жупи, састали су се српски краљеви.[4]) И данас у Расини постоји село *Мачковац* на споменутом путу, с леве стране Треботинске Реке или Пепе-

---

[1]) Дан. Жив. стр. 115.. **И не кьзможе ниль никоіе же пакости сьткорити или отьгнати ихь оть прѣдѣль таковыихь, и пакы кьзкрати се вь дрьжавоу свою.**

[2]) Дан. Жив. стр. 115.

[3]) Види Ђен. Карту Краљ. Србије

[4]) Дан. Жив. 115—116.

љуше.[1]) Уједињени српски краљеви успеше сада не само да изгнају Дрмана и Куделина из Сремске Краљевине, него да им и целу државу заузму и да их прогнају преко Дунава. Сада је тек, г. 1286, Браничево присаједињено Сремској Краљевини.[2])

У данашњој српској историографији није рашчишћено питање, због чега се завадише српски краљеви Милутин и Драгутин. Г. Ст. Новаковић је већ напоменуо, да се не може тачно знати због чега је била та завада.[3]) На основу белешке АЕ. Данила да је краљ Драгутин устао тражећи српски краљевски престо *за се* и на основу спомена настављача и биографа АЕ. Данила, да је краљ Драгутин

---

[1]) У право данас постоје два *Мачковца*: један је споменути, а други близу Мораве на путу Крушевац— Трстеник: али је Данилов Мачковьць вероватно први. Види Ђен. Карту Краљ Србије и њене секц. Ж7 Крушевац и Е8 Брус.

[2]) Дан. Жив. стр. 115—116. — О Куманима одржала се успомена у оном крају. Једно село близу Градишта назива се *Кумани;* у близини Пожаревца постоји село *Дрмне*. На десној страни Млаве, код села Рибара, налазе се развалине града *Дрмана*, а код села Крепољина развалине града *Крепољина*. Ждрело више Крепољина назива се *Куделичовим Ждрелом*. Види Гласн. XLIII стр. 327—329; — Милићевић, Кнеж. Србија стр. 1032—1033. — Гласн. IV стр. 193—194. — Гласн. XXI стр. 57. — У једном српском летопису стоји погрешно, да је Дрмана и Куделина победио Константин Милутинов син. Гласн. XXI стр. 242.

[3]) Срби и Турци стр. 66.

тражио престо за свога сина Урошица,[1]) на основу, дакле овога двога, неки српски историчари узимају да је протест и буну краља Драгутина изазвало *питање о наследнику*. Они исправљају биографа АЕ. Данила и узимају, да је краљ Драгутин тражио престо не за сина Урошица него за старијег сина Владислава.[2])

Изгледа, да је одиста *питање о наследнику* било ако не једини а оно главни мотив буне краља Драгутина. Има доказа на основу којих се може претпоставити: Да је Краљ Драгутин уступио престо своме брату краљу Милутину под важном погодбом, да после смрти краља Милутина дође на српски краљевски престо *Владислав*, старији син краља Драгутина. Доказ је савременик Грк Ђорђе Пахимер. Он јасно бележи, да је краљ Драгутин био хром и да је, повучен и предан својој судбини, васпитавао своју децу, уверен, да ће његови синови доћи на српски краљевски престо после смрти његова брата краља Милутина, који немаше законите деце.[3]) Може се веровати, да је краљ Драгутин

---

1) Дан. Жив. стр. 357.

2) П. Срећк. Ист. II стр. 180, 213—220. — Ковач. и Јован. Ист. стр. 102 — Мајк. Ист. с. 30, 35—37.— Кал. Ист. с. 43, 48—49. — Рај. Ист. II. с. 628—630. — Вид. Ист. I стр. 145. — Крст. Ист. стр. 53—54.

3) De Michaele et Andronico Palaeologis Bonae 1835 vol. II lib. III cap. XXX стр. 273—274.

из оправдане очинске сујете при свом абдицирању ставио ону погодбу као најачу.

Исто тако има доказа, да је Владислав за живота свога оца сматран за наследника српског краљевског престола. Начело је сениората онда још било свеже. Владислав је, после смрти свога стрица краља Милутина, најозбиљнији претенденат на српски краљевски престо и Стефан Дечански имао је да захвали само својој срећи и изванредним случајностима, што је Владислав изгубио српски краљевски престо. Српски летописи и поменици називају Владислава краљем. Дубровчани дочекују Владислава с краљевским почастима.

Ми мислимо, дакле, да је главни мотив буне краља Драгутина било важно питање о наследнику. Краљ је Милутин при ступању на српски престо невољом пристао да наследник српског краљевског престола буде његов синовац Владислав; али кад се он утврдио на српском краљевском престолу, хтео је он на свој начин да реши питање о наследнику. Краљ Драгутин није то допуштао и хтео је да оружаном руком поврати Дежевски Уговор. Изгледа, да ово мишљење неће бити гола претпоставка. Оне неколике женидбе краља Милутина, вероватно да нису потицале једино из политичке потребе и сексуалне природе краља Милутина, него и из систематске

тежње, да Србија добије законитог наследника краљевског престола по праву мајората. Када су све наде пропале, после женидбе са византиском малолетном принцезом Симонидом, краљ се Милутин окреће својим незаконитим синовима. Он је једног од њих хтео учинити престонаследником. Пре буне он је једног свог сина учинио и савладарем. То се види из дубровачких Књига Реформација. У Децембру 1311. г. Дубровчани пишу краљу Милутину и — *његову сину. Они имају неке трговачке односе са сином краља Уроша (Милутина) и у 1312. г.*[1])

Може се веровати, да је и спољна политика краља Милутина била посредни узрок побуне краља Драгутина. Кад се краљ Милутин оженио Симонидом, у Србији се почела осећати немила превласт грчког утицаја на српски државни живот. Изгледа, да су краљ Милутин и његова виташта царица Јерина смишљали неке високе планове. Као да су с неком намером долазили у Србију Јеринини синови Тодор и Димитрије. Српска је партија била противна *свему грчкоме*. Краљ је Драгутин похитао да се користи самим приликама и да своје претензије сједини са тежњама незадовољне властеле краља Милутина. То би, дакле, био један *политички* узрок.

---

1) Mon. Sp. књ. XXIX стр. 96—97.

Могло би се претпоставити, да је и домен краљице Јелене био један узрок заваде: Да је краљ Драгутин тражио *земље своје матере краљице Јелене за се или за свог сина.* Не би се могао навести какав доказ у потврду ове претпоставке. Краљица Јелена умире на свом домену 1314. год., после заваде краља Драгутина са краљем Милутином.

Буна сремског краља Драгутина била је врло озбиљна; велика опозиција плановима краља Милутина пређе на страну краља Драгутина. Биограф АЕ. Данила II бележи, да је том приликом од краља Милутина одустала сва властела.[1]) АЕ. Данило и његов биограф не кажу нам, да је између браће дошло до рата. Али ако се има на уму: Милутиново тражење помоћи чак од грчког цара; она ужурбаност краља Милутина и склањање краљевског блага у неприкосновене одаје манастирске; белешке биографа АЕ. Данила II, да је краљ Милутин био у великој невољи и да није имао ни једног поузданог човека,[2]) — онде се може веровати, да је можда било и рата и да је краљ Милутин био приморан, да уплете Византију у чисто унутрашње српске ствари и да моли преко Архим. Данила свога брата краља Дра-

---

[1]) Дан. Жив. стр. 357.

[2]) Jbidem.

гутина да се помире. Данило беше тада у Светој Гори као архимандрит. На позив краља Милутина он похита у Србију, па се с краљем саста у Скопљу, и са инструкцијама на челу читавог калуђерског посланства крену се краљу Драгутину.[1])

Краљ је Драгутин са поштовањем и одликовањем примио ову калуђерску посаобину. Он обдари посланике, а пре свега даде Данилу „златну панигиницу искићену бисером и драгим камењем.“ На растанку он предаде Данилу писмо за краља Милутина, кога нађе на Овчем Пољу и предаде му писмо од краља Драгутина.[2])

Захваљујући успеху Данилове мисије и, можда, утицају свештенства и саветима краљице Јелене и посредовању византиског цара Андроника, завађени српски краљеви дођоше до неког компромиса и помирише се на државном сабору. И за спомен тога измирења они се договорише да подигну манастир Св. Стевану, заштитнику дома Немањића.[3]) Штета је, што је АЕ. Данило II ове догађаје испричао испрекидано и што је прикрио суштину самих преговора. Али, вероватно, на државном је сабору питање о наследнику рашчишћено онако, како је тражио краљ Драгутин. Ово

1) Дан. Жив. стр. 43—44.

2) Дан. Жив. 44—45.

3) Споменик IV стр. IX. — Глас XXII стр. 3, 5, 9.

потврђује и тај карактеристични факат, што се после браћа нису завађала и што се краљ Милутин усудио да настави своју унутрашњу политику тек после смрти краља Драгутина.

Тако се помирише завађени српски краљеви.[1]) Удруженом снагом они успеше да Србија још онда добије највећи значај на Балканском Полуострву и да се о судбини Балканског Полуострва не решава више на византиском него на српском двору.[2])

Г. Љубомир Ковачевић, који је стекао велику заслугу за српску историску хронографију, утврдио је и годину побуне краља Драгутина.[3])

Као почетни и основни документ при одређивању године побуне краља Драгутина г-ну Ковачевићу је послужила белешка АЕ. Никодима (1316—1324) у предговору превода јерусалимског типика. По тој белешци, Никодима је слао краљ Милутин у Цариград цару Андронику Палеологу за време патријарха Нифона, који је патријарховао од Априла 1312 до 11.

---

[1])Позната српска народна песма *Милан-Бег и Драгутин-Бег* (В. С. Караџић, Пјесме II стр. 44—49) доста опомиње на ову свађу између краља Драгутина и Милутина. Можда њен постанак пада у време те заваде, па се временом, традицијом, нешто изменила и добила у називу завађеника *Бег*, знак турског господства.

[2]) Бобчевъ, Ист. стр. 115.

[3]) Чупић. Годишњ. књ. III стр. 391—397.

Априла 1315 год.[1]) Према томе, бунаје краља Драгутина била у размаку овога времена.

По сведоџби ученика и биографа АЕ. Данила П, Данило је постао звечанским владиком у времену заваде краља Драгутина и Милутина.[2]) Сам АЕ. Данило П вели, да је био епископом и за живота краљице Јелене, која је умрла 8. фебруара 1314. г.[3]) Према томе, је Данило постао владиком пре тога времена и завада је, такође, била пре 1314 г.

АЕ. Никодим бележи даје ишао у Цариград у времену Нифонова постављења за цариградског патријарха. Нифон је постао патријархом 1312. и према томе је Никодим ишао у Цариград 1312. год.

На основу ових доказа може се поуздано закључити, *да је буна краља Драгутина била 1312.*

После измирења краља Драгутина и краља Милутина, знатан догађај који се збио у Српској Држави, била је смрт краљице Јелене, мати српских краљева.

Краљица је Јелена живела на свом двору у *Брњацима.* Тај је њен феуд био у пределу Колашину, у долини западно од

---

[1]) Гласник XI стр. 190—191.

[2]) Дан. Жив. стр. 357.

[3]) Дан. Жив. стр. 88.

ушћа Ситнице.[1]) Њена је држава била доста пространа, јер је према приморју захватала и знаменито тржиште код Св. Срђа и Вакха.[2])

До своје смрти Јелена је носила краљевску титулу: *Regina Serviae, Diokliae, Albaniae, Chulmiae, Dalmatiae et maritimae regionis.*[3]) У дубровачким се књигама помиње њене земље и 1395 г.,[4]) а у једном папском писму још у Новембру 1303 г.[5]) Она своје листине почиње „**Пише кралѥкьство ми.**“ Дубровчанима обећава велику протекцију; издаје им под закуп своје тргове; г. 1289. са својим сином краљем Милутином потврђује Дубровчанима винограде што су имали за време краља Уроша; у Дубровнику има многе дужнике; кумовала је дубровачком кнезу Марину Бадвари.[6])

Најглавнији трг у државн краљице Јелене био је знаменито тржиште *Свети Срђ*, код манастира Светог Срђа и Вакха, који се налазио на путу из Свача у Скадар. У једном латинском натпису узима се, да је краљица Јелена са својим синовима подигла манастир Св. Срђа и Вакха;

---

1) Годишњ. Чуп. књ. I стр. 174—175. — Дан. Речн. књ. I стр. 81.

2) Dr. К. Јиречек, Die Handelsstrassen стр. 65—66.

3) Theiner, Vet Mon. Slav. Merid. t. II стр. 218.

4) Mon. Spect. књ. XXIX стр. 12—13, 26, 36.

5) Theiner, Mon. Hung. I стр. 407, 414.

6) Mon. Serb. стр. 56 66, 67, 69—70. — Споменик XI стр. 23. — Mon. Spect. књ. XXIX стр. 12—13.

у другом се натпису помиње, да је манастир подигао сам краљ Милутин.[1]) Али је И. Руварац извео, да је тај манастир постао још у VI веку, за време Јустина и Јустинијана и да га је можда краљица Јелена са својим синовима обновила и украсила.[2])

Живећи на свом двору у Брњацима са једном својом ћерком која се доцније са матером покалуђерила[3]): Краљица је Јелена помагала сиротињу и немаштину; обдаривала цркве и манастире;[4]) саветовала своје синове[5]) и радила, шта више на њихову приближењу Католичкој Цркви. Отуда је, ваљда, потекло оно дугачко прозелитско писмо папе Климентија V од 3. Априла 1308 г. У писму се излажу специфична веровања Католичке Цркве (*Romanae Ecclesiae*) и образложује догмат *filioque*.[6])

Из папских писама краљици Јелени види се, да је краљица Јелена била велики католички агитатор. Она је радила, да покатоличи своје синове. Папа Никола IV 10 августа 1288 г. пише, поред осталога, краљици Јелени и: ....„*Jdeoque Celsitudinam tuam rogamus et hortamur attente*

---

¹) Theiner, Vet. Monum. Slav. Merid. t. II стр. 218, број 213.

²) Гласник XLIX стр. 39—41.

³) Гласник V стр 53, 58.

⁴) Mon. Serb. стр. 70.

⁵) Дан. Жив. стр. 70—73.

⁶) Theiner, Vet. Mon. Slav. Merid. t. I стр. 127—130, број 181.

in remissionem tibi peccaminum iniugentes, quatenus predictos Reges natos tuos, ut devote redeant ad predicte fidei unitatem et humiliter suscipiant nostra et predictorum fratrum salutaria monita est"[1]) и. т. д. —

Краљица је Јелена са барским АЕ. Марином радила да покатоличи и бугарског цара Ђорђа Тертера. То се види из писма папе Николе IV од 23. Децембра 1291 године.[2])

Папа Никола IV г. 1291. слао је краљици Јелени једног свог легата, који ће је исповедити и разрешити од грехова.[3]) Г. 1303. 19 новембра папа Бенедикт XI прима краљицу Јелену са њеним земљама под заштиту папског престола и Светог Петра.[4])

Краљица је Јелена умрла као монахиња Јелена 8. фебруара 1314 г. на свом двору у Брњацима. Из Брњака краљичино је тело пренето у њен манастир *Градац*, на десној страни Градачке Реке или Брвенице.[5])

Краљ Драгутин није могао доћи на погреб своје матере због даљине Дабрца

---

1) Theiner, Mon. Hung. t. I стр. 359—360, бр. 580.

2) Theiner, Mon. Hung. I стр. 373, бр. 604.

3) Theiner, Mon. Hung. I. стр. 375, бр. 606.

4) Theiner, Mon. Hung. I стр. 407—408, бр. 648; cf. стр. 414—415 бр. 661.

5) Дан. Жив. стр. 75. 91. 94. — Ив. Павл. жит. стр. 188, 195, 234, 238. — Миљевић, Кнеж. Србија стр. 655—657. — Пејачевић, Hist. Serv. стр. 214—215.

од Брњака и Граца, због велике зиме и своје болешљивости. Он је послао у Градац своје представнике. После неког времена, кад се отоплило, краљ Драгутин иде у Градац, на гробу оплака своју преминулу матер; обдари манастир и његов клир.[1])

Из Јеленина Граца краљ Драгутин оде у Пауне на Косову своме брату краљу Милутину. На двору свога брата краљ је Драгутин лепо приман, провео „много дана", и обдарен од краља Милутина, врати се у Дабрац.[2])

По одласку краља Драгутина из Пауна, краљица Симонида, по допусту свога мужа краља Милутина, са многим властелинкама пође своме деверу краљу Драгутину. У Београду краљицу Симониду причекаше краљ Драгутин и краљица Катарина. Свечаност се увећа тиме, што је краљ Драгутин позвао сву своју властелу и што је мађарски краљ послао посланике с поклонима за краљицу Симониду.[3])

Из Дабрца краљица Симонида и Катарина са „многом властелом и властелинкама" одоше у Градац на поклоњење гробу свекрве своје, краљице Јелене. „Гроб оросише топлим сузама" и покрише га зла-

1) Дан. Жив. стр. 90, 94—95.
2) Дан. Жив. стр. 95.
3) Дан. Жив. стр. 95—97.

тотканим платном; игумана и калуђере обдарише богатим поклонима. Из Граца краљице одоше у Пауне краљу Милутину. Са краљевског двора у Паунима краљица се Катарина врати у Дабрац после „не мало дана."[1])

Краљица је Јелена умрла у фебруару 1314. г. Краљ је Драгутин ишао у Градац и Пауне вероватно у лето исте године. Кад се има на уму тешкоћа и спорост средњевековних путовања, гостовања на краљевским дворима, онда се може претпоставити, да је путовање краљице Симониде и краљице Катарине било 1315. г. Симонида иде из Пауна на Косову у Београд и Дабрац; из Дабрца иду краљице Симонида и Катарина у Градац и Пауне; из Пауна враћа се у Дабрац: Дуга путовања и гостовања.

---

[1]) Дан. Жив стр. 98—99.

X

КРАЉ ВЛАДИСЛАВ II НЕМАНИЋ

Смрт краља Драгутина. — Породица краља Драгутина. — Достојанство, рад, претензије, краљевање и смрт краља Владислава.

Млађи српски летописи не знају за годину смрти краља Драгутина, а погрешно узимају, да је краљ Милутин умро 1316.[1])

Старији летописи бележе годину смрти краља Драгутина: ...„и блаженоую постизаеть коньчиноу, измѣнивь земльнимь царствомь небесное вь лѣто ѕѡке“ (6825 г.)[2])

Ае. Данило не саопштава годину смрти краља Драгутина; али се у биографији краља Драгутина налази дан смрти краља Драгутина, и овај детаљ корисно послужује у одређивању године смрти краља Драгутина. Краљ је Драгутин, бележи Ае. Данило, умро у петак у 3 ч. по подне. Карловачка рецензија Цароставника забе-

---

1) Љ. Стојан, Помен. III стр. 125. — Starine XIII стр. 177. — Гласн. XI стр. 147; XXI стр. 244; LXIII стр. 147.

2) Љ. Стојан, Спом. III стр. 95, 97, 99. — Гласн. LIII стр. 9. — Шаф. Památ стр. 52—53. — Starine XIII стр. 16 8.

лежила је дан смрти краља Драгутина 22 Марат, а млађа рецензија: 12 Марат.[1])

Када се година смрти краља Драгутина по карловачкој рецензији Цароставника сведе на данашњу енумерацију, излази да краљ Драгутин није умро 1316, како се данас узима. Против ове године био би и Сплеђанин Миха Мадијус, историк из XIV в., који бележи да је краљ Драгутин умро 1317 г.[2]) Па ипак краљ Драгутин није умро 1317. г. него 12 марта 1316. г. А докази су ови. 22 Марат не пада у петак 1317. г., а 12 пада у петак 1316. г.[3]) На Романову Типику налази се белешка (од 1353. г.), која потврђује млађу рецензију Цароставника.[4])

Краљ је Драгутин, дакле, умро у Петак 12 Марта 1316. г.[5])

Пре смрти краљ се Драгутин покалуђери и у калуђерству је добио име *Те-*

---

1) Дан. Жив. стр. 52—53. — Ив. Павл. Жит. стр. 199.

2) S. Ljubić, Novci стр. 82.

3) Ив. Павл. Жит. стр. 199, 224—226.

4) Starine V стр. 5. — Mon. Serb. стр. 70—71, бр. 69.—

5) Срећковић (Ист. II стр. 175, 251), Ковачевић и Јовановић (Ист. стр. 103), Руварац (Чуп. Год. II стр. 244), Крстић (Ист. стр. 56), Убавкић (Ист. стр. 116) правилно узимају да је краљ Драгутин умро 1316 г. Пејачевић (Hist. стр. 223), Мајков (Ист. стр. 30), Калаји (Ист. стр. 49), Љубић (Novci стр. 59), Милаковић (Ист. стр. 14), Медаковић (Ист. I. стр. 193), Мандровић (Ист. стр. 98), Видаковић (Ист. I стр. 119), Давидовић (Ист. стр. 86) погрешно узимају да је краљ Драгутин умро 1317. г. Катанчић (Гл. V стр. 173): 1305 г.; Клајић (Povj. B. стр. 92 и Atlas стр. 10): г. 1314

октист. Овим га калуђерским именом називају и неки летописи; а тако исто и једна стихира: **„Ѳеоктисте, Драгоутине всехвални“...**[1])

На смртном часу краљ је Драгутин тешио и поучавао своју жену Катарину, сина Владислава и своју властелу: написа писмо своме брату краљу Милутину; преко награђена калуђера Атанасија посла АЕ. Данилу II дарове и последње опроштајне речи; па најзад, после толико година предрасуда и искушења, рада и труда, молећи се Богу, оде он „на пут с кога се неће никад вратити“. Кад су га хтели окупати, испод калуђерског одела нађоше му кострет са трпчаним појасом, који су тек водом успели одвојити од тела. И т. д.[2])

Тело краља Драгутина пренето је из Дабрца у његов манастир Св. Ђорђа у Расу.[3]) Одавде је доцније пренето у манастир Студеницу, јер се у манастиру на-

---

1) М. С. Милојевић, Путопис II стр. 232.

2) Дан. Жив. стр. 50—51. — Ив. Павл. Жит. стр. 198—199. — Троношац зна, да су краљу Драгутину нашли на телу у месо упијене гвоздене ланце. Гласн. V стр. 57.

3) Дан. Жив. стр. 52. — Троношац узима, да је краљ Драгутин умро у Београду а сахрањен **у манастир „Св. Георгіа на Холмѣ.“** Троношац саопштава, да је гроб краља Драгутина отворен 1745. г. и да је том приликом видео, како су кости краљеве врло развијене. Гласн. V стр. 29, 57. — Пејачевић и Орбиније знају, да је краљ Драгутин умро у Митровици. Hist. Serv. стр. 226. — Jl Regno стр. 253. —

лази погребна плоча краља Драгутина с натписом: **„Стєфань, сынь кралга Оурошa, оунoукь свєтaго Симона монаха, праоунoукь свєтaго Симєѡна.“**[1])

Краљ је Драгутин имао два сина *Владислава* и *Урошица* и кћер *Јелисавету*. **„И ть** (краљ Драгутин) **роди сь кура Каталєною, в. сына Владислава кралга и Оурошица и Єлисавєѳоу“**, веле поуздани летописи. Хаџи-Јорданов Летопис не спомиње порода краља Драгутина; а Верковићев Летопис узима, да је Јелисавета била кћи краља Уроша I[2]) Пејачевић погрешно узима, да је краљ Драгутин имао и сина Константина.[3]) Лукарије, Орбиније и Дифрен погрешно узимају, да је Владислав био син краља Милутина.[4])

Владислав Драгутиновић добио је 1292. г. 19. Августа од напуљског краља Карла II Анжујског део Славоније. У повељи вели краљ Карло, да за искрену оданост и услугу коју је чинио и чини Владислав, прворођени син српског краља Стефана (Драгутина), даје и потврђује Владиславу, његовим наследницима, прејамницима и ле-

---

1) Starine X стр. 258—259.

2) Љуб. Стојан. Спом. III стр. 130—131. Starine XIII стр. 174, 191. — Шаф. Pamàt, стр. 131.

3) Hist. Serv. стр. 226.

4) Luccari, Ristretto de gli Annali di Rausa стр. 37. — Orbini, Jl Regno стр. 253. — Car. dom. du Cang. Jllir Vet. et Nov. стр. 57.

гитимним потомцима војводину Славонију, сем земаља бана Радослава и његове браће и грофовстава Вељије, Модруше и Винодола.[1])

И поред ове звучне повеље „на вечност“ Владислав је остао за кратко време славонским баном. Већ 1298. г. краљ Карло даде Славонију Павлу Шубићу. Год. 1309. помиње се неки Јован као бан *целе* Славоније *(Dominus Johannes banus totius Sclavoniae)*[2])

Владислав је био ожењен *Констанцијом*, унуком Алберта Морозинија, ујака мађарског краља Андрије III (1290—1301). Има спомена, да краљ Владислав није имао мушке деце.[3])

Владислављев млађи брат *Урошиц* био је ожењен ћерком ердељског војводе Апора.[4]) По АЕ. Данилу могло би се мислити, да је Урошиц рано умро. АЕ. Данило при смрти краља Драгутина спомиње само Владислава.[5]) Урошиц је већ умро, а Јелисавета се, ваљда, била већ удала. Летописи бележе, да је Урошиц сахрањен у

---

[1]) Kukulj. Arkiv knj. VII Zagreb 1863. стр 20—21, § XIV.

[2]) Kuk. Arkiv knj. VII стр. 20—21. — Rad XVIII стр. 220—222. — Гласн. XI стр. 324—325.

[3]) Срећковић, Ист. II стр. 178—179. — Гласн. V стр. 58. — Ljubić, Novci стр. 81. — Пејач. Hist. Serv. стр. 225.

[4]) Срећковић, Ист II стр 184.

[5]) Дан. Жив. стр. 50.

цркви св. Архилија, где је била митрополија (дан. Ариље) и да се посветио.[1])

Владислављева сестра Јелисавета била је удата за босанског бана *Степана I Котроманића*. Јелисавета је родила *Степана II*, *Иносава* и *Владислава*. Степан II Котроманић имао је јединицу *Јелисавету*, супругу Људевита Великог. Инослав или *Нинослав* имао је сина Дабижу и кћери *Даницу* и *Катарину* а Владислав: бана *Вукића* и краља *Твртка*.[2])

Краљ је Драгутин у последњим годинама делио државну власт са својим сином Владиславом. То се види из дубровачких књига. Дубровачко Веће 1312. год. наређује: ....(nostri) consules *in partibus regis Stephani et filiicius* non possunt cognoscere....[3]) По АЕ. Данилу, краљ је Драгутин на самрти наредио да Сремском Краљевином, управља Владислав у договору са својом мајком краљицом Катарином и властелом.[4]) Али ће Владислав мало владати. У АЕ. Данила има један детаљ, на основу кога би се могла ство-

---

1) Љ Стојан. Спом. III стр. 95, 98, 146. — Шаф. Pamàt. Let. стр. 52—53. Гласн. V стр. 58; LIII стр 9. — Star. XIII стр. 168. — Дучић, Рад. IV стр 169. — Међу фрескама Пећке Патријаршије налази се и слика Св. Урошица. Он има црвенкаст огртач, зелену доламу, без круне, млад је без браде и бркова. Милојевић, Пут II стр. 208.

2) Љ. Стојан, Спом. III стр 100, 138—139. — П. Срећк., Ист. II стр. 184. — Klaić, Povj. Bosne стр. 90. — Ковач. и Јован. Ист. стр. 96. —

3) Mon. Spect. књ. XXIX стр. 106.

4) Дан Жив. стр. 50.

рити једна претпоставка. На име, АЕ. Данило бележи, да је краљ Драгутин на самрти написао једно писмо своме брату краљу Милутину.[1]) АЕ. Дачило не саопштава садржину писма вероватно, што није био посвећен у ствари владалачке дискреције; али се може нагађати, да је краљ Драгутин, шаљући брату последње опроштајне речи, у писму га заклињао, да одржи своју свечано задану реч; да прими у заштиту његов дом. Како је, пак, краљ Милутин сматрао питање о наследнику, види се из првих догађаја.

По Михи Мадијусу (из XIV в.) чим је краљ Драгутин умро, краљ је Милутин ухватио Владислава па га у затвору држао до своје смрти.[2]) Ову белешку Мадијусову потврђује и Буркард, савременик краља Владислава и Стефана Дечанског.[3]) На Сремску Краљевину сада поред краља Милутина полагаху право и Маџари. Изгледа, да је дошло међу њима до неког споразума, јер краљ Милутин заузе Мачву, Браничево и Београд, а Маџари Срем и Славонију.[4])

По смрти краља Милутина 1321 г. у Србији букне грађански рат. Тада Владислав побегне у северне крајеве Србије

1) Jbidem, стр. 51.
2) Ljubić, Novci стр. 82.
3) Чуп. Год. књ. XIV стр. 24.
4) Ковач. и Јован. Ист. стр. 104. — Мајков, Ист. стр. 36. — Калаји, Ист. стр. 49.

и ту завлада. У тим је крајевима владао све до 1324. г. Он је чак и новац ковао. У Београдском Музеју постоји један његов сребрн новац. На лицу је новца Ис. Христос на престолу, на наличју краљ Владислав на престолу без наслона. Краљ је у сјајном оделу без наслона, са затвореном повисоком круном, пуне браде и великих бркова. У десној руци држи крст а леву наслонио на лево колено.[1])

У дубровачким се књигама помиње краљ Владислав последњи пут 28. Децембра 1323. г. У његовим је рукама био Рудник, који су Дубровчани непрестано посећивали.[2]) Дубровчани су имали односа са краљем Владиславом. Постоји једна исправа краља Владислава од 25 Окт. 1323 г. којом краљ тврди да му Дубровчанин Климе ништа не дугује.[3]) М. Орбиније зна да је краљ Владислав био у великом пријатељству са Дубровником и да су га Дубровчани помагали у његовој борби „с браћом".[4])

Већ идуће године завршила се влада краља Владислава. Орбиније, Лукарије, Пејачевић и Г. Срећковић узимају да је краљ Владислав савладао и грозно уморио (разапео) свог полубрата од стрица Кон-

---

1) Ljubić, Novci t. VI бр. 7, стр. 82.
2) Mon. Spect. vol. X стр. 103.
3) Пуцић, Спом. II стр. 3—4. — Споменик XI стр. 99.
4) Jl Regno стр. 254

стантина.[1]) Али, изгледа да је ово нетачно, јер Буркард, путник XIV в., бележи да је Стефан савладао Константина а не Владислав.[2]) Најзад дође до борбе и између Владислава и Стефана 1324. г. У боју је краљ Владислав пострадао и морао утећи у Мађарску, где је и умро.

Пејачевић узима, да је краљ Владислав умро у тамници Стефана Дечанског.[3]) Мајков и Калаји узимају, да је краљ Владислав пао у самом боју.[4]) Крстић узима, да се краљ Владислав побеђен морао задовољити једним делом Српске Државе и да је у скоро после тога на миру умро.[5]) Али је све то неистинито, јер српски летописи бележе: „**Владиславь же прогнать быст Дѣчанскымь кралюмь на Оугре и тамо коньць житїа приюмлють**“[6]) Српске летописе потврђује и Буркард. И он бележи да је краљ Владислав „прави наследник“ прогнат из земље.[7])

Изгледа, да је краљ Владислав имао порода, јер у једном свом писму вели: ....*ne mei filioli*....[8])

---

1) Orbini, Jl Regno стр. 254. — Luccari, Copioso ristreto стр. 37. — Пејач. Hist. стр. 253—254. — Срећк. Ист. II стр.

2) Чуп. Год. књ. XIV стр. 25.

3) Hist. Serv. стр. 254.

4) Мајк. Ист. стр. 38. — Кал. Ист. стр. 51.

5) Ист. стр. 56. Ср. Гл. V стр. 62—63 —

6) Спом. III. стр. 97—99, 130—131 — Гласн. стр. LIII 9. — Шаф. Památ, Let. стр. 52—53, 69—70. — Star. XIII с. 58.

7) Чуп. Год. књ. XIV стр. 25, 27.

8) Пуцић, Спом. II стр. 4.

10.-

UTL AT DOWNSVIEW
D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 12 01 25 01 002 6